

PRVA GODIŠNJA KONFERENCIJA ALIJANSE **EU-CONEXUS**

Unatoč pandemiji, većina predviđenih ciljeva za prvu godinu u potpunosti je ostvarena

STR. 4

PROF. DR. SC. **NATAŠA ŠIMIĆ**, IZV. PROF. DR. SC. **PAVLE VALERJEV** I DOC. DR. SC. **MATILDA NIKOLIĆ IVANIŠEVIĆ**, UREDNICI UDŽBENIKA **MOZAK I UM - OD ELEKTRIČNIH POTENCIJALA DO SVJESNOG BIĆA**, ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

Jednostavan stil pisanja čini ovu knjigu prikladnim štivom i izvan akademske zajednice

STR. 34

IRENA KOZULIĆ, VODITELJICA UREDA ZA ZNANOST, PROJEKTE I TRANSFER TEHNOLOGIJA

Sveučilište u Zadru aktivno je uključeno u 170 projekata, vrijednih oko pola milijarde kuna

STR. 20

PROF. DR. SC. **KAREN-EDIS BARZMAN**, PROFESORICA NA ODSJEKU ZA POVIJEST UMJETNOSTI SVEUČILIŠTA BINGHAMTON (SAD)

Suradnja sa zadarskim kolegama bilo je najljepše iskustvo moga profesionalnoga života, velika je čast imati takve učene i velikodušne suradnike

STR. 38

ISTRAŽIVANJE O ZADOVOLJSTVU NASTAVNIKA I STUDENATA NASTAVOM NA DALJINU
Online nastava ne može nadomjestiti klasičnu nastavu u učionici

STR. 15

OBRAĆANJE REKTORICE PROF. DR. SC. DIJANE VICAN DJELATNICIMA I STUDENTIMA POČETKOM PANDEMIJE

Učinimo najbolje što možemo te prihvatimo poučavanje i učenje na daljinu kao novi i drukčiji didaktičko-metodički puls i izvor novih nadahnuća

Poštovane djelatnice i djelatnici, kolegice i kolege, drage studentice i studenti,

situacija s koronavirusom posljednjih pet tjedana odrazila se na našu radnu, privatnu, obiteljsku i osobnu svakodnevicu. Praćenjem uputa Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske, prioritet smo dali zdravlju te prilagodili tome način rada, ne gubeći korak s obavljanjem temeljnih djelatnosti - znanosti i nastave.

Stanje jest izvanredno jer nas je onemogućilo u realizaciji preciziranih ciljeva, rokova i pravila. Nitko, naravno, ne želi da ne dođemo do svojih ciljeva: da studenti steknu znanja, razviju očekivana umijeća i sposobnosti na svim studijskim programima, da uspješno polože ispite i budu napredni; da realiziramo projektne aktivnosti koje se neometano mogu realizirati; prijavljujemo nove projekte; da se i na daljinu umrežavamo i dijelimo iskustva...

Vrijeme je da se privremeno distanciramo od preciznih uputa, a istodobno imamo na umu temeljne ciljeve. Nema potrebe preuveličavati probleme, niti zahtijevati prekomjerno propisivanje pravila u suočenosti s nedaćom kojom su u svijetu i u našoj zemlji svi izloženi. Ako

nas vrhunski medicinski i drugi stručnjaci rasterećuju brige o izvjesnostima i neizvjesnostima, kao i trajanju ove nemile situacije, učinimo sa svoje strane najbolje što možemo te prihvatimo poučavanje i učenje na daljinu kao novi i drukčiji didaktičko-metodički puls i izvor novih nadahnuća, koji nosi u

sebi cijeli repertoar novih izazova.

Pravi problem - COVID-19 - test je vremena i izbjeći ćemo ga ako svi dademo od sebe onaj minimum fizičke udaljenosti, držanjem podalje jednih od drugih, a poučavanje i učenje na daljinu prihvatimo i prakticirajmo kao obrazovni supstitut u okvirima

okolnosti. To nije razlog da ne ostanemo upućeni jedni na druge, posvećeni svakom studentu i kolegi, da ne budemo još angažiraniji, motiviraniji i kooperativniji dijeleći iskustva, ideje i nova znanja između sebe. Prihvatimo neizvjesnost situacije za još kvalitetniji rad u našim temeljnim djelatnostima, međusobno se inspirirajući na razini odjela, centara, službi i ureda te u suradnji.

Distanciranje od rutine i kolo-tečine, kruto gledanje na rasporede i datume ispitnih rokova te povremene kolebljivost pretvorimo svi zajedno u intrigantno i poticajno promišljanje koje će nam hraniti entuzijazam i energičnost te time pridonositi osobnom zdravlju i zdravlju svih u našem okruženju.

Nastavimo raditi s podijeljenom odgovornošću, predano, angažirano i velikodušno svaki dan. Do početka nove akademske godine imamo šest mjeseci. Pomno ćemo pratiti razvoj situacije i rješenja donositi na dobrobit svakog studenta i svakog djelatnika.

Sa željom da iz ove izvanredne situacije izađemo zdravi, jači i bolji, srdačno vas pozdravljam,

rektorica
prof. dr. sc. Dijana Vican

NA SVEUČILIŠTU U ZADRU 4. I 11. SRPNJA PROMOVIRANE MAGISTRICE I MAGISTRI

Rektorica prof. dr. sc. Dijana Vican: Odgojili smo vas i uvjerali da prosječnost nije na cijeni

Na Sveučilištu u Zadru 4. i 11. srpnja održane su svečane promocije magistrica i magistara različitih struka. Umjesto u planiranom terminu od 4. travnja, promocije su se zbog epidemioloških okolnosti održale u dvije srpanjske subote.

U pozdravnoj riječi rektorica Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Dijana Vican istaknula je kako ovaj trenutak slavi završetak jedne životne dionice, ali i početak profesionalnog ostvarenja.

- Ovom svečanošću potvrđujemo da ste profesionalni i intelektualni potencijal, da imate najveći razlog biti ispunjeni osjećajem vlastite vrijednosti. Zašto? Zato što ste do diplome došli isključivo svojim osobnim trudom, iznimnim naporima, željom za uspjehom, odgovornošću prema onima koji su ustrajno stajali iza vas (profesori i roditelji, prijatelji), ali i samoodgovornošću. Prolazili ste trenutke s brojnim pitanjima: Isplati li se toliko učiti; Kome treba ovo štrebanje; Jesam li stvarno takav peh da ne mogu položiti ispit... Niste dopustili da vam želja za uspjehom izbljedi, pa ni onda kada ste se suočavali s krizom samopouzdanja, kada ste se spoticali o nepravdu i kada vas je zaokupljala pomisao da su neke studijske zadatke za vas preteške. Studij završavaju oni koji su spremni dati maksimum sebe u postizanju cilja; oni koji su voljni naporno učiti i raditi; oni koji dvojbu umiju okrenuti u odlučnost - rekla je rektorica Vican.

Ovim činom ušli su u Knjigu diplomiranih na Sveučilištu u Zadru, na kojemu su se diplome dodjeljivale još davne 1396. godi-

Ovim činom ušli su u Knjigu diplomiranih na Sveučilištu u Zadru, na kojemu su se diplome dodjeljivale još davne 1396. godine. Danas oni postaju dio povijesti sveučilišta s najduljom tradicijom visokog obrazovanja na području jugoistočne Europe

ne. Danas oni postaju dio povijesti sveučilišta s najduljom tradicijom visokog obrazovanja na području jugoistočne Europe.

- Odgojili smo vas da imate pravo na sve i da sve možete postići; odgojili smo vas i uvjerali da prosječnost nije na cijeni. Smatramo da ste naša profesionalna i nacionalna dragocjenost spremna uzeti život u svoje ruke i preuzeti svu društvenu odgovornost. Želim vam da svoje profesionalne i osobne kvalitete nadograđujete diljem Europe i svijeta, ali da ih ostvarujete u Hrvatskoj, a ne u nekoj drugoj zemlji - poručila im je rektorica Vican.

U ulozi promotorice pozdravila ih je izv. prof. dr. sc. Marijana Tomić, pročelnica Odjela za informacijske znanosti.

- Naučili ste rješavati teškoće jednu po jednu, savladati izazove jedan po jedan, ispit po ispit. Sada nastavite i neka vam ispiti sada budu širi i veći od nas. Promotrite svijet oko sebe, pomozite onima koji znaju i mogu manje, budite njihov glas, njihove noge i ruke, budite prema njima plemeniti i ponizni, a prema teškoćama se postavite gordo. Gledamo danas u vas očima punim ponosa, ali i iščekivanja i vjere u svako dobro koje ćete za sve nas graditi. Oboružani znanjem, marljivošću i poštenjem kao jedinim oružjem, borite se za bolje sutra, nadmašite nas u svemu kako biste nam pokazali da smo bili dobri učitelji i kako biste nam učinili još ponosnijima - rekla je dr. Tomić.

Nakon pozdravnih riječi pristupilo se uručivanju diploma, dok je umjesto stiskom ruke promoventima čestitano ružom. U prigodnom programu nastupio je studentski sastav A.K.A. Crescendo, a nakon završetka svečanosti zajedničko fotografiranje priređeno je na Rivi ispred zgrade Sveučilišta.

ODRŽANA PRVA GODIŠNJA KONFERENCIJA ALIJANSE EU-CONEXUS

Unatoč problemima uzrokovanim pandemijom bolesti COVID-19, većina predviđenih ciljeva za prvu godinu provedbe projekta u potpunosti je ostvarena

Na kraju prve akademske godine provedenja projekta Europsko sveučilište za pametno i održivo upravljanje urbanim obalnim prostorima EU-CONEXUS, u srijedu, 1. srpnja 2020., održana je prva godišnja konferencija alijanse. Zbog epidemiološke situacije konferencija je, uz više od tri stotine sudi-

onika, djelatnika i studenata šest partnerskih sveučilišta koja čine alijansu (Poljoprivredno sveučilište u Ateni, Grčka; Tehničko građevinsko sveučilište u Bukureštu, Rumunjska; Sveučilište Klaipėda, Litva; Sveučilište La Rochelle, Francuska; Katoličko sveučilište u Valenciji, Španjolska i Sveučilište u Zadru), predstavnika drugih alijansi europskih sveučilišta

i Europske komisije, održana virtualnim putem.

Glavni izazovi

Nakon uvodne riječi profesora Jean-Marca Ogiera, rektora Sveučilišta La Rochelle i predsjednika Upravnog vijeća alijanse, sudionicima se obratila Elena Tegovska, voditeljica tima za

Erasmus+ pri Glavnoj upravi za obrazovanje, mlade, sport i kulturu Europske komisije (EAC), koja je u svom izlaganju naglasila važnost inicijative europskih sveučilišta za razvoj Europskog obrazovnog prostora (EUA). Istaknula je kako je istraživanje, provedeno na 114 sveučilišta iz gotovo svih zemalja EU koja su dio 17 alijansi odabranih

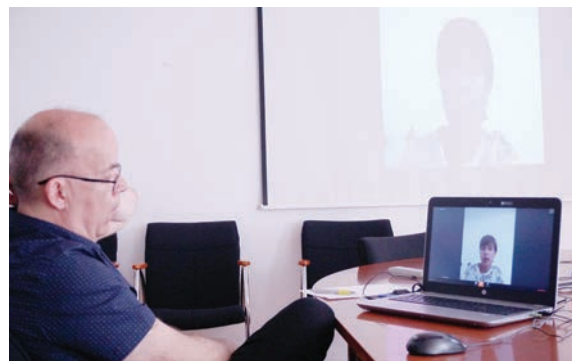
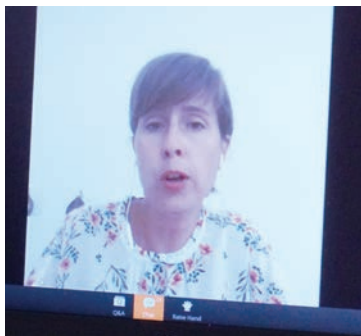
O aktivnostima u radnim paketima koje koordinira Sveučilište u Zadru (WP3 – Mobility, WP 6 – Campus life) govorili su voditeljica Ureda za međunarodnu suradnju Maja Kolega, prof. i prorektor za međuinstitucijsku suradnju i transfer tehnologija prof. dr. sc. Slaven Zjalić. Prorektor Zjalić istaknuo je važnost uključenosti studenata u provođenje projekta i izrazio zadovoljstvo postignutom suradnjom

za financiranje u prvom pozivu, pokazalo da se članstvo u alijansi pozitivno odrazilo na prevladavanje problema uzrokovanih pandemijom COVID-19. Osvrnula se na glavne izazove koji stoje pred europskim sveučilištima, kao što su mobilnost, digitalizacija, osiguravanje kvalitete, akreditacija združenih studija, pravni okvir i financiranje. Uputila je na moguća rješenja za njihovo prevladavanje, među kojima su automatsko priznavanje diploma združenih studija, inicijativa kreiranja europske studentske iskaznice, stvaranje okvira za virtualnu i kombiniranu (blended) mobilnost i usklađivanje ili interoperabilnost postojećih IT sustava, adekvatno i održivo financiranje na europskoj i nacionalnoj razini te više sinergije među europskim programima i fondovima. U zaključku je navela planirane politike Europske komisije za daljnji razvoj europskih sveučilišta, kao što su praćenje razvoja europskih sveučilišta, povećanje financiranja, sinergija s drugim europskim i nacionalnim izvorima financiranja te zajednički rad na detektiranju i otklanjanju pravnih i administrativnih barijera.

U nastavku konferencije predstavljani su ishodi jednogodišnjeg zajedničkog rada partnerskih sveučilišta po svim radnim paketima projekta. Unatoč problemima uzrokovanim pandemijom bolesti COVID-19, većina predviđenih ciljeva za prvu godinu provedbe projekta u potpunosti je ostvarena. Kao što je bilo predviđeno, od sljedeće akademske godine početak će izvođenja kolegija iz raznih znanstvenih područja na temu održivog upravljanja obalnim prostorima koje će moći upisati studenti svih preddiplomskih studija koji se izvode na partnerskim institucijama. Izrađen je i združeni diplomski studij Biotehnologije mora koji će se početi izvoditi u akademskoj godini 2021./2022.

Strateški razvoj

Istaknuto je da se treba pripremiti za mogućnost nastavka epidemije od početka sljedeće akademske godine, kako bi njezin utjecaj na ostvarenje ciljeva, poglavito združenih studijskih programa bio minimalan. O aktivnostima u radnim paketima koje koordinira Sveučilište u Zadru (WP3 – Mobility, WP 6 – Campus life) govorili su voditeljica

Kao što je bilo predviđeno, od sljedeće akademske godine početak će izvođenje kolegija iz raznih znanstvenih područja na temu održivog upravljanja obalnim prostorima koje će moći upisati studenti svih preddiplomskih studija koji se izvode na partnerskim institucijama. Izrađen je i združeni diplomski studij Biotehnologije mora koji će se početi izvoditi u akademskoj godini 2021./2022.

Ureda za međunarodnu suradnju Maja Kolega, prof. i prorektor za međuinstitucijsku suradnju i transfer tehnologija prof. dr. sc. Slaven Zjalić. Prorektor Zjalić istaknuo je važnost uključenosti studenata u provođenje projekta i izrazio zadovoljstvo postignutom suradnjom. Dopriнос studenata posebno je dragocjen u osmišljavanju i izradi materijala za promicanje jezika i kulture zemlja iz kojih dolaze članice alijanse. Zbog pandemije COVID-a 19 trenutačno je promidžba limitirana na virtualnu sferu i mrežne stranice, ali to,

iako izvrsna podrška, ne može u potpunosti zamijeniti događaje uživo. Prorektor za znanost i informacijsku infrastrukturu prof. dr. sc. Zvezdan Penezić sudjelovao je s izlaganjem o izazovima EU-CONEXUS-a s kojima se susreću pojedina sveučilišta članovi alijanse.

U završnom dijelu konferencije u raspravu su se uključili članovi Sveučilišnog savjeta EU-CONEXUS-a, koji su izrazili zadovoljstvo postignutim rezultatima, ali i upozorili na mogućnosti daljnjeg unaprjeđenja i strateškog razvoja.

Predsjednik Upravnog vijeća EU-CONEXUS-a profesor Jean-Marc Ogier na kraju je zahvalio svim sudionicima konferencije, posebice timovima koji su uložili rad i vrijeme u provođenje aktivnosti i dali doprinos ostvarenju zacrtanih ciljeva te izrazio nadu da će se sljedeća godišnja konferencija održati uživo.

U ime Sveučilišta u Zadru, uz brojne nastavnike, studente i nastavno osoblje, na konferenciji je sudjelovala Uprava Sveučilišta na čelu s rektoricom prof. dr. sc. Dijanom Vican.

NEKE OD AKTIVNOSTI PROVEDENIH U PRVOJ GODINI ALIJANSE EU-CONEXUS

Plemenit cilj uvijek je nadahnuće za posvećenost, a izazovnost vremena u kojem živimo traži od svih nas da pomičemo granice i prihvaćamo budućnost u kojoj je najsvetiji zadatak sačuvati sve ono što smo baštinili

Tijekom protekle akademske godine Sveučilište u Zadru u sklopu alijanse EU-CONEXUS, Europskog sveučilišta za pametno i održivo upravljanje urbanim obalnim prostorima, provelo je više aktivnosti u suradnji s drugim partnerskim sveučilištima.

Predstavnici Sveučilišta u Zadru u radnom paketu 2 (WP 2 – *Study Programmes*), kojim koordinira Sveučilište u Valenciji, sudjelovali su u provedbi projektnih aktivnosti u radnim skupinama za izradu združenih studijskih programa na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini te u radnoj skupini za strukovno i neformalno obrazovanje.

U prvoj godini nastava na engleskom

Svoje iskustvo rada u radnoj skupini za izradu združenog paketa izbornih predmeta, tzv. *Minors* na preddiplomskom studiju prenijela nam je doc. dr. sc. Andrea Tokić s Odjela za psihologiju:

„U protekloj godini ova radna skupina, u kojoj sudjelujem u ime Sveučilišta u Zadru s prorektoricom prof. dr. sc. Nedjeljkom Balić-Nižić, uspješno je završila većinu priprema za implementaciju paketa izbornih kolegija koji bi se trebali početi izvoditi u ljetnom semestru akademske godine 2020./2021. Planirano je izvođenje dvaju *Minors* – Plava ekonomija i rast (eng. *Blue Economy and Growth*) i Obalni razvoj i održivi morski turizam (eng. *Coastal Development and Sustainable Maritime Tourism*). Unutar svakog *Minor* programa izvodit će se više kolegija koji tematski odgovaraju području, a svako sveučilište iz alijanse EU-CONEXUS ponudilo je dio svo-

Predstavnici Sveučilišta u Zadru u radnom paketu 2 (WP 2 – *Study Programmes*), kojim koordinira Sveučilište u Valenciji, sudjelovali su u provedbi projektnih aktivnosti u radnim skupinama za izradu združenih studijskih programa na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini te u radnoj skupini za strukovno i neformalno obrazovanje

jih kolegija. Kako bi ideja združenog studija zaživjela u realnosti, radna skupina posvetila je dosta vremena rješavanju pitanja načina izvođenja studijskog programa. Tako je odlučeno da se u prvoj godini implementacije studija sva nastava izvodi isključivo virtualno na engleskom jeziku. Pritom se studente potiče i obvezuje da biraju kolegije s drugih sveu-

čilišta (osim sa svog matičnog) i da se virtualno povezuju sa studentima i profesorima s drugih sveučilišta članica alijanse. Kako bi se ideja uspješno realizirala na našem sveučilištu, kao i na drugim partnerskim sveučilištima, u tijeku je priprema za osiguravanje informatičke i druge potpore za virtualnu nastavu i mobilnost u sljedećoj akademskoj godini. U idućim godinama izvođenja združenog paketa izbornih predmeta u sklopu preddiplomskog studija, osim virtualne, planirani su i drugi oblici mobilnosti – fizička i tzv. *blended* (kombinirana) mobilnost studenata.”

Diplomski studij Biotehnologija mora

U radnoj skupini za izradu združenih diplomskih studija sa Sveučilišta u Zadru sudjelovao je doc. dr. sc. Tomislav Šarić s kolegama s Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu. Prenosimo njegov kratki osvrt na provedene aktivnosti:

„U projektnoj aplikaciji planirano je pokretanje inovativnog zajedničkog diplomskog studija. Ipak, vrlo brzo nakon početka provođenja projekta odlučeno je da će se pokrenuti dva zajednička diplomatska studija kako bi se njima obuhvatila široka znanstvena područja koja pokrivaju sveučilišta uključena u projekt.

Naravno, nije bilo moguće u isto vrijeme raditi kvalitetno na kreiranju dvaju studijskih programa pa je odlučeno da se najprije kreira diplomski studij pod radnim nazivom *Biotehnologija mora*. Radna skupina je u nekoliko mjeseci intenzivnog rada izradila cjelokupni studijski program, odnosno za sve kolegije uključene u program osmislila sadržaj te kreirala ishode učenja. Studij bi imao dva uvodna semestra s općim sadržajima vezanim za biotehnologiju mora, dok bi u trećem i četvrtom semestru studenti birali jednu od ponuđene četiri specijalizacije pod radnim nazivima: 1. *Innovative bio-products for future*; 2. *Blue biomass*;

Tamara Gospić, mag.paed.

U protekloj godini ova radna skupina, u kojoj sudjelujem u ime Sveučilišta u Zadru s prorektoricom prof. dr. sc. Nedjeljkom Balić-Nižić, uspješno je završila većinu priprema za implementaciju paketa izbornih kolegija koji bi se trebali početi izvoditi u ljetnom semestru akademske godine 2020./2021. Planirano je izvođenje dvaju *Minors* – Plava ekonomija i rast (eng. *Blue Economy and Growth*) i Obalni razvoj i održivi morski turizam (eng. *Coastal Development and Sustainable Maritime Tourism*), kaže doc. dr. sc. Andrea Tokić s Odjela za psihologiju

3. *Marine bio-refinery*; 4. *Aquaculture biotechnology*.

Kako taj studij dijelom vuče svoje korijene iz dvosemestralnih diplomskih studija koji se već izvode na Katoličkom Sveučilištu u Valenciji te na Sveučilištu La Rochelle, predloženo je da se prvi semestar studijskog programa izvodi u Valenciji, a drugi u La Rochellu. Treći i četvrti semestar studenti bi birali na kojem sveučilištu žele nastaviti studiranje, sukladno tome koju specijalizaciju odaberu.

Sveučilište u Zadru, u suradnji s Poljoprivrednim sveučilištem u Ateni i Sveučilištem Klaipeda, nositelj je specijalizacije *Aquaculture biotechnology*. Važno je naglasiti kako će zainteresirano znanstveno-nastavno osoblje s različitih institucija uključenih u alijansu EU-CONEXUS sudjelovati u izvođenju nastave u svim semestrima putem fizičke i virtualne mobilnosti, sukladno svojim specifičnim znanjima i području interesa. Plan naše radne skupine je završiti rad na tom diplomskom studijskom programu do kraja ove godine kako bi se novi studij mogao prijaviti na sljedeći natječaj ERASMUS MUNDUS u svrhu dobivanja financijske potpore za izvođenje studijskog programa te dodjele stipendija izvrsnim studentima iz cijeloga svijeta.

Nakon završetka rada na tom studijskom programu, radna skupina počeo će rad na drugom planiranom programu pod radnim nazivom Održivo pametno upravljanje urbanim obalnim prostorom. Cilj nam je kroz taj studij pokriti znanstvena područja koja nisu uključena u prethodni diplomski studij.

Gostujući profesori na Sveučilištu La Rochelle

Osim u radu radne skupine za kreiranje združenih diplomskih studija, na inicijativu kolegica izv. prof. dr. sc. Anice Čuke i prof. dr. sc. Marijane Matek Sarić, koje sudjeluju u koordinaciji znanstvenih aktivnosti na projektu EU CONEXUS, s kolegama s matičnog Odjela imao sam priliku sudjelovati i u pripremi projektnog prijedloga pod nazivom NOVELmALGAE te njegovoj prijavi na MSCA-RISE-2020 natječaj. Glavni cilj projektnog prijedloga je razvoj novih proizvoda temeljenih na mikroalgama, a koji bi bili prilagođeni prehrambenoj i farmaceutskoj industriji,

*Kata Barać,
prof. projektna
koordinatorica*

U projektnoj aplikaciji planirano je pokretanje inovativnog zajedničkog diplomskog studija. Ipak, vrlo brzo nakon početka provođenja projekta odlučeno je da će se pokrenuti dva zajednička diplomatska studija kako bi se njima obuhvatila široka znanstvena područja koja pokrivaju sveučilišta uključena u projekt, ističe doc. dr. sc. Tomislav Šarić s Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu

akvakulturi te upotrebi u zdravstvu.

Nadalje, doc. dr. sc. Ivan Župan i ja pozvani smo na Sveučilište La Rochelle kao gostujući profesori te smo u zimskom semestru akademske godine 2019./2020. izveli nastavu iz dva kolegija na tom sveučilištu. Pozvani smo i ove godine da izvedemo nastavu iz istih kolegija te se nadam da ćemo, unatoč izazovima s kojima se suočavamo zbog pandemije COVID-a 19, uspjeti otići u La Rochelle krajem ove godine te izvesti planiranu nastavu.

Na kraju, moram istaknuti da su sve kolege s partnerskih institucija projekta EU-CONEXUS s kojima komuniciram svjesni izazova koje taj veliki i složeni pro-

jekt nosi, ali također s mnogo optimizma i pozitivne energije pristupaju brojnim radnim zadacima, ne sumnjajući da ćemo kroz projekt zajedničkim radom ostvariti značajne iskorake i stvoriti kvalitetnije okruženje za studiranje sadašnjih i budućih generacija studenata.“

Mogućnosti interdisciplinarnosti

Na projektu alijanse EU-CONEXUS izv. prof. dr. sc. Anita Pavić Pintarić počela je surađivati u svibnju 2020., i to u radnoj skupini WP2: PCPhD koja radi na osnivanju združenog doktorskog studija Pametno i održivo upravljanje urbanim obalnim

prostorima (*Smart Urban Coastal Sustainability*) te radnoj skupini Višejezičnost (*Multilingualism*).

“U radnoj skupini za združeni doktorski studij sudjelovala sam u aktivnostima usuglašavanja postupaka i faza studija s obzirom na različite pristupe i zakonsku regulativu članica alijanse te izrade kataloga istraživačkih područja budućih disertacija.

Radna skupina o višejezičnosti s radom je počela u svibnju i bavi se pitanjima izvođenja predavanja na združenim studijima na nacionalnim jezicima alijanse, ne isključivo na engleskom jeziku. Traže se načini rješenja automatskog prevođenja, uključivanje tečajeva nacionalnih jezika alijanse u združene nastavne programe, mogućnosti ponude specijaliziranih jezičnih certifikata s terminologijom vezanom uz temu projekta alijanse, tečajeva za poboljšanje nastavnih kompetencija izlaganja na engleskom jeziku, načini online podrške studentima alijanse kroz tzv. *Buddy* sustav te organizacija događanja u svrhu promicanja nacionalnih jezika alijanse.

Tijekom projekta organizirane su različite radionice i savjetovanja. Tako je Katoličko sveučilište sv. Vinka iz Zaragoze u Valenciji ponudilo EU-CONEXUS *International Training Staff Week* od 15. do 17. lipnja 2020. na kojem se raspravljalo o načinima poučavanja u digitalnom okruženju te poučavanju koje je usmjereno na učenika/studenta. Održana je i godišnja konferencija na kojoj su izloženi rezultati rada radnih skupina te su dobivene i povratne informacije vanjskih dionika.

Suradnja na ovom projektu predstavlja izazov, posebno zbog sudjelovanja različitih sveučilišta i rada u vrijeme pandemije. Rad u dvije skupine čija sam članica vrlo je intenzivan i zahtijeva usuglašavanje brojnih pitanja, do čega se dolazi aktivnom komunikacijom i argumentacijom te sudjelovanjem svih sudionika u dodijeljenim zadacima. Pored toga, meni kao znanstvenici iz humanističkog područja znanosti, posebno su zanimljive mogućnosti interdisciplinarnosti koje su naglašene u ovom projektu. Ono što smatram još jednom dodatnom vrijednošću je razmjena iskustva i mišljenja s kolegama sa sveučilišta uključenih u alijansu, otvaranje mogućnosti zajedničkih istraživanja i nastavne suradnje, aktivno uključivanje

Na inicijativu kolegica izv. prof. dr. sc. Anice Čuke i prof. dr. sc. Marijane Matek Sarić, koje sudjeluju u koordinaciji znanstvenih aktivnosti na projektu EU CONEXUS, s kolegama s matičnog Odjela imao sam priliku sudjelovati i u pripremi projektnog prijedloga pod nazivom NOVELmALGAE te njegovoj prijavi na MSCA-RISE-2020 natječaj. Glavni cilj projektnog prijedloga je razvoj novih proizvoda temeljenih na mikroalgama, a koji bi bili prilagođeni prehrambenoj i farmaceutskoj industriji, akvakulturi te upotrebi u zdravstvu, kaže doc. dr. sc. Tomislav Šarić

nacionalnih jezika te doprinos istraživanju održivosti obalnih gradova i unaprjeđenju rada studenata”, zaključila je prof. dr. sc. Anita Pavić Pintarić

Procjena kvalitete rada

Tamara Gospić, mag. paed., asistentica na Odjelu za pedagogiju Sveučilišta u Zadru također prenosi pozitivna iskustva rada u različitim radnim skupinama:

“Od studenoga akademske godine 2018./2019. uključena sam u rad Programskog odbora za studijske programe doktorskog studija (*Programme Committee for PhD Study Programmes - PC PhD*), Programskog odbora za strukovno i neformalno obrazovanje (*Programme Committee for Vocational and non-Formal Education - PC VT*), Odbor studenata EU-CONEXUSA (*Student Board - SB*), a od svibnja akademske godine 2019./2020. priključila sam se i Odboru za kulturu (*Cultural Committee - CC*) te Odboru za sport (*Sport Committee - SC*) kao studentska predstavnic.

U listopadu akademske godine 2018./2019. sudjelovala sam u ime Sveučilišta u Zadru kao predstavnic studentskog odbora za EU-CONEXUS na dvodnevnoj radionici *Towards a Quality Assurance Framework for European Universities* organiziranoj na Sveučilištu La Sapienza u Rimu, od 23. do 24. listopada

U ovoj akademskoj godini članovi Programskog odbora za studijske programe doktorskog studija usuglašeno su donijeli odluke o nekim ključnim elementima združenog doktorskog studija poput organizacije studija, pitanja odabira supervizora/mentora, načina upisa, statusa doktoranda, menadžmenta i procedure obrane rada (proces prihvaćanja rada, komisija, jezik obrane). Posljednji zadatak koji su članovi odbora uspješno izvršili u ovoj godini je izrada ponude okvirnih tema doktorskih disertacija i mentora pojedinog sveučilišta, navodi Tamara Gospić, mag. paed., asistentica na Odjelu za pedagogiju

2019. godine. Radionica je organizirana s ciljem rasprave sa sudionicima - predstavnicima Europskog sveučilišta - o ključnim dijelovima koji sačinjavaju okvir za procjenu kvalitete rada neke alijanse. Uoči radionice, sudionici su popunili upitnik s pitanjima o radu, ciljevima, viziji i mogućim budućim preprekama pojedine alijanse, a koji je organizatorima poslužio za izradu objedinjenog materijala za sve sudionike.

U studenome 2018./2019. počeli su redoviti virtualni sastanci članova Programskog odbora za studijske programe doktorskog studija (*PC PhD*) i sastanci članova Programskog odbora za strukovno i neformalno obrazovanje (*PC VT*). U ovoj akademskoj godini članovi Programskog odbora za studijske programe doktorskog studija za-

jednički i usuglašeno donijeli su odluke o nekim ključnim elementima združenog doktorskog studija poput organizacije studija, pitanja odabira supervizora/mentora, načina upisa, statusa doktoranda, menadžmenta i procedure obrane rada (proces prihvaćanja rada, komisija, jezik obrane). Posljednji zadatak koji su članovi odbora uspješno izvršili u ovoj godini je izrada ponude okvirnih tema doktorskih disertacija i mentora pojedinog sveučilišta.

Natjecanje učenika Misli pametno, kreiraj zeleno

Programski odbor za strukovno i neformalno obrazovanje ove je godine usmjerio svoj rad na promicanje ciljeva i vizije alijanse EU-CONEXUS među mladim naraštajima i budućim studentima te širom društvenom zajednicom pa je tako od samog početka rada i prvog virtualnog sastanka, pred članove postavljen izazov osmišljavanja aktivnosti na sveučilištima i izvan njih s ciljem informiranja ne samo studenata, nego i šire javnosti o važnosti održivog razvoja za pojedino područje. Kreativnost članova Odbora bila je ključna za rad na zadacima te skupine pa je tako krajnji rezultat rada, na inicijativu partnerskih sveučilišta, organiziranje međunarodnog EU-CONEXUS natjecanja učenika osnovnih i srednjih škola pod naslovom *Misli pametno, kreiraj zeleno* (*Think smart, crea-*

te green). Obavijesti školama već su poslana, a prijave na natjecanje počeo će u rujnu.

Studentski odbor počeo je s virtualnim sastancima malo kasnije jer su partnerska sveučilišta trebala izabrati svoje studentske predstavnike. Rad studentskog odbora (*Student Board*) obilježili su izrada Statuta te rad na tzv. Buddy sistemu. Isto tako, izabrani su predsjednik studentskog odbora (Renato Nović, UNIZD), njegova zamjenica Sophia Marka (AUA) i studentski predstavnici za svaku pojedinu radnu skupinu EU-CONEXUSA.

Odboru za sport, kao i Odboru za kulturu priključila sam se kasnije kao predstavnic studenata u tim radnim skupinama. Za sada Odbor za sport radi na osmišljavanju promidžbenog videomaterijala koji će se sastojati od kratkih videouradaka studenata ili djelatnika sveučilišta u kojima će oni pokazati svoje sportske vještine uz prigodnu poruku koja će odražavati ciljeve i viziju alijanse. S obzirom na to da je zbog pandemije koja nas je zatekla odgođen Festival EU-CONEXUS koji se trebao održati u ožujku na Sveučilištu u Zadru, planirane kulturne manifestacije i druge aktivnosti koje su za cilj imale upoznavanje i razmjenu iskustava sudionika za sada ostaju u planu za jesen.

Međutim, Odbor za kulturu je tijekom virtualnih sastanaka radio na promicanju kulturnih posebnosti pa je tako osmišljena aktivnost nazvana *Long history of saying hello* kojom će se na svih šest jezika prenijeti načini pozdravljanja karakteristični za pojedinu zemlju.“

Izrada komunikacijskih strategija alijanse

O svom iskustvu rada u radnim skupinama vezanim za studentski život (*WP6 - Campus Life*) i *WP8 (Sustainability and Dissemination)*, govorila je Kata Barać, prof., projektna koordinatorica Sveučilišta u Zadru u alijansi EU-CONEXUS:

„Jedna od najvažnijih tema u

Doc. dr. sc.
Andrea
Tokić

Rad studentskog odbora (*Student Board*) obilježili su izrada Statuta te rad na tzv. Buddy sistemu. Isto tako, izabrani su predsjednik studentskog odbora (Renato Nović, UNIZD), njegova zamjenica Sophia Marka (AUA) i studentski predstavnici za svaku pojedinu radnu skupinu EU-CONEXUSA, kaže Tamara Gospić, mag. paed.

sklopu radnog paketa 8 u prvoj godini provedbe bila je Upravljanje komunikacijama, u sklopu koje se radilo na izradi komunikacijske strategije alijanse. Kreiranje komunikacijske strategije za inovativne projekte uvijek je bilo izazovno i nadahnjujuće. EU-CONEXUS strateški je europski projekt u visokom obrazovanju i kao takav važno je da bude prepoznat u najširoj javnosti. Dostupni komunikacijski kanali, koji imaju svoje zakonitosti, moćni su alati kojima danas raspoložemo i staviti ih u službu višeg cilja i održive budućnosti za projekt je iznimno važno. Vizualni identitet odraz je uske specijalizacije usmjerene prema svim aspektima održivog upravljanja obalnim naseljenim područjima i svoju primjenu strateški doživljava kroz sve pojavnosti. Postavljeni vizualni standard primjenjuje se u internoj i eksternoj komunikaciji i već je u prvoj godini ostvarena dosljednost koja jamči utemeljenost i prepoznatljivost.

Raznorodne javnosti kojima se obraćamo diktiraju različite i prilagodljive kampanje, a posvećenost projektu, koji je dao obećanje multidisciplinarnosti, inkluzivnosti i međusobnom uvažavanju, garancija su da će kreirani sadržaj unaprijediti europske civilizacijske i druge vrijednosti.

Novonormalni održivi multikulturalni pristup

U sklopu radnog paketa 6 (*Campus Life*), čiji je nositelj Sveučilište u Zadru, provedeno je više aktivnosti, unatoč okolnostima uzrokovanim pandemijom COVID-a 19, posebice u smislu međukulturne razmjene, primjenom pristupa koji se može nazvati novonormalnim održivim multikulturalnim pristupom.

Kulturu koju poznajemo i koju uživamo najviše cijenimo onda kada smo iz bilo kojeg razloga od nje odmaknuti. Pandemija je postavila nova pravila. Kultura, iako sapletena od nevidljivih niti bivstva, žilava je konstrukcija koja nas definira gotovo do karaktera. EU-CONEXUS upravo takvu kulturu želi udružiti i pokazati da je najblistavija u spektru različitosti i to je osnovna zadaća radnog paketa 6.

Utemeljenjem Studentskog zbora EU-CONEXUS-a i preporuka za *Buddy system* pobrinuli smo se da se svi dobri obi-

Izv. prof.
dr. sc.
Anita Pavić
Pintarić

čaji kolegijalnosti, partnerstva, dobrodošlice i prijateljstva nastave. Doprinosom kolega u Odboru za sport njeguje se timski duh i predanost cilju i rezultatima. Alumni mreža tek je skica, ali s jasnom vizijom. Mreža ljetnih i zimskih škola tek treba istupiti kao perjanica konciznih programa u potpunosti posvećenih uskim specijalizacijama koje će biti visoko vrednovane na međunarodnom tržištu rada. A da bi sve bilo koherentno i imalo humanističko lice, brine se tim Odbora za kulturu koji na najrazličitije načine uvezuje vlastita iskustva i oplemenjuje ih razmjenom u naizgled nespojivom.

Plemenit cilj uvijek je nadahnuće za posvećenost, a izazovnost vremena u kojem živimo traži od svih nas da pomicemo

granice i prihvaćamo budućnost u kojoj je najsvetiji zadatak sačuvati sve ono što smo baštinili u svojoj ljepoti.

Pametno upravljanje i vizionarska specijalizacija u svim segmentima života zasigurno će obilježiti našu budućnost. EU-CONEXUS – Europsko sveučilište za pametno i održivo upravljanje urbanim obalnim prostorima, čiji je ponosni član Sveučilište u Zadru, vizionar je u promišljanju budućnosti kakvu ćemo zasigurno trebati. Naglašavajući suradnju kroz partnerstvo šest sastavnica i stalnu interakciju kroz transnacionalne studentske programe i kroz kraća studentska usavršavanja, EU-CONEXUS postavlja standard strateškog projekta Europska sveučilišta.

Interkulturalnost i interdisciplinarnost

Pošavši od ideje utemeljene na viziji i jasnim zahtjevima koje ispred svih nas postavlja Europska komisija krenuli smo na zajedničko putovanje s ciljem postavljanja temelja na zdravim osnovama međusobnog uvažavanja, poštivanja osobnosti i prava na slobodno mišljenje.

Okupljeni oko zajedničke teme i s posvećenošću svakog člana tima želimo pronijeti ime EU-CONEXUS-a kao stručnjaka za sva pitanja koja se odnose na obalna područja, ali i sve as-

pekte života. EU-CONEXUS je dinstvena je prigoda da se bude dio nadnacionalne zajednice koju karakterizira fleksibilnost, otvorenost i akademska konkurentnost s ciljem uključenja regionalnih, međunarodnih i svih ostalih partnera.

EU-CONEXUS je sveučilište usredotočeno na interkulturalnost i interdisciplinarnost kako bi stvorilo strateške uvjete za razvoj stručnjaka koje će znanstvena znatiželja voditi najboljim rješenjima za pametno upravljanje urbanim obalnim područjima i njihove održivosti.

Programi EU-CONEXUS-a oblikovani su da podupiru regionalni gospodarski razvoj i utječu na kreiranje regionalnih politika. EU-CONEXUS nudi integrativan i širok pristup regionalnom održivom gospodarskom razvoju suradnjom s industrijama, dugoročnim vezama s nacionalnim i međunarodnim društvenim i regionalnim dionicima, ne izostavljajući uključivanje dokazanih stručnjaka iz industrije u razvoj praktičnih kompetencija u sklopu studentskih programa.

EU-CONEXUS stvara dodanu vrijednost zajednicama šest europskih gradova i zemalja: La Rochelle (Francuska), Valencia (Španjolska), Atena (Grčka), Zadar (Hrvatska), Klaipeda (Litva) i Bukurešt (Rumunjska); uključivanjem šire javnosti, budućih studenata i diplomanata, učitelja, istraživača, dionika i predstavnika vlasti radi ustrajno na razmjeni dobrih praksi i promicanja cjeloživotnog učenja.

Uspostavom Zajedničkih istraživačkih centara EU-CONEXUS pokreće međunarodne projekte s ciljem unaprjeđenja poznatih proizvodnih i ostalih procesa te razvojem novih tehnologija koje će osigurati održivost u svakom smislu.

Novost je i pristup načinu studiranja koji odlikuje mogućnost kreiranja kurikuluma prema osobnim preferencijama i specijalizacijama te mogućnost kombiniranja programa sa svih šest sastavnica koje određeni program nude. EU-CONEXUS planira tečajeve za učenike i tečajeve specijalističkih studija putem kombiniranih opcija mobilnosti (fizičke i virtualne). Sve procese prate najnovija visokotehnološka ostvarenja koja garantiraju razumijevanje procesa na tržištu rada i povezivanje s budućim eksperimentima putem mentorskih platformi.

Doc. dr. sc.
Tomislav
Šarić

IZV. PROF. DR. SC. **KARIN DOOLAN**, ODJEL ZA SOCIOLOGIJU, ONLINE ISTRAŽIVANJE O ŽIVOTU STUDENATA U EUROPI ZA VRIJEME PANDEMIJE COVID-a 19

Pandemiju uzrokovanu koronavirusom - krizno razdoblje u kojemu živimo - treba analizirati i dokumentirati u svim njegovim izričajima

Od ožujka do lipnja istraživački tim, koji je vodila izv. prof. dr. sc. Karin Doolan s Odjela za sociologiju, u suradnji s Europskim udruženjem studenata (ESU) i Institutom za razvoj obrazovanja proveo je on-line istraživanje o životu studenata u Europi za vrijeme pandemije COVID-a 19.

Tko su tijekom istraživanja bili članovi vašeg tima i što su bila njihova zaduženja?

U istraživačkom timu bili su dr. sc. Irena Burić s Odjela za psihologiju i kolege s Odjela za sociologiju, dr. sc. Valerija Barada, dr. sc. Krešimir Krolo i dr. sc. Željka Tonković. Naš je zadatak bio izraditi upitnik o različitim aspektima života studenata u kontekstu pandemije COVID-a 19, s fokusom na čimbenike koji studentima otežavaju odnosno pomažu da se što je bolje moguće nose s tom kriznom situacijom. Istraživački tim bio je zadužen i za analizu prikupljenih podataka te izradu izvještaja u kojima se prikazuju rezultati istraživanja. Tijekom izrade upitnika surađivali smo i sa studentima sa Sveučilišta u Zadru.

Koje je teme pokrивao upitnik koji je sastavio istraživački tim Sveučilišta u Zadru?

Istraživanje općenito uokviruje literaturu o otpornosti i socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja. Upitnik se sastojao od 7 cjelina. Prvu cjelinu činila su pitanja o studentskim socio-demografskim i akademskim karakteristikama. U drugoj cjelini postavljena su pitanja vezana uz iskustvo s on-line nastavom, a u trećoj uz vještine i infrastrukturu koji su potrebni za uspješno praćenje on-line nastave. Četvr-

ta dio upitnika zahvaćao je izvore podrške studentima za vrijeme pandemije, slijedila su pitanja o njihovom emotivnom stanju te promjenama u životnim uvjetima koji su važni za razumijevanje iskustva studiranja, uključujući rad uz studij, stipendije i školarine. Posljednji, sedmi dio, sastojao se od pitanja otvorenog tipa o prednostima i nedostacima on-line nastave za vrijeme pandemije.

Koliko je studenata iz koliko zemalja ispunilo upitnik?

Upitniku je pristupilo 17.116 studenata iz 41 zemlje, većina iz Portugala, Rumunjske, Hrvatske i Češke.

Koliko je studenata iz koliko zemalja ispunilo upitnik?

Upitniku je pristupilo 17.116 studenata iz 41 zemlje, većina iz Portugala, Rumunjske, Hrvatske i Češke.

Jesu li istraživanja odnosno rezultati ankete analizirani i do kakvih se sve zaključaka došlo? Što kažu preliminarne podaci?

Napravljena je preliminar-

na analiza koja je prikazana krajem lipnja na sastanku grupe za praćenje Bolonjskog procesa (Bologna Follow-Up Group) koja se sastoji od predstavnika iz 48 zemalja, uključujući i našu predstavnicu iz Ministarstva znanosti i obrazovanja.

Kao glavne nalaze izdvojila bih da je više od 2/3 ispitanika u travnju 2020. godine imalo on-line nastavu, pri čemu su se predavanja za malo više od pola ispitanika odvijala tako da je nastavnik održavao predavanja uživo putem on-line platformi, što je format koji većini studenata i najviše odgovara. Znatno manje im se sviđalo kada bi nastavnici samo poslali svoje prezentacije ili bi pak poslali svoja snimljena predavanja. Prema odgovorima, možemo zaključiti kako su se predavanja za vrijeme izolacije za najveći broj studenata organizirala on-line, no bilo je teškoća s organizacijom seminara i vjež-

bi. Čak petina ispitanika navodi kako u tom razdoblju nisu imali organizirane vježbe. Općenito su studenti više zadovoljni time kako su im bila organizirana predavanja naspram organizacije seminara i vježbi.

Jedan od zanimljivijih nalaza je i onaj da malo više od pola ispitanika smatra da im se studentsko opterećenje povećalo za vrijeme on-line nastave, kao i nalaz da 47 % studenata procjenjuje da se njihov akademski rad pogoršao u tom razdoblju. Prema rezultatima, studenti koji su davali takvu procjenu češće su oni koji nemaju miran prostor za učenje, nemaju adekvatan pristup nastavnom materijalu, imaju lošije digitalne vještine, nemaju dobar pristup internetu (čak ih je 41 % navelo da nemaju uvijek dobar pristup internetu) i imaju nedostatnu podršku drugih osoba.

U periodu izolacije studenti su se često osjećali i frustrirano i anksiozno, a više od četvrtine navelo je da su zabrinuti za svoje zdravlje.

Za studente koji su primorani raditi za vrijeme studija kako bi mogli plaćati troškove studiranja zabrinjava nalaz da je ih je gotovo 1/3 privremeno izgubilo posao, a 12 % trajno.

Za većinu studenata koji pla-

Više od 2/3 ispitanika u travnju 2020. imalo on-line nastavu, pri čemu su se predavanja za malo više od pola ispitanika odvijala tako da je nastavnik održavao predavanja uživo putem on-line platformi, što je format koji većini studenata i najviše odgovara. Čak petina ispitanika navodi kako u tom razdoblju nisu imali organizirane vježbe

čaju školarinu dinamika plaćanja je u vrijeme provođenja istraživanja ostala ista, no 14 % odgovorilo je da su uvedeni fleksibilni načini plaćanja školarina na njihovoj visokoškolskoj instituciji, dok je 2 % navelo da je njihova institucija ukinula školarinu za taj semestar.

Nalazi pokazuju i da, iako online oblik studiranja omogućuje veću fleksibilnost u organizaciji dana, može biti jeftiniji (posebno u vidu troškova prijevoza) te je za neke studente i manje stresan i zdraviji oblik studiranja jer se zdravije hrane, postoje razne distrakcije kod kuće koje otežavaju učenje, a i provođenje mnogo vremena pred kompjuterom je iscrpljujuće. Važno je i da studentima nedostaje druženje s kolegama.

Kako objašnjavate činjenicu da studenti, pored sve tehnologije, ipak najviše vole nastavu „licem u lice“?

Dijelom je vjerojatno riječ o navici na takav oblik rada. Međutim, smatram da su i alternative s kojima su imali iskustva za vrijeme izolacije, posebno kada je bila riječ o primanju prezentacija od nastavnika za neke kolegije, pokazale kako je važno da im netko objasni sadržaj i da je važno da imaju priliku postavljati pitanja i raspravljati o tom sadržaju kako s nastavnicima, tako i s kolegama na studiju.

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru surađuje na projektu koji financira Hrvatska zaklada za znanost, naziva Otpornost hrvatskog društva uslijed COVID-19 pandemije. O kakvom je projektu riječ?

Hrvatska zaklada za znanost u ožujku 2020. raspisala je natječaj za financiranje istraživanja koja, među ostalim, stvaraju novo i unaprjeđuju postojeće znanje o društvenim aspektima pandemije. Iznimno je dobro što je Zaklada odlučila tako pravodobno reagirati na problematiku pandemije. Mi smo se s Odjela na taj natječaj javili pod vodstvom kolege dr. sc. Branka Ančića s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, s kojim surađujemo i na projektu koji ja vodim o društvenoj stratifikaciji u Hrvatskoj, a koji sufinancira Hrvatska zaklada za znanost. U vrednovanje je upućeno 96 projekata, a 11 ih je odabrano za financiranje, među ostalima i ovaj o društvenoj otpornosti i pandemiji COVID-a

Izv. prof. dr. sc. Karin Doolan

Izv. prof. dr. sc. Karin Doolan je izvanredna profesorica na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru. Njezin znanstveni rad fokusiran je na problematiku klasnih nejednakosti i njihove manifestacije u kontekstu obrazovanja i prirodnih katastrofa poput poplava. Kako je zanimaju suptilnosti i detalji procesa koji učvršćuju odnosno umanjuju klasne nejednakosti, u svom istraživačkom radu najčešće koristi različite vrste intervjua. Posljednji članak koji je objavila u suautorstvu s dr. sc. Liebenberg bio je refleksija na korištenje fotografija u intervjuiranju, a prije toga u suautorstvu s dr. sc. Cepićem i dr. sc. Waltonom objavila je rad o klasnim nejednakostima u kontekstu dobrotvornog davanja i primanja, a temeljenog i na njezinu etnografskom istraživanju jedne pučke kuhinje. Doktorirala je na Sveučilištu Cambridge na temu klasnih nejednakosti u visokom obrazovanju.

19, koji će trajati 18 mjeseci, počevši sa srpnjem 2020., a u koji su s Odjela za sociologiju uključeni dr. sc. Barada, dr. sc. Cepić, dr. sc. Krol i dr. sc. Tonković.

Projekt je vođen općim pitanjem što jača kapacitete društvenih aktera da odgovore pozitivno na prijetnje i negativne učinke katastrofa poput pandemije COVID-a 19. Teorijski okvir projektu čine rasprave o pojmu društvene otpornosti koji obuhvaća kapacitete ljudskih zajednica da izdrže vanjske šokove na njihovu društvenu infrastrukturu te da se od njih uspješno oporave. U projektu će se istraživati tri, široko postavljene, determinante društvene otpornosti: (1) društveni odnosi i mreže, (2) znanje i me-

dijski okviri, i (3) društveni metabolizam i institucijski kapaciteti.

Iako je projekt u svojim temeljima sociološki, oslanjat će se i na teorijske i empirijske uvide iz političke ekonomije i političke ekologije, a koristit će se i različite metode za prikupljanje primarnih podataka kao što su intervjui, opažanja i upitnici te provoditi analiza sekundarnih podataka. Sudionici projektnih istraživanja bit će predstavnici šire javnosti, ali i stručnjaci, političari i aktivisti.

O kojem i kakvom trećem projektu je riječ na kojem ste vi angažirani, a vezan je za COVID-19?

Sudjelovala sam u osmišljava-

Pitanja su bila otvorenog tipa pa smo dobili raznolik materijal koji će biti izazovan za analizu. Primjerice, jedno od pitanja bilo je da osoba zamisli da piše knjigu o svom životu za vrijeme pandemije te da tu knjigu naslovi. Neki od naslova su: „I ovo će proći“, „Kako biti zatvoren 24/7 s malom djecom u 50 kvadrata“ ili pak „Što me naučila karantena“

nju on-line istraživanja na temu svakodnevnog života za vrijeme pandemije, u suradnji s kolegama i kolegicama s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (voditeljica dr. sc. Marija Brajdić Vuković), kao i s Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu te Instituta za političku ekologiju. Zanimalo nas je kako izgleda tipičan dan ljudi i aktivnosti pomažu u toj situaciji te kako razmišljaju o budućnosti. Pitanja su bila otvorenog tipa pa smo dobili raznolik materijal koji će biti izazovan za analizu. Primjerice, jedno od pitanja je bilo da osoba zamisli da piše knjigu o svom životu za vrijeme pandemije te da tu knjigu naslovi. Neki od naslova su: „I ovo će proći“, „Kako biti zatvoren 24/7 s malom djecom u 50 kvadrata“ ili pak „Što me naučila karantena“.

Kako tumačite eksploziju društvenih istraživanja vezanih za COVID-19?

Znamo da je pandemija uzrokovana virusom COVID-19 posljednjih mjeseci već imala brojne posljedice na školstvo, zdravstvo, turizam, industriju, osobnu autonomiju ili pak obiteljske odnose, a dalekosežne posljedice na globalnoj i lokalnoj razini tek su pred nama. Dakle, novi istraživački predmet živimo svaki dan i za očekivati je bilo da će se znanstvenici baviti tim temama kako iz intelektualne nužnosti da se dokumentira ovo krizno razdoblje u svim svojim izričajima. No, poticaj za bavljenje krizom COVID-19 dolazi i od financijera istraživanja poput Hrvatske zaklade za znanost koji svojim natjecajima usmjeravaju istraživačke fokuse.

PROF. DR. SC. **BORIS DŽELALIJA**, ODJEL ZA ZDRAVSTVENE STUDIJE, O PANDEMIJI COVID-a 19

Virus nije nestao i dok god cirkulira u svijetu, naročito u zemljama u našem okruženju, moramo biti oprezni i držati se preporučenih mjera

Prof. dr. sc. Boris Dželalića, poznati hrvatski infektolog iz OB-a Zadar i redoviti profesor Odjela za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru, govori o COVID-u 19.

Profesore, nakon svega, znamo li nešto više o COVID-u 19?

Najčešće čujemo priče i upite o drugom valu pandemije COVID-a 19 ili o povratku pandemije. Na samom početku sve nam je bilo nepoznato, danas je još uvijek dosta nepoznanica, a zasigurno će ih biti i u nadolazeće vrijeme. Davno je naš hrvatski pjesnik Dobriša Cesarić u svojoj pjesmi "Povratak" kazivao: Ko zna (ah, niko, niko ništa ne zna. Krhko je znanje!). Nije baš isto, ali ima poveznica i danas s ovom pandemijom. Tako nam je poznat veliki epidemiološki potencijal, tj. širenje i prijenos virusa među ljudima, kao i simptomi i znakovi bolesti, načini prijenosa virusa, rizične skupine bolesnika, dijagnostika bolesti, a nepoznat nam je značaj kliconoštva i uloga asimptomatskih osoba u širenju bolesti, kao i stupanj stjecanja i zadržavanja ili trajanja imuniteta. Također, brojne su nepoznanice u izboru i učinkovitosti antivirusnih lijekova, u pripremi i proizvodnji cjepiva, kao i u neizvjesnosti koja se pretkazuje u vezi s dostupnošću i učinkovitošću cjepiva.

Je li moguće da se epidemija (pandemija) vrati ujesen ili, recimo, usred turističke sezone, ako je uopće bude?

Ako me pitate može li ova pandemija biti opomena čovječanstvu, odgovor nalazimo u stihovima Antuna Branka Šimića: Čovječe, pazi da ne ideš malen ispod zvijezda!

Ne dajmo virusu puno prostora za širenje! Tijekom ove pandemije narod je primjerno reagirao i ne vidim nikakav razlog da tako ne bude i u nadolazeće vrijeme. Opres je uvijek koristan, samo ne smijemo prihvatiti strah kao dio života. I papa Franjo upozorava: Budite oprezni. Nemojte prerano proglasiti pobjedu nad virusom. Pomalo i sigurno učimo se živjeti s ovim virusom

Dolazak drugog vala je realnost, samo nam je nepoznato hoće li taj novi oblik nastanka, razvijanja i trajanja epidemije nalikovati obliku koji smo (pro)živjeli ovih mjeseci ili će to biti samo ili pretežito takozvani proboji ili žarišni oblici pojave bolesti. Za očekivati je da će se to ponavljati godinu do dvije, možda i dulje, i ta će pandemijaska "priča" s virusom SARS-CoV-2, uzročnikom bolesti COVID-19, završiti slično kao što je bilo i s njegovim prethodnicima SARS-om i MERS-om. Naravno, to je samo moja procjena, o tome još uvijek nema sigurnih znanstvenih dokaza. U okolnostima pojave drugog vala bolesti reakcija javnosti, ali i nas zdravstvenih djelatnika, bit će sigurnija i djelotvornija pa ćemo takvu pojavu znati i moći nadzirati. U tome će nam poglavito koristiti naše iskustvo i znanje tijekom protekla tri mjeseca i prvog kontakta s ovom pandemijom.

Naravno, oprez je uvijek koristan, samo ne smijemo prihvatiti strah kao dio života. Pomalo i sigurno učimo se živjeti s ovim virusom. Držimo se naučenih higijenskih mjera, s naglaskom na međusobni razmak, nošenje maski i pranje i dezinfekciju ruku u svim okolnostima. To moramo znati i provoditi, ne samo zbog pandemije COVID-a 19, nego i zbog drugih zaraznih bolesti. Dakle, ne dajmo virusu puno prostora za širenje! Tijekom ove pandemije narod je primjerno reagirao i ne vidim nikakav razlog da tako ne bude i u nadolazeće vrijeme.

Je li se utvrdilo podrijetlo virusa, odnosno mjesto početka pandemije? Ljudi su zbnjeni, a počele su se radati i teorije zavjere. Kako spriječiti teorije zavjere?

Prva izvješća o pojavi virusa SARS-CoV-2 zaista potječu iz Wuhana u Kini od prosinca 2019. godine, a odnosila su se na grupiranje bolesnika s upalom pluća i zajedničkim epidemiološkim podatkom o njihovom boravku na veleprodajnim tržnicama ribe i životinja (wet market). Pretpostavljao se prijenos virusa na ljude s nepoznatih životinja (riba, zmija, šišmiša, ljudskih mravojeda) i daljnji međusobni prijenos među ljudima u bliskom kontaktu. Poslije se moglo čitati i o pojavi te bolesti i

Dolazak drugog vala je realnost, samo nam je nepoznato hoće li taj novi oblik nastanka, razvijanja i trajanja epidemije nalikovati obliku koji smo (pro)živjeli ovih mjeseci ili će to biti samo ili pretežito takozvani proboji ili žarišni oblici pojave bolesti. Ali, u okolnostima pojave drugog vala bolesti, reakcija javnosti, ali i nas zdravstvenih djelatnika, bit će sigurnija i djelotvornija pa ćemo takvu pojavu znati i moći nadzirati

prije nego li je zabilježena u Wuhanu. Sve te zapise nije moguće sa sigurnošću provjeriti i odrediti njihovu točnost.

Kako se pandemija neumoljivo širila diljem svijeta, upitnost ili točnost podrijetla pandemije gubila je na značaju. Teorije zavjere uvijek se javljaju tamo gdje je nepoznanica: njihova snaga i uvjerljivost u obrnutom su odnosu sa znanjem. Što je manje znanja i uspjeha u suzbijanju pandemije, to je više prostora za teoretičare zavjera.

Dodatno, teoretičari zavjere u početku bilo kojih pojava, a to se odnosi i na ovu pandemiju, koriste mnoge nepoznanice kao alat za zbunjivanje javnosti. Što naše znanje o pandemiji COVID-a 19 bude jasnije i sigurnije te temeljeno na znanstvenim dokazima, to će teoretičari zavjere biti manje glasni i uspješni u širenju svojih tvrdnji.

Koja je kategorija ljudi najosjetljivija na COVID-19, navodno najstariji i kronični bolesnici. Međutim, čini se da nema pravila u svemu tome?

Većina osoba u dobi od 65 i

koliko je udio stanovništva imao takvu infekciju, bilo s izraženim simptomima bolesti ili bez njih (asimptomatski bolesnici). Većina do danas provedenih istraživanja znatno se razlikuje u postocima, a pretežito pokazuje kako se broj ljudi koji su preboljeli infekciju kreće od manje od 1 % do nekih 2 %. Dodatno, ne znamo težinu i vrijednost tih pozitivnih nalaza pa ostaje i nadalje nepoznato koliko će ta stvorena protutijela na virus biti zaštitna i koliko će dugo zaštita trajati.

Čini se da ne držimo dovoljno distancu niti poštujemo preventivne mjere, ne nosimo maske, ne peremo ruke koliko bi trebalo, družimo se... Može li nam se to vratiti kao bumerang?

I papa Franjo ovih je dana upozorio Talijane da se ne opuste u borbi protiv koronavirusa te ih pozvao da poštuju vladine mjere socijalnog (zapravo fizičkog) distanciranja i nose zaštitne maske riječima: Budite oprezni. Nemojte prerano proglasiti pobjedu. Dakle, ne zaboravimo i uvijek znajmo kako virus nije nestao i dok god cirkulira u svijetu, naročito u zemljama u našem okruženju, moramo biti oprezni i pridržavati se mjera. Zaključno, primjenjujmo naše znanje, stečeno tijekom pandemije, u primjeni higijenskih mjera i učinimo siguran odmak od straha i panike.

Zadarska županija, kao i cijela Hrvatska, nije imala mnogo zaraženih. Čemu to možemo zahvaliti?

Zdravstveni djelatnici u Općoj bolnici u Zadru u suradnji sa zdravstvenim djelatnicima primarne zdravstvene zaštite, unatoč početnim nepoznanicama te kadrovskim i prostornim nedacama i nedostacima, kao i nedostacima učinkovitih antivirusnih lijekova i tehničke opreme, stručno su i korektno odradili svoje zadatke i zaslužuju sva priznanja i pohvale.

Pohvale za svoj rad zaslužuju i čelni ljudi zdravstvenih ustanova, kao i članovi Stožera civilne zaštite Zadarske županije. Zajedno smo uspješno proveli prihvaćeni "model" prevencije pandemije ili postavljene zadatke, a tako i ostvarili planirane ciljeve. Siguran sam da je bio postavljen i drugi "model", sličan onome u Švedskoj, da bismo i tada po-

više godina ima neke od kroničnih bolesti pa time spadaju među najugroženije. Dakle, ugroženu populaciju čine sve osobe s drugim priležecima ili kroničnim bolestima (komorbiditeti) kao što su šećerna bolest, bolesti srca, kronične plućne i bubrežne bolesti, visok tlak, autoimune i maligne bolesti. U tih bolesnika oslabljen je imunostni sustav te su zasigurno osjetljiviji na svaku pa tako i na ovu infekciju. Među oboljelima od COVID-a 19 bilo je i mlađih, a tako i djece. Zašto je tome tako? Moguće je, bolje rečeno, velika je vjerojatnost, da je njihov imunostni sustav bio nekompletan i nedostatan, a za to se nije znalo pa je takav sustav u kontaktu s ovim virusom "načeta" ili potpuno "narušena". To je za posljedicu imalo teške simptome bolesti ili smrtni ishod.

Što su do sada pokazala testiranja na COVID-19? Znamo li postotak onih koji su preboljeli virus, a da za to nisu ni znali?

Diljem svijeta, a tako i u nas u Hrvatskoj, u tijeku su serološka istraživanja koja će pokazati

djednako uspješno odradili sve zadatke. To je glavni razlog našega uspjeha.

COVID-19 pomalo podsjećá na tzv. španjolice, odnosno španjolsku gripu, s tim da je ta gripa odnijela milijune života?

Teško je i nezahvalno uspoređivati dvije različite pandemije. Očevidna je razlika u uvjetima pojave tih bolesti. Današnja dostupnost sredstava za održavanje higijene, što uključuje i različita i učinkovita dezinfekcijska sredstva, maske i drugu osobnu zdravstvenu opremu, u zaštiti zdravstvenih i nezdravstvenih djelatnika i drugih osoba u stjecanju infekcije, znatno se razlikuje od onih dostupnih u vrijeme "španjolice", te sigurno najsmrtonosnije poznate virusne pandemije u svijetu. Dodatno, danas su i svi drugi uvjeti i mogućnosti liječenja bolji pa stoga i učinkovitiji.

Kako to da je čovječanstvo, unatoč silnim znanjima, tehnologiji i sredstvima, zapravo nemoćno protiv virusa COVID-19?

Tijekom prošlosti čovjek je htio i sebi pripisivao više nego što zapravo može i zna. Takva je ljudska narav, a slične priče i događaji dio su ljudske zbilje. Upitamo li se zašto su se tijekom prošlosti uvijek negdje u svijetu vodili ratovi, a tako je i danas, odgovor na to pitanje dat će nam dio odgovora i na ovaj vaš upit. Uvijek ćemo tražiti odgovor koji nećemo naći. Tako ni ja ne znam i nemam odgovor, osim promišljanja kako neki ljudi uvijek misle i rade kao da mogu sve. Samo dobri i savjesni ljudi u pravilnoj i odgovornoj primjeni tehnologije i sredstava, mogu dati prave rezultate.

Danas nije tako, a nisam siguran hoće li ikad i biti. Zarada ili profit po svaku cijenu gospodari svijetom, a to se može ostvariti i u ovoj ljudskoj nevolji. Ako tako bude, što ćemo reći o teorijama i teoretičarima zavjere i tko će biti tako pametan i pošten te označiti gdje je granica između teorije zavjere i stvarnosti. Ako me pitate može li ova pandemija biti opomena čovječanstvu, odgovor nalazimo u stihovima Antuna Branka Šimića: Čovječe, pazi da ne ideš malen ispod zvijezda!

Prenosi li se, konačno, COVID-19 kapljičnim putem ili

Kako se pandemija neumoljivo širila diljem svijeta, upitnost ili točnost podrijetla pandemije gubila je na značaju. Teorije zavjere uvijek se javljaju tamo gdje je nepoznanica: njihova snaga i uvjerljivost u obrnutom su odnosu sa znanjem. Što je manje znanja i uspjeha u suzbijanju pandemije, to je više prostora za teoretičare zavjera

aerosolom? Jedno vrijeme su nas uvjeravali da su maske nekorisne, a sada nas i Međunarodna zdravstvena organizacija uvjerava da su potrebne i korisne.

Ne bi bilo dobro kad bi se virus pretežito slobodno širio zrakom, kao što se u početku i mislilo. To bi zaista bilo opasno i pogubno za čovječanstvo. Zapravo, ne bismo mogli hodati ulicom, a ne bi nam pomogle ni ne znam kakve maske. Kapljični put, uz bliski i češći kontakt, poglaviti je put prijenosa ovoga virusa. Stoga Svjetska zdravstvena organizacija opravdano naglašava da su maske samo jedan u nizu alata koji mogu smanjiti rizik transmisije.

Kako procjenjujete protuepidemiološke mjere koje su bile na snazi u Hrvatskoj?

Nacionalni stožer Civilne zaštite Republike Hrvatske korektno je radio svoj posao te tako zaslužen primao pozitivne, zapravo izvrsne ocjene i hrvatskoga naroda i hrvatskih stručnjaka, ali i međunarodnih stručnjaka. Međutim, kako je jenjavala pandemija, tako je slabjelo povjerenje u rad članova stožera. Zapravo, u priču o pandemiji uključili su se različiti politički interesi i rivalstva, što se odrazilo i na mišljenje javnosti o njihovu radu i ciljevima.

Meni je posve jasno kako je izlazna strategija ili popuštanje

mjera prevencije pandemije COVID-a 19 najteži i najzahtjevniji dio u ukupnoj strategiji, ali mi je jasno i kako se svima i svugdje ne može uvijek i u potpunosti pružiti traženo i očekivano, što vodi u nezadovoljstvo i prosvjed. To je tako, ljudi najčešće gledaju svoje osobne interese. Danas su kritike upućene stručnjacima u stožeru sve češće i sve žestije, što svakodnevno čujem i pratim. Ima čak znatan broj i onih koji su nezadovoljni malim brojem oboljelih i umrlih. Takav je život, takvi su ljudi. Sve ovo rečeno davno je prepoznao i zapisao naš hrvatski pisac August Šenoa u svojoj pjesmi "Budi svoj!" riječima: I ljubi svijet, al' ne nadaj se plaći jer hvala ljudska voda je vrh pijeska.

Nije li sada dokazano da je naš zdravstveni sustav, unatoč brojnim slabostima, ipak među boljima u svijetu?

I ja bih volio kad bi tako bilo. Zapravo, priča o COVID-u 19 samo je dio javnog zdravstva u ukupnom zdravstvenom sustavu. Zdravstveni stručnjaci i djelatnici u stožerima civilne zaštite i zdravstvenim ustanovama uredno su i uspješno posložili i primijenili protuepidemijske mjere. Za takav uspjeh zaslužni su građani, novinari, kao i druge državne i društvene strukture. Pandemija COVID-a 19 na neki je način prikaz rata mikroorganizama s ljudima, a hrvatski narod uvijek u teškim trenucima pokazuje zajedništvo. Uskoro

ću imati punih četrdeset godina radnoga staža u zdravstvu i ne čini mi se kako se taj sustav znatnije promijenio od mojih početaka do danas. Naravno, ne mislim na dostupnost medicinske opreme i slično, mislim na prava i obveze ili ukupne odnose zdravstvenih institucija i osiguranih. Čini mi se kao da uvijek živimo od jednog do drugog mjeseca, da ne kažem, od jedne do druge plaće. S obzirom na to da nisam ni pravnik ni ekonomist, moj odgovor na ovo pitanje ostaje samo na razini osobnog dojma.

Kad je riječ o protuepidemiološkim mjerama, što je najvažnije i najsvrhovitije za sveučilišnu zajednicu, konkretno, za Sveučilište u Zadru? Kako je najbolje održavati nastavu, ispite i slično? Što nam je činiti u nadolazećem razdoblju da se bolje zaštitimo od virusa?

Uprava Sveučilišta u Zadru na samome je početku pandemije COVID-a 19 formirala Stručno tijelo za koordinaciju rada sveučilišta tijekom pandemije. U rad tog stručnog tijela, osim rektorice sveučilišta prof. dr. sc. Dijane Vican i svih prorektora, bio sam i ja uključen. Na sastancima smo raspravljali o poduzimanju i provedbi različitih mjera i aktivnosti u radu našeg sveučilišta u okolnostima pandemije, a sve u skladu s preporukama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) za preddiplomsku, diplomsku i poslijediplomsku nastavu na sveučilištima s obzirom na epidemiju COVID-a 19.

Organizacija nastave i ispita uglavnom se provodila, i još uvijek se provodi, različitim dostupnim elektroničkim oblicima komunikacije i sustavima za učenje na daljinu (online), a tamo gdje se organizacija nastave i vježbi mora provoditi u ustanovi, u neposrednom kontaktu nastavnika i studenata, to je odrađeno tako da se u što većoj mjeri osigura socijalno distanciranje (fizičko udaljavanje), kao i pojačana osobna higijena i higijena prostora. Za nadzor i provedbu mjera važnu ulogu odradili su pročelnici odjela, voditelji centara te voditelji sveučilišnih službi i ureda. Koliko mi je poznato, i u tim otežanim okolnostima sve planirane aktivnosti uspješno su provedene, što upućuje na odgovornost i kvalitetu zadarske akademske zajednice.

ISTRAŽIVANJE O ZADOVOLJSTVU NASTAVNIKA I STUDENATA ONLINE NASTAVOM TIJEKOM RAZDOBLJA ZATVARANJA ZBOG PANDEMIJE KORONAVIRUSA

Unatoč svim prednostima korištenja online nastave, takav oblik nastave ne može nadomjestiti klasičnu nastavu u učionici

Medju zaposlenicima i studentima Sveučilišta u Zadru provedeno je istraživanje kojim su obuhvaćeni različiti aspekti zadovoljstva online nastavom održavanom tijekom razdoblja zatvaranja zbog pandemije koronavirusa.

Sudjelovalo je 200 nastavnika: 6 redovitih profesora u trajnom zvanju, 17 redovitih profesora, 34 izvanrednih profesora, 70 docenata, 14 viših asistenata/poslijedoktoranda, 27 asistenata/doktoranda, 12 viših predavača, 8 predavača, 5 viših lektora, 4 lektora i 2 profesora visoke škole.

Alati i platforme

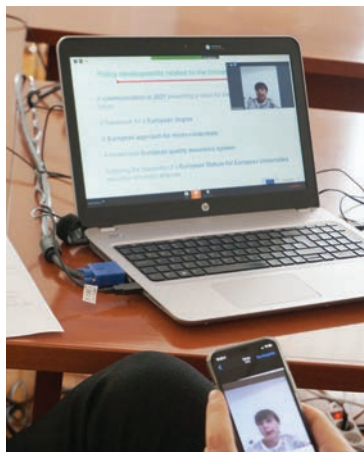
Istaknuto je kako ih je 70 % već koristilo različite IKT alate za održavanje nastave.

Dominantno korišteni videokonferencijski alati su Skype, Zoom, MS Teams i različiti oblici webinarima, dok od korištenih ne video konferencijskih alata dominiraju Merlin i različiti forumi te, naravno, korištenje e-maila kao jednog od klasičnijih oblika komunikacije.

Ostali korišteni alati bili su: snimke YouTubea, društvene mreže poput Facebooka, alati za komunikaciju poput Messengera, WhatsAppa, Vibera. Nadalje, korišteni su i Google alati (Classroom, Drive, Hangouts, Meet), ali i platforme koje su svoju popularnost i korisnost ostvarile tek u posljednje vrijeme poput Jitsia, Looma, BigBlueButtona, Webexa, Perseusa, Testmoza. Konačno, studentima su slane i prezentacije s naracijom zajedno s uputama za rad na daljinu.

Nastavnici su istaknuli da su u velikoj mjeri vješti u korištenju alata koji im omogućavaju organizaciju nastave. Pri tome pro-

Nastavnici su istaknuli kako su u velikoj mjeri vješti u korištenju alata koji im omogućavaju organizaciju nastave. Pri tome procjenjuju da su prilično vješti u izradi kompleksnih digitalnih sadržaja u različitim formatima. Studenti smatraju da se nastavnici trude olakšati im učenje u datoj situaciji, ali i da je količina zadataka koju dobivaju možda malo prevelika, no ističu i da su im nastavnici dostupni te da redovito odgovaraju na njihove upite

cenjuju kako su prilično vješti u izradi kompleksnih digitalnih sadržaja u različitim formatima, odnosno u kreiranju interaktivnih i multimedijjskih digitalnih obrazovnih sadržaja.

Većina je istaknula kako priprema i provodi provjere znanja u digitalnom okruženju (npr. online ispit, online kolokvij i dr.), a više od 70 % istaknulo je da su zainteresirani za pripremanje i provođenje nastave u online okruženju. Unatoč svemu, neki nastavnici smatraju da im je potrebna određena dodatna edukacija za još učinkovitije kreiranje i provođenje nastave u online obliku.

Od potencijalnih problema ističu da im online nastava oduzima znatno više vremena za

kvalitetnu pripremu i provedbu nastave u odnosu na klasičnu nastavu. Stoga su dijelom prilagodili zadatke ili vrstu ispita koje inače primjenjuju, ali su pri tome zadržali očekivanja o tome koliko će kvalitetno studenti svladati gradivo.

Unatoč svim prednostima i korištenju online nastave, smatraju da takav oblik nastave ne može nadomjestiti klasičnu nastavu u učionici.

Studentima stresno iskustvo

U dijelu ankete koji se odnosi na studente obuhvaćeno je 1200 studenata svih godina preddiplomske i diplomske razine studija.

Pri tome 50 posto studenata navodi da su tijekom studija već koristili alate za učenje na daljinu, dok ih više od pola iznosi kako smatraju da je njihov odjel dobro organizirao učenje na daljinu tijekom pandemije i zadovoljni su načinom održavanja nastave. Smatraju da se nastavnici trude olakšati im učenje u datoj situaciji, ali isto tako, smatraju da je količina zadataka koju dobivaju možda i malo prevelika. Studenti ističu i da su im nastavnici dostupni te da redovito odgovaraju na njihove upite putem maila, obavijesti na Merlinu i sl.

Ipak, kako je već više puta ista-

knuto, specifičnosti održavanja nastave na daljinu dijelom zabrinjavaju studente i zbog očekivane kvalitete znanja koju bi mogli dobiti takvim načinom studiranja. Stoga je vrlo jasno kako nastava na daljinu treba biti samo pomoć u klasičnom provođenju nastave. Tome u prilog ide i činjenica da više od pola studenata navodi da im se ne sviđa takav oblik nastave.

Sukladno mišljenju nastavnika, i studenti smatraju da su nastavnici prilagodili zadatke okolnostima u kojima se nastava izvodi, ali i da su se oni dobro prilagodili online načinu studiranja. Pri tome imaju vrlo jasne upute o tome kako sudjelovati u nastavi i ispunjavati studentske obveze.

Unatoč pozitivnim aspektima prilagodbe na promijenjene uvjete izvođenja nastave, smatraju da im se u ovoj situaciji teško usredotočiti na gradivo, da je trud i dnevni rad koji ulazu u praćenje tako organizirane nastave veći nego prije, kao i da je takav način studiranja zahtjevniji od klasične nastave u predavaonici. Također, studenti ističu da im je online oblik nastave predstavlja stresno iskustvo.

Za razliku od nastavnika, vrlo mali broj studenata smatra da im je potrebna dodatna edukacija u korištenju online alata.

Od potencijalnih problema nastavnici ističu da im online nastava oduzima znatno više vremena za kvalitetnu pripremu i provedbu nastave u odnosu na klasičnu nastavu. Stoga su dijelom prilagodili zadatke ili vrstu ispita koje inače primjenjuju, ali su pri tome zadržali očekivanja o tome koliko će kvalitetno studenti svladati gradivo

UTJECAJ PANDEMIJE KORONAVIRUSA NA EKONOMIJU

IZV. PROF. DR. SC. **BERISLAV BOLFEK** I IZV. PROF. DR. SC. **MLADEN RAJKO**, ODJEL ZA EKONOMIJU

Pandemija je do sada imala manji utjecaj na poduzetništvo, nego što će ga imati za koji mjesec

Izv. prof. dr. sc. Berislav Bolfek i izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko s Odjela za ekonomiju Sveučilišta u Zadru govore o posljedicama pandemije koronavirusa na svjetsku i hrvatsku ekonomiju.

Kakav utjecaj pandemija koronavirusa ima ili će imati na globalnu, svjetsku, i nacionalnu, hrvatsku, ekonomiju?

Berislav Bolfek: Pandemija koronavirusa zahvatila je cijeli svi-

jet te uzrokovala oštar pad svih ekonomskih aktivnosti. Već sada se broj izgubljenih radnih mjesta u svijetu broji u milijunima pa je tako, na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama - a to je ujedno i najveća svjetska ekonomija - u samo pet tjedana 26 milijuna ljudi izgubilo posao.

Velika nepoznanica je vrijeme trajanja pandemije, odnosno pronalazak cjepiva protiv virusa COVID-19, što direktno utječe na oporavak ekonomskih aktivnosti. Naravno da Hrvatska nije

izuzetak, ali ipak je riječ o maloj otvorenoj ekonomiji na koju uvelike utječu svi globalni ekonomski procesi. Za sada je prerano govoriti o efektima potpora za očuvanje radnih mjesta, kao i o najavi mjera za skraćivanje radnoga vremena, koje su svakako dobrodošle. Za razliku od prošle financijske krize, valja svakako istaknuti da je ova novonastala situacija drukčija jer je Hrvatska članica Europske unije pa se i samim time očekuje da opravak ne bi trebao predugo trajati, kao što

smo imali slučaj u prošlosti.

Očekuju li ekonomski analitičari novu svjetsku recesiju zbog koronavirusa?

Berislav Bolfek: Nova svjetska recesija već je ovdje, a to je najbolje vidljivo iz očekivanog pada BDP-a u drugom kvartalu u gotovo svim zemljama. Recesija je ciklička pojava u ekonomiji, što znači da bi se svakako pojavila, ako ne sada, onda za nekoliko godina. Za prevladavanje ove

Nova svjetska recesija već je ovdje, a to je najbolje vidljivo iz očekivanog pada BDP-a u drugom kvartalu u gotovo svim zemljama. Za prevladavanje ove recesije uzrokovane koronavirusom postoje tri različita scenarija: brzi pad gospodarskih aktivnosti i brzi opravak, brzi pad i srednji opravak te brzi pad i spor opravak. Vrijeme koje je pred nama pokazat će koji će se od ta tri scenarija realizirati. No, za razliku od prošle financijske krize, valja istaknuti da je ova novonastala situacija drukčija jer je Hrvatska članica EU pa se i samim time očekuje da opravak ne bi trebao predugo trajati

recesije uzrokovane koronavirusom postoje tri različita scenarija: brzi pad gospodarskih aktivnosti i brzi oporavak, brzi pad i srednji oporavak te brzi pad i spor oporavak. Vrijeme koje je pred nama pokazat će koji će se od ta tri scenarija realizirati. Na svaku krizu pa tako i na recesiju treba gledati kao na šansu, tj. na priliku da nešto napravimo brže, bolje i kvalitetnije.

Može li, kratkoročno, fiskalna politika prodajom državnih obveznica sanirati štete i ublažiti ekonomski brodolom?

Mladen Rajko: Izdavanje državnih obveznica i zaduživanje nužni su u slučajevima nelikvidnosti države, a upravo se nalazimo u takvom razdoblju. To više nije stvar izbora, nego i jedina mogućnost kojom se kratkoročno saniraju moguće posljedice i velika otpuštanja radnika. S druge strane, tako se troši novac koji tek treba uprihodovati. Činjenica je da smo već ušli u razdoblje ekonomske krize, da se smanjuje agregatna potražnja jer mnogi gube posao i redovita primanja, a da toga nismo ni svjesni zato što stalno pratimo situaciju vezanu uz COVID-19. Moja je pok. nona uvijek govorila „treba nositi onoliko koliko se može nositi“, odnosno, treba trošiti onoliko koliko realno možemo potrošiti, a zadužiti se onoliko koliko realno možemo vratiti. Npr., svi su kratkoročno sretni kad kupe novi automobil ili stan na kredit jer si tako rješavaju jedno od najbitnijih egzistencijalnih problema, no nakon toga počinje „borba s mjesečnim anuitetima“ - slično je i s državom.

Kakav je utjecaj pandemija imala na hrvatsko mikro i makropoduzetništvo?

Mladen Rajko: Još je prerano govoriti o konkretnom utjecaju pandemije na poduzetništvo zato što ona još nije gotova, a ni najveći stručnjaci ne znaju kada će (i hoće li uopće) završiti te hoće li se naći cjepivo. Vlada je svojim mjerama kratkoročno spriječila veću nelikvidnost, no smatram da su kriteriji dobivanja poticaja pogrešno postavljeni, tj. da se potiču isključivo oni koji imaju manje prihode u odnosu na prošlu godinu. To bi u prijevodu značilo da se poduzetnike potiče da ne prelaze 80 % svojih prošlogodišnjih prihoda

Vlada je svojim mjerama kratkoročno spriječila veću nelikvidnost, no smatram da su kriteriji dobivanja poticaja pogrešno postavljeni, tj. da se potiču isključivo oni koji imaju manje prihode u odnosu na prošlu godinu. To bi u prijevodu značilo da se poduzetnike potiče da ne prelaze 80 % svojih prošlogodišnjih prihoda kako bi mogli ostvariti subvencije. Vlada je najavila proračunsku štednju na svim razinama javnog sektora, što je u koliziji s mjerama pomoći poduzetnicima zato što svaka takva štednja direktno negativno utječe na privatni sektor putem smanjenja prihoda, smatra izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko

kako bi mogli ostvariti subvencije. Vlada je najavila proračunsku štednju na svim razinama javnog sektora, što je u koliziji s mjerama pomoći poduzetnicima zato što svaka takva štednja direktno negativno utječe na privatni sektor putem smanjenja prihoda.

Pandemija je do sada imala manji utjecaj na poduzetništvo, nego što će ga imati za koji mjesec. U svakoj ekonomskoj krizi ljudi mijenjaju svoje „ekonomsko ponašanje“. Počinje se više štedjeti i manje ulagati jer postoji veći strah od neuspjeha, a to nije dobro jer negativno utječe na BDP. Kod nas u Hrvatskoj postoji veliki problem - ljudi bi htjeli napraviti nešto „preko noći“, a to tako ne ide. Nekad je potrebno 15 - 20 godina da se dogodi neki poslovni uspjeh i svaki mudar poduzetnik treba toga biti svjestan, a toga bi trebali biti svjesni i naši političari te sukladno tome kreirati instrumente fiskalne i monetarne politike.

Kako u tom kontekstu procjenjujete položaj hrvatskog turizma?

Mladen Rajko: Zbog stalne opasnosti od širenja zaraze, ljudi su prisiljeni mijenjati svoje navike i obrasce ponašanja, kao i način na koji rade, vježbaju, družu se, kupuju, putuju i provode godišnje odmire. Situacija je i dalje nepoznata i neizvjesna bez obzira na optimistične najave kreatora turističkih politika o veoma

dobroj turističkoj sezoni. Dolazak stranih turista ovisi o stanju u njihovim zemljama i nameće se zaključak da je turizam u ovoj situaciji ovisan o tri faktora: epidemiološkim mjerama koje su na snazi i koje će biti na snazi u Hrvatskoj i zemljama odakle dolaze potencijalni gosti, mogućnošću turističkog sektora da se prilagodi važećim mjerama i želji ljudi da, usprkos svemu, uopće odlaze na godišnje odmire.

Hrvatska je zemlja predivnih prirodnih ljepota i turizam se nameće kao logički, ali ne i jedini izbor i prirodan izvor ekonomskog rasta i razvoja. Ulaganje u turistički sektor općenito je vrlo rizično i niskoprotabilno te su potrebne godine da bi se investicija vratila. Turizam je ovisan o mnogim vanjskim faktorima na tržištu, a vrijeme poslovanja u Hrvatskoj svedeno je na nekoliko mjeseci u ljetnom razdoblju. Vjerujem da će većina poduzetnika u Hrvatskoj koji od turizma ostvaruju sav prihod, nakon ove pandemije, razmisliti o diversifikaciji svoga poslovanja na neke druge djelatnosti koje im mogu osigurati prihode tijekom cijele godine, a koje su manje ovisne o epidemiološkoj situaciji na tržištu.

Kakav će utjecaj imati COVID-19 na turizam u Dalmaciji i zadarskoj regiji koja je ovisna o zračnom prometu?

Mladen Rajko: Zaista je teško procijeniti kakav će utjecaj ima-

ti zato što smo upravo svjedočili događaju u Zadru kada se jedna dobronamjerna turistička promidžba pretvorila u antireklamu svjetskih razmjera. Može se pretpostaviti da će se na turističkom tržištu znatno promijeniti potražnja za turističkim uslugama. U posljednje se vrijeme sve više govori o komodifikaciji raznih oblika nematerijalne kulturne baštine, običaja, lokalnih govora, kreiranju novih inovativnih turističkih proizvoda, izgradnji multifunkcionalnih centara, kako bi se privuklo što više posjetitelja, no pojavom pandemije sve se promijenilo, a gostima prioritet postaje sigurnost.

Smatram da će, u slučaju nastavka pandemije, najviše biti pogođeni hotelijeri, organizatori raznih događanja i estradni umjetnici jer će ljudi izbjegavati mjesta na kojima se okuplja veći broj osoba. S druge strane, vjerujem da će se ovakva situacija pozitivno odraziti na potražnju za privatnim smještajem, ruralnim kućama i svim onim smještajnim kapacitetima koji će moći gostima pružiti maksimalnu sigurnost i intimu.

U RH stručnjaci stalno ponavljaju jednu riječ - proizvodnja. Nije li pandemija koronavirusa bila dobra prigoda da, konačno, dođe do preokreta u strateškom razmišljanju da u tom smislu počnemo planirati ozbiljnu proizvodnju za vlastite potrebe i za izvoz, a ne samo uvoziti?

Unatoč rastu poticaja za poljoprivredu, proizvodnja iz godine u godinu pada, stoga bi trebalo korjenito revidirati sustav poticaja u poljoprivredi. Slično je i s prerađivačkom industrijom koja se s godinama samo smanjuje, npr. slučaj brodogradnje. Potrebno je dodatno analizirati zašto neka brodogradilišta rade dobro i ostvaruju dobit, a druga stalno iskazuju gubitke. U Hrvatskoj postoji tzv. industrijska kultura, što je dobra osnova za reindustrijalizaciju u različitim gospodarskim granama. Zato bi u svim strateškim dokumentima, od državne pa do lokalne razine, trebalo na prvo mjesto stavljati i poticati proizvodnju jer proizvodnja je aktivnost koja se odvija tijekom svih 12 mjeseci u godini, predlaže izv. prof. dr. sc. Berislav Bolfek

Berislav Bolfek: Svakako bismo trebali iskoristiti svaku prigodu za osnaživanje i pokretanje proizvodnje pa tako i ovu s koronavirusom. Iskustva najrazvijenijih europskih država poput Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva i Francuske govore u prilog snažne poljoprivredno-prehrambene, kao i prerađivačke industrije koje čine okosnicu gospodarstva tih država. Ako uzmemo npr. stanje u poljoprivredi u Hrvatskoj, dolazimo do vrlo čudne situacije da, unatoč rastu poticaja za poljoprivredu, proizvodnja iz godine u godinu pada, a trebalo bi biti obrnuto, tj. da raste. Stoga je potrebno korjenito revidirati sustav poticaja u poljoprivredi. Slično je i s prerađivačkom industrijom koja se s godinama samo smanjuje, npr. slučaj brodogradnje. Potrebno je dodatno analizirati zašto neka brodogradilišta rade dobro i ostvaruju

dobit, dok druga stalno iskazuju gubitke. U Hrvatskoj postoji tzv. industrijska kultura, što je dobra osnova za reindustrijalizaciju u različitim gospodarskim granama. Zato bi u svim strateškim dokumentima od državne pa sve do lokalne razine trebalo na prvo mjesto stavljati i poticati proizvodnju jer proizvodnja je aktivnost koja se odvija tijekom svih 12 mjeseci u godini.

Sada se pokazalo da svaka zemlja treba imati stratešku proizvodnju na svom području poput proizvodnje hrane i energenata, ali i lijekova, higijenskih potrepština, cjepiva itd. Je li u neoliberalnom i globaliziranom svijetu ikakva proizvodnja moguća u malo Hrvatskoj?

Berislav Bolfek: U svakom slučaju, bilo bi dobro da u Hrvatskoj imamo vlastitu proizvodnju do-

Izv. prof. dr. sc. Berislav Bolfek

Izv. prof. dr. sc. Berislav Bolfek rođen je 1962. godine u Slavonskom Brodu, gdje je završio osnovnu i srednju školu, nakon čega upisuje Višu komercijalnu školu u Slavonskom Brodu te diplomira na Ekonomskom fakultetu u Osijeku. Završava i poslijediplomski znanstveni studij Upravljanje poduzećem - Management na istom fakultetu i stječe naziv magistra znanosti iz znanstvenog područja društvenih znanosti, polje ekonomije. Na Ekonomskom fakultetu u Osijeku doktorirao je na temu Model kontrolinga poslovnog sustava kao podrška odlučivanju u menadžmentu.

U radnom odnosu je od 1983. godine, a najprije se zaposlio u „Đuri Đakoviću“ u Slavonskom Brodu. Nakon toga, radio je u komunalnom gospodarstvu kao član uprave te kao rukovoditelj financija i računovodstva u poljoprivredno-prehrambenoj industriji. Od 2007. zaposlen je na Veleučilištu u Slavonskom Brodu, a u znanstveno zvanje znanstvenog suradnika za područje društvenih znanosti, polje ekonomije, izabran je 2012. na Ekonomskom fakultetu u Osijeku. U naslovno znanstveno-nastavno zvanje docenta za područje društvenih znanosti, polje ekonomije, grana organizacija i menadžment, izabran je 2013. godine na Odjelu za ekonomiju i turizam Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Od 2013. zaposlen je na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru, gdje je izabran u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora za znanstveno područje društvenih znanosti, polje ekonomije. Obnašao je dužnost šefa Katedre za organizaciju, menadžment i poduzetništvo na istom odjelu. U časopisu *Oeconomica Jadertina* izvršni je urednik. Sudjeluje u izvođenju nastave na preddiplomskom i diplomskom studiju Menadžment.

statnu za svoje potrebe, ali i za izvoz u prvome redu roba široke potrošnje, lijekova i energenata. Međutim, naša ekonomija pod je udarom svjetske konkurencije, a tome u prilog ne ide činjenica da je produktivnost rada u Hrvatskoj među najnižima u Europskoj uniji pa smo tako troškovno nekonkurentni. Kada govorimo o produktivnosti rada npr. u industriji, tu nije riječ samo o radu radnika, nego i o tehnologiji koja se koristi. Prema tome, povećati produktivnost nije tako jednostavno s obzirom na tehnologiju za proizvodnju kojom se koriste poduzeća u Japanu, Kini, Južnoj Koreji i drugim najrazvijenijim državama na svijetu.

Prije ulaska u sferu visokog obrazovanja tri sam godine radio kao konzultant na gospodarskim projektima koje je financirao USAID. S američkim konzultantima radio sam na projektu drvne industrije u Hrvatskoj. U Štitaru pokraj Županje pronašli smo jednog poduzetnika koji je proizvodio ultralake avione od drveta i prodavao ih po cijeloj svijetu. Američki konzultan-

ti jednostavno nisu mogli vjerovati da je tako nešto u Hrvatskoj moguće, čak su i objavili članak o tome u američkom stručnom časopisu koji pokriva područje drvoprerađivačke industrije. Spomenuti primjer o specifičnoj proizvodnji pokazuje da je u Hrvatskoj sve moguće proizvoditi, čak i avione.

Nekoć smo, primjerice, imali Imunološki zavod koji je nešto značio u svjetskoj proizvodnji cjepiva, i Plivu koja je svijetu dala Sumamed, a danas uvozimo generičke lijekove iz Indije, maske od sumnjivih materijala iz Kine i cjepiva skupa „kao zlato“. Nije li takav pristup samoubojstvo za nacionalnu ekonomiju, pa i naciju samu?

Berislav Bolfek: Prelaskom s planske na tržišnu ekonomiju privatizacija je zahvatila i sektor proizvodnje lijekova. Novi vlasnici odlučili su da u Hrvatskoj više neće zadržati istraživanje i razvoj lijekova, nego će se to obavljati u matičnim kompanija-

Ulaganje u turistički sektor općenito je vrlo rizično i niskoprofitabilno te su potrebne godine da bi se investicija vratila. Turizam je ovisan o mnogim vanjskim faktorima na tržištu, a vrijeme poslovanja u Hrvatskoj svedeno je na nekoliko mjeseci u ljetnom razdoblju. Vjerujem da će većina poduzetnika u Hrvatskoj koji od turizma ostvaruju sav prihod, nakon ove pandemije razmisliti o diversifikaciji svoga poslovanja na neke druge djelatnosti koje im mogu osigurati prihode tijekom cijele godine, a koje su manje ovisne o epidemiološkoj situaciji na tržištu, ističe izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko

Ulaganje u turistički sektor općenito je vrlo rizično i niskoprofitabilno te su potrebne godine da bi se investicija vratila. Turizam je ovisan o mnogim vanjskim faktorima na tržištu, a vrijeme poslovanja u Hrvatskoj svedeno je na nekoliko mjeseci u ljetnom razdoblju. Vjerujem da će većina poduzetnika u Hrvatskoj koji od turizma ostvaruju sav prihod, nakon ove pandemije razmisliti o diversifikaciji svoga poslovanja na neke druge djelatnosti koje im mogu osigurati prihode tijekom cijele godine, a koje su manje ovisne o epidemiološkoj situaciji na tržištu, ističe izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko

ma. Zbog toga ne možemo očekivati proizvodnju i izvoz novih lijekova u Hrvatskoj. Imunološki zavod bio je poznat u svijetu po proizvodnji i izvozu antivirusnih lijekova i trebao je biti proglašen strateškom proizvodnjom.

Tvrđnja da je to samoubojstvo za nacionalnu ekonomiju djelomično je točna jer nismo uspješni održati onu razinu proizvodnje koju smo imali, ali, s druge strane, uvijek se možete vratiti na tržište i napraviti još bolji proizvod.

Je li moguće da se izborimo barem za svoj djelić svjetskog ekonomskog kolača i kako to napraviti?

Berislav Bolfek: Dobar primjer je tvrtka Rimac koja proizvodi električne automobile, a u samome je svjetskom vrhu, što potvrđuju ulaganja vodećih svjetskih proizvođača automobila kao što su Porsche, Kia i Hyundai i suradnja s njima. Nadalje, najavljena je gradnja tvornice pokraj Zagreba u kojoj će se proizvoditi dijelovi za zrakoplove koje će ugrađivati renomirane tvrtke kao što su Airbus i Boeing. Iz navedenih primjera vidimo da se Hrvatska uključuje u međunarodnu podjelu rada, i to s industrijama koje za proizvodnju koriste nove najnaprednije tehnologije koje su trenutano raspoložive u svijetu. Za više takvih primjera treba poboljšati investicijsku klimu ubrzavanjem svih upravnih postupaka, smanjivanjem poreza i doprinosa iz i na plaće zaposlenih, skraćivanjem rokova u pravosuđu itd. jer ćemo se tako konačno pomaknuti sa 60. od ukupno 63 mjesta na svjetskoj ljestvici konkurentnosti.

Znanost govori jedno, a u praksi se u RH događa nešto

posve suprotno znanstvenim istraživanjima. Zašto hrvatski ekonomisti šute, zašto ne dižu svoj glas?

Mladen Rajko: Postoje dva osnovna problema kod naših znanstvenika, pa i ekonomista, a to je da ih se gotovo i ne sluša dok ne uđu u politiku te da se nikako ne mogu međusobno dogovoriti ili usuglasiti o nekim pitanjima ili idejama. Oni koji se ohrabre i uđu u politiku, vrlo često gube svoj znanstveni kredibilitet i ne mogu provesti svoje stručne ideje jer one moraju proći politički filter te se po mogućnosti zasluge trebaju pripisati nekom političaru.

Smatram da bi znanost trebala biti odvojena od politike i da bi ekonomijom trebalo upravljati neovisno tijelo ekonomskih stručnjaka i znanstvenika koje bi imalo autoritet svih političkih opcija. Tako bi se omogućio stručan i dugoročno održiv gospodarski razvoj. Primjerice, imate situaciju da i „ptice na granama“ znaju da nam je javni sektor prevelik, no nije za očekivati da političari riješe taj problem jer bi to značilo da bi pilili granu na kojoj sjede. Dakle, taj i slične probleme trebalo bi riješiti neko neovisno tijelo, no postavlja se pitanje postoje li inicijative, volje i želje da se to uopće dogodi.

Druga vrlo važna stvar je činjenica da je hrvatska znanost udaljena od privatnog sektora, tj. da nedovoljno surađuje. Ako govorimo u kontekstu ekonomije, smatram da naša profesija nije dovoljno cijenjena. Mnogi kažu da ima previše ekonomista (iako je činjenica da oni najlakše nalaze poslove i najlakše se zapošljavaju nakon studija) i većina si daje za pravo dijeliti ekonomske savjete.

Pitam vas - što bi se dogodilo

Izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko

Izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko rođen je 1977. godine u Rijeci. Opću gimnaziju završio je u Pazinu. Diplomirao je 2002. godine na Ekonomskom fakultetu u Rijeci, smjer Poslovna informatika. Godine 2005. na Ekonomskom fakultetu u Rijeci pohađa školu International Environment and European Integration, a 2009. magistrira na temi Javno-privatno partnerstvo u funkciji razvoja javne infrastrukture. Od 2007. sudjeluje u znanstveno-istraživačkom projektu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Agroturizam - element održivog ruralnog razvoja, 2012. na Odjelu za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“ Sveučilišta Jurja Dobrića u Puli obranio je doktorsku disertaciju Oblikovanje institucionalnih mehanizama u funkciji razvoja Središnje Istre.

Od 2013. godine radi na nekoliko različitih projekata EU u svojstvu EU konzultanta te kao vanjski suradnik na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru. Od lipnja 2014. godine u punom je radnom odnosu na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru. Aktivno se bavi pisanjem i implementacijom raznih projekata EU, s naglaskom na Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj. Do sada je samostalno realizirao više od 40 projekata EU, a nekoliko ih je u fazi realizacije. Na Sveučilištu je član Povjerenstva za unutarnju prosudbu sustava osiguranja, a na Odjelu za ekonomiju obnaša dužnost koordinatora ERASMUS-a te je član uredništva i recenzent časopisa *Oeconomica Jadertina*.

lo da ja stanem ispred javnosti i počnem dijeliti savjete ljudima što da naprave kako bi se bolje zaštitili od virusa COVID-19. Rekli bi „profesor je poludio“, no kad neko tko nije ekonomske struke dijeli ekonomske savjete, dapače, rukovodi velikim sustavima, onda smatramo da je to normalno. Mislim da nije, odno-

sno, smatram da bi na čelu većine javnih institucija koje su korisnici državnog novca trebali biti školovani menadžeri kojima je primarni zadatak kvalitetno planirati, organizirati, rukovoditi i kontrolirati poslovne procese te u svoju organizaciju dovoditi najkompetitivnije osobe koje mogu naći na tržištu rada.

IRENA KOZULIĆ, VODITELJICA UREDA ZA ZNANOST, PROJEKTE I TRANSFER TEHNOLOGIJA

Sveučilište u Zadru aktivno je uključeno u 170 projekata, vrijednih oko pola milijarde kuna, od čega je za provedbu naših projektnih aktivnosti namijenjeno oko 160 mil. kuna

Irena Kozulić, voditeljica Ureda za znanost, projekte i transfer tehnologija Sveučilišta u Zadru, ističe kako joj je u uredu koji vodi radni dan jednostavno prekratak.

Ured za znanost, projekte i transfer tehnologija nadograđivao se više puta posljednjih godina. U uredu koji vodite radi se vrlo intenzivno?

Posljednjih nekoliko godina doista intenzivno radimo na projektima. To je i bila vizija i strategija sadašnje Uprave Sveučilišta, okrenuti se projektnim aktivnostima i projektima iz različitih izvora financiranja. Maksimalno smo se angažirali i slijedom toga ured je počeo aplicirati na brojne natječaje, stvarati mrežu kontakata, partnerstava s drugim institucijama u kojima smo prepoznati kao dobar i pouzdan partner.

Često nas pozivaju u razna partnerstva kada su potrebne ak-

tivnosti koje mogu biti znanstvenog i stručnog karaktera i koje se vežu na djelatnosti Sveučilišta, odnosno 27 sastavnica iz različitih područja.

Kako je zamišljen rad ureda?

Ured je zamišljen kao administrativna i logistička podrška našim znanstveno-nastavnim djelatnicima kako bi se oni u projektima bavili isključivo aktivnostima stručnog i znanstvenog karaktera. U takvoj organizaciji projektnih aktivnosti, Ured podnese onaj administrativni i logistički dio provedbe svakog projekta koji je u samoj njegovoj

provedbi jednako zastupljen kao i onaj stručni dio. To se pokazalo kao odlična formula po kojoj mi apsolutno rasterećujemo naše znanstveno-nastavne djelatnike od tog dijela posla koji je administrativno izuzetno zahtjevan jer se pomno vodi računa o namjenskom trošenju sredstava, što iziskuje mnogo papirologije i administracije. U tome smo se specijalizirali.

I u međuvremenu rasli?

Što smo više prijavljivali projekte i sudjelovali kao projektni partner, to je rastao obim posla i potreba za novim djelatnicima.

Danas u Uredu radi ukupno 13 kolega, a svaka osoba zadužena je za jedan ili više projekata i brojne druge opće poslove. Od nas trinaestoro, na neodređeno nas je zaposleno samo četvero. Danas je znatno teže ostvariti stalno zaposlenje jer to ovisi o državnom proračunu, odnosno resornom ministarstvu.

Projekti su nešto što je konstantno aktualno, tako da mi koristimo taj resurs kao potencijal za rast Sveučilišta i u kadrovskom smislu jer projekata ima mnogo. S obzirom na količinu posla koji ured obavlja, potrebe za ljudskim resursima su značaj-

Prema viziji sadašnje Uprave, Sveučilište se okrenulo projektnim aktivnostima i projektima iz različitih izvora financiranja. Maksimalno smo se angažirali i slijedom toga ured je počeo aplicirati na brojne natječaje, stvarati mrežu kontakata, partnerstava s drugim institucijama u kojima smo prepoznati kao dobar i pouzdan partner

ne, ali mogućnosti su takve kakve jesu.

Mnogima je prijavljivanje projekata još uvijek „baurk“. Kako se projekti mogu prijaviti?

Dva su načina prijave projekata. Projektna ideja ili projektni prijedlog može doći od znanstveno-nastavnih djelatnika, kada netko dobije neku projektnu ideju ili ponudu za partnerstvo od neke druge institucije, nakon čega dolazi k nama, a mi obrađujemo kompletan postupak, kontroliramo budžet i aktivnosti. Sagledavamo imamo li kapaciteta, trebamo li se dokapacitirati u ljudstvu ili određenoj opremi za neko istraživanje.

Ako nemamo opremu potrebnu za provedbu projektnih aktivnosti, razmatramo može li se kupnja opreme financirati iz projekta ili možda možemo angažirati vanjskoga suradnika koji ima kompetencije nužne za projektnu implementaciju. Uglavnom, pronalazimo načine i modele da se prijavimo, dobijemo i provedemo projekt tako da Sveučilište ima najveći mogući benefit do toga.

Drugi način je da mi kao Ured imamo ponudu, poziv, ideju, vidimo natječaj na kojemu bismo bili konkurenti i onda u bazenu naših znanstvenika i nastavnika tražimo ljude koji mogu iznijeti projekt u stručnom smislu. Oba načina jednako su zastupljena i jednako prihvatljiva.

Koji su odjeli aktivni u apliciranju na projekte i njihovoj provedbi?

Valja istaknuti Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Odjel za ekologiju, agronomiju i akvakulturu. Projektni aktivizam bilježi znatan rast. Ima odjela kojima su projekti postali dio njihova redovitog djelovanja.

Ima li to veze s tržištem rada?

Projekti financirani iz različitih fondova i programa EU su jedno, dok je pružanje stručnih usluga i rada na tržištu nešto drugo. Primjerice, Odjel za arheologiju vema je aktivan na tržištu, oni su regularni ponuditelji na svim natječajima koji traže arheološka istraživanja. Dakle, ako planirate graditi na nekom terenu i ako je to arheološki sumnjivo područje, privatni investitor po zakonu je obvezan, bez obzira na to gradi li stanove ili nešto drugo, provesti arheološka istraživanja i to

se, naravno, mora financirati. Tu se naši arheolozi mogu javiti kao ponuditelji i obaviti taj posao.

Kako komunicirate s institucijama EU?

Izravno komuniciramo s našim posredničkim tijelima u državi, posredničkim tijelom razine 1 i posredničkim tijelom razine 2, koji distribuiraju novac krajnjem korisniku koji dolazi iz EU prema RH. U tom slučaju mi smo krajnji korisnik. Njima pravdamo troškove, njima šaljemo svu dokumentaciju, a oni nama odobravaju prijavljene troškove.

EU ima nekoliko programa putem kojih financira krajnje korisnike, primjerice, program Erasmus+ i Horizon 2020. Kad dobijemo projekt iz takvog programa, kontrolna i posrednička tijela su nam u Bruxellesu. Većina drugih programa u državama članicama ima svoje nacionalne agencije i izravno komuniciramo s njima. Regionalne i lokalne agencije su naše partnerske insti-

tucije, a ne kontrolna tijela.

Uglavnom, Ured prati sve natječeaje?

Kontinuirano pratimo sve natječeaje, koji su dostupni, bez obzira na to jesu li nacionalnog ili međunarodnog karaktera. Informacije o natječajima prosjeđujemo na odjele koji su prihvatljivi sudionici ovisno o temi i uvjetima natječaja.

Ako je riječ o nekom STEM području, šaljemo ciljano natječaj na odjele koji se bave tim područjem. Ako je natječaj širokog spektra, poziv za sudjelovanje upućujemo svim odjelima kao obavijest. Očekujemo od njih da nam se jave i uključe u projekt, da dođu s projektnom idejom ili ih Ured izravno poziva da se uključe u razradu projektne ideje. Riječ je o sinergiji kojom međusobno dobro surađujemo i vidljivi su pozitivni rezultati takvog djelovanja i rada.

Ima doista vrlo projektno aktivnih i pojedinaca i odjela i mi već prepoznamo tko bi gdje i

kako mogao funkcionirati.

Što je sa znanstvenim projektima Hrvatske zaklade za znanost?

Iz godine u godinu dobivamo vrlo pozitivne ocjene i na svakom natječaju Hrvatske zaklade za znanost sve je više odobrenih projekata naših znanstvenika. Potenciramo da se znanstvenici fokusiraju na znanstveno-istraživački dio posla, dok je ured zadužen za administrativni dio. Nailazimo na zahvalnost i olakšanje s njihove strane kad vide da ne moraju voditi računa ni o putnom nalogu, ni o računovodstvenim pitanjima. Mirni su, ne moraju misliti o tome i znaju da je administrativno sve pokriveno. Tako profesori automatski imaju veću želju i volju da se uključe u nekakav projekt.

Širi se, dakle, mreža suradnje?

Surađujemo s gotovo svim znanstvenim institucijama u RH, a posebno dobru suradnju ostvarujemo s lokalnom zajednicom (Grad Zadar), županijskim javnim ustanovama (npr. ZADRA NOVA, INOVAcija, i dr.) s kojima surađujemo u velikom broju projekata i stoga je naša komunikacija uvijek otvorena. Stvorena je jaka mreža ljudi koji su u tim procesima te s drugim gradovima i institucijama koji su u projektima.

Koliko je projekata trenutno u provedbi?

U provedbi je trenutno 60-ak projekata, dok je u trenutačnoj financijskoj omotnici Sveučilište u Zadru sudjelovalo u provedbi oko 170 projekata, ukupne vrijednosti 513.000.000,00 kuna, od čega je za provedbu projektnih aktivnosti Sveučilišta namijenjeno oko 160.000.000,00 kuna. Financijski najznačajnija su dva infrastrukturna projekta, a to je gradnja studentske menze i paviljona te obnova stare tehničke škole. To su dva, kad je riječ o administraciji, najzahtjevnija projekta, možda ne u svim segmentima, ali iziskuju najveću pozornost.

No, osim gradnje i unaprjeđenja studentske i sveučilišne infrastrukture, potrebno je osigurati i unaprijediti sadržaje postojećih i izraditi nove studentske programe kojima ćemo privući studente iz cijele Hrvatske, ali i inozemstva. Stoga je Sveučilište u Zadru orijentirano prema internacionali-

zaciji obrazovnog programa.

Putem projekata EU već smo osnovali jedan studentski program pri Odjelu za ekologiju, agronomiju i akvakulturu, a drugi studentski program osnivamo na Pomorskom odjelu. U cilju privlačenja novih studenata potrebno je neprestano raditi na unaprjeđenju postojećih i izradi novih studentskih programa

Osim gradnje studentskog doma, u pripremi imamo projekt STEM zgrade. Sada smo u fazi izrade projektne dokumentacije. Vjerujem da ćemo u sljedećem financijskom razdoblju, sljedećoj financijskoj omotnici, pronaći svoje mjesto za prijavu tog projekta. Također, izrađena je projektna dokumentacija za rekonstrukciju objekata visokooobrazovne i istraživačke namjene na Molatu.

Tu je i projekt EU-CONEXUS?

Projekt EU-CONEXUS veoma je važan, ali on je mnogo više od projekta jer njime postajemo europsko sveučilište. Sama ta činjenica obvezuje Sveučilište u Zadru da raste, unaprjeđuje se i da se projekti multipliciraju. S projektnim partnerima iz EU-CONEXUS-a u posljednjih godinu dana prijavili smo i nekoliko novih projekata. Njima se već prezentiramo kao europsko sveučilište, iako formalno-pravno to još nije tako. Time pokazujemo našu spremnost za ostvarenje zajedničkih ciljeva i konstantno unaprjeđivanje rada.

Ured, osim projekata, vodi i dio statistike sveučilišnih aktivnosti?

Ured pokriva i dio znanstvene djelatnosti sveučilišta. Prati kompletnu znanstvenu produktivnost svih naših 400-tinjak znanstvenika. U svakom trenutku imamo profil svakog znanstvenika koji obavlja znanstveno-nastavnu djelatnost, znamo koliko je radova objavio, gdje su ti radovi objavljeni, koliko je puta citiran, koliko je imao aktivnosti vezanih za popularizaciju znanosti, u koliko znanstvenih projekata sudjeluje ili koliko ih je prijavio. To je jedna od naših redovitih aktivnosti, pri čemu se takve baze podataka redovito ažuriraju.

Osim toga, Ured organizira različite aktivnosti radi populariziranja znanosti, poput Festival znanosti, ažuriramo podatke na portalima za Europsku komisiju, vodimo statističke podatke iz

Ured je zamišljen kao administrativna, logistička, rekla bih, servisna podrška našim znanstvenicima da se u projektima bave onime što oni jesu, različitim poljima znanosti, a da mi kao ured podnesemo onaj administrativni i logistički dio provedbe svakog projekta koji je u samoj njegovoj provedbi jednako zastupljen kao i onaj stručni dio. To se pokazalo kao odlična formula po kojoj mi apsolutno rasterećujemo naše znanstveno-nastavne djelatnike od tog dijela posla koji je administrativno izuzetno zahtjevan

područja znanstveno-istraživačkih aktivnosti za potrebe raznih servisa, koordiniramo aktivnosti za suradnju znanosti s gospodarstvom, vodimo bazu podataka o tome s kojim gospodarskim subjektima pojedini odjeli surađuju i koliko, na kojim projektima i na kojim temama, u koju svrhu i koje osobe.

Što je s transferom tehnologija?

Treća djelatnost kojom se ured

bavi možda je najmanje zastupljena, ali smo prepoznali potrebu i važnost transfera tehnologija, stoga intenzivno radimo na tome da se i to poboljša. Naime, transfer tehnologija je i transfer znanja, kojim rezultati istraživanja akademske zajednice pridonose nastanku novih ili poboljšanih proizvoda i usluga za kojima postoji potreba na tržištu. Primjerice, projekt SAN – pametna poljoprivredna mreža koji provodi Odjel za ekologiju, agronomiju i akva-

kulturu, je transfer tehnologija. Još jedan projekt transfera tehnologija prijavili smo u suradnji sa znanstvenicima s Pomorskog odjela i čekamo rezultate, također u osmišljavanju nove tehnologije koja će biti u uporabi izravno na tržištu.

Posao vam je zanimljiv i dinamičan?

Da bi ovo netko mogao raditi, mora biti doista dinamična osoba, spremna na promjene, na ne-

Irena Kozulić

Irena Kozulić je Zadranka koja je prije 16 godina radila na provedbi prvog projekta EU za stranu konzultantsku tvrtku Louis Berger. Tada je to bio program CARDS iz kojega je stiglo jedno od prvih financiranja iz EU u Zadarsku županiju.

„Tada sam napravila prve korake u fondovima EU u području regionalnog razvoja. Nakon toga mi se pružila prilika raditi u privatnom sektoru (sektor građevine) u kojemu sam stekla nove vještine i nova znanja. Sada uspješno koristim i povezujem jedno i drugo iskustvo“, objašnjava gospođa Kozulić.

Na Sveučilištu u Zadru je od 2013., a u Uredu za znanost, projekte i transfer tehnologija Sveučilišta u Zadru od 2014. godine.

predviđene situacije, ako treba, raditi i 16 sati na dan. Ovaj je posao, kako se kaže, na refule, imate period bonace, a onda slijedi oluja, pozitivna panika, kada se timskim radom i uzajamnom pomoći nastoji doći do rješenja. Dani nisu jednolični te se nikad ne zna kako će sljedeći radni dan izgledati.

Mnoge stvari ne bih znala riješiti da nije mojih kolega niti bi oni mnoge probleme mogli riješiti bez mene. Timski rad u ovom je uredu naglašen, što je, smatram, razlog uspješnosti.

Radom na projektima, osim benefita za Sveučilište, važna je i oprema koja ostaje?

Važno je napomenuti da putem projekata podržavamo i nabavu znanstvene opreme koja ulazi u imovinu sveučilišta. To se zove znanstveno-nastavna infrastruktura. To je oprema potrebna za kvalitetnu provedbu znanstvenih istraživanja, stoga se njezina kupnja smatra dugoročnim ulaganjem u znanstvenu djelatnost, kao i daljnje sudjelovanje u novim projektima.

Osim toga, novi projekti omogućuju i zapošljavanje novog kadra zaposlenika kojima se kroz projekt nabavlja sve potrebno za uspješnu implementaciju projektnih aktivnosti i ostvarenje zadanih projektnih ciljeva.

**PROJEKT
STUDENSKI
SMJEŠTAJ I
PREHRANA U
NOVOM KAMPUSU
SVEUČILIŠTA U
ZADRU**

I novi smještaj i nova menza za godinu dana

Iz kojeg izvora se financira gradnja studentske menze sa studentskim paviljonima u Novom kampusu Sveučilišta u Zadru i koja je njegova procijenjena vrijednost?

Projekt se financira putem Poziva na dostavu projektnih prijedloga u ograničenom postupku dodjele bespovratnih sredstava Modernizacija, unaprjeđenje i proširenje infrastrukture studentskog smještaja za studente u nepovoljnom položaju.

Odobrena vrijednost projekta je 74.480.127,22 kune, a udio sufinanciranja je sljedeći: bespovratna sredstva EFRR 67.433.433,38 kuna; iz drugog izvora 7.046.693,84 kune. Razliku financiranja Sveučilište je osiguralo od Ministarstva znanosti i obrazovanja u iznosu od 13.985.015,15 kuna te od Grada Zadra u iznosu od 6.236.223,70 kuna.

Koji su očekivani rezultati projekta?

Prema projektnoj dokumentaciji i Ugovoru o dodjeli bespovratnih sredstava, očekivani rezultati ovog projekta su: 129 soba, ukupno 284 kreveta u 6 jednokrevetnih za osobe s invaliditetom, 91 dvokrevetna, 32 trokrevetne sobe; menza sa slastičarnicom/cafeom s 500 sjedećih mjesta, odnosno 3.800 posluženih obroka po danu.

Kada je potpisan Ugovor o dodjeli bespovratnih sredstava i kada se predviđa završetak gradnje?

Početak provedbe odnosno potpis ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava bio je 4. travnja 2018. godine.

Zbog postupka javne nabave za građevinsko-obrtničke radove koji je trajao dulje od očekivanog, gradnja je počela kasnije te se predviđa da će i gradnja i opremanje zgrade

biti završeni za otprilike 12 mjeseci.

Tko su odabrani izvođači radova i nadzor radova na projektu?

U Natječaju za Nadzor radova odabrani ponuditelj je Zajednica gospodarskih subjekata: D&Z d.o.o. i Investinženjering d.o.o. - vrijednost usluge (s PDV-om) 1.513.375 kuna.

U Natječaju za Izvođenje radova odabrani ponuditelj je Projektgradnja d.o.o. - ukupna cijena radova (s PDV-om): 81.068.738,85 kuna.

Tko je autor projekta?

Autorstvo potpisuje tvrtka SANGRAD d.o.o. iz Zagreba i njezin glavni projektant Vedran Pedišić d.i.a.

Očekivani rezultati ovog projekta su: 129 soba, ukupno 284 kreveta u 6 jednokrevetnih za osobe s invaliditetom, 91 dvokrevetna i 32 trokrevetne sobe; menza sa slastičarnicom/cafeom s 500 sjedećih mjesta, odnosno 3.800 posluženih obroka po danu

U NOVOM KAMPUSU SVEUČILIŠTA U ZADRU 17. SIJEČNJA 2020. POLOŽEN KAMEN TEMELJAC ZA STUDENTSKE PAVILJONE I MENZU

Naša misija je činiti Hrvatsku zemljom prilika mladima za studij, život i rad, činiti Zadar gradom, a Zadarsku županiju područjem istinskih mogućnosti

Kamen temeljac postavili su studenti zadarskog sveučilišta Renato Nović i Gloria Grbić, a simbolično su radove počeli prof. dr. sc. Dijana Vican, rektorica Sveučilišta u Zadru, i Marko Pavić, ministar regionalnoga razvoja i fondova Europske unije

Događaj važan za budućnost visokoga školstva u Zadru, pa i u cijeloj Hrvatskoj, zbio se 17. siječnja 2020. kada je u Novom kampusu Sveučilišta u Zadru položen kamen temeljac za studentske paviljone i menzu.

Kamen temeljac postavili su studenti zadarskog sveučilišta Renato Nović i Gloria Grbić, a simbolično su radove počeli prof. dr. sc. Dijana Vican, rektorica Sveučilišta u Zadru, i Marko Pavić, ministar regionalnoga razvoja i fondova Europske unije.

- Sveučilište u Zadru od svog je osnivanja 2002. godine sanjalo ovaj dan; dan kada će ovaj dio grada, nazvan Novi kampus, istinski početi dobivati oblik

sveučilišnog kampusa. Ulaškom u realizaciju idejnog rješenja pokazali smo duboku svijest da smo dio Europske unije koja nam omogućuje korištenje financijskih sredstava za gradnju sveučilišne infrastrukture. Naša misija je društveno-kulturno i gospodarski pridonijeti razvoju u lokalnom, regionalnom i nacionalnom kontekstu, i to u jednome - činiti Hrvatsku zemljom prilika mladima za studij, život i rad; činiti Zadar gradom, a Zadarsku županiju područjem istinskih mogućnosti za mlade za studij, život i rad, ali i svih drugih koji žele razvijati sebe i svoje životno okruženje“, rekla je, uz ostalo, rektorica Dijana Vican te pozdravila uzvanike,

ministra Pavića, izaslanicu ministrice znanosti i obrazovanja prof. dr. sc. Branku Ramljak, zadarskoga gradonačelnika Branka Dukića i zamjenika župana Šimu Vickovića te bivše rektore Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Damira Magaša i prof. dr. sc. Antu Uglešića.

„Zgrade slijede europski trend spajanja različitih funkcionalnih cjelina koji daje mnogo bolji kreativni proces. Priroda teži jednostavnosti, a to je bio i naš poziv,

da pokušamo kompleksan sadržaj što više pojednostaviti“, rekao je autor projekta Vedran Pedišić. On je predstavio arhitektonska i tehnološka rješenja, posve moderna, i način na koji je osigurana pristupačnost osobama s invaliditetom.

Nakon predstavljanja projekta, uzvanici su na gradilištu svjedočili svečanom postavljanju kamena temeljca, uz prigodni nastup studentske pjevačke skupine A.K.A. Crescendo.

Arheološka istraživanja prije gradnje studentskog doma u Novom kampusu

Paralelno s početkom gradnje studentskih paviljona u Novom kampusu, vršena su arheološka iskapanja koja nisu bila smetnja izvođačima radova. Voditeljica arheoloških iskapanja bila je poznata arheologinja doc. dr. sc. Vedrana Glavaš s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, koja je vodila tim od 15-ak studenata arheologije. Pronašli su nekoliko desetaka grobova uz ostatke antičke ceste koja je također zanimljivo otkriće.

„Znali smo da je antička cesta prolazila ovim dijelom grada, ali nismo bili sigurni hoćemo li je pronaći“, pojasnila je arheologinja Glavaš.

Naime, Rimljani su mrtve pokapali uz ceste, a nalazište u Novom kampusu samo je dio bivše antičke nekropole. Riječ je uglavnom o paljevinskim grobovima u urnama. Oko tih grobova pronađeni su stakleni balzameri koji su služili za ublažavanje mirisa nakon što se pokojnika spali. Tako su ta arheološka istraživanja upotpunila sliku antičkoga Jadera ili Zadra.

PROJEKT ZGRADA STEM ODJELA S DORMITORIJEM

Zgrada će imati razvojnu ulogu i za Sveučilište, i za grad Zadar

Koja je buduća namjena Zgrade STEM odjela s dormitorijem?

Zgrada je namijenjena odjelima prirodnih, tehničkih, biotehničkih i biomedicinskih znanosti, u svrhu obrazovanja ljudskih resursa kvalificiranih za inovacije i razvoj gospodarstva, a imat će razvojnu ulogu kako za Sveučilište, tako i za sam Grad, posebice zbog planirane opreme za sve odjele te navigacijskog simulatora namijenjenog studiju pomorstva, odnosno njegova korištenja za različita istraživanja, usavršavanja, cjeloživotno obrazovanje i sl. Planirana znanstvena infrastruktura poglavito je namijenjena radu Odjela za geografiju, Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu, Odjela za zdravstvene studije i Pomorskog odjela.

Zgrada sadrži i dodatne smještajne kapacitete koji, prema potrebi, mogu biti namijenjeni redovnim i inozemnim studen-

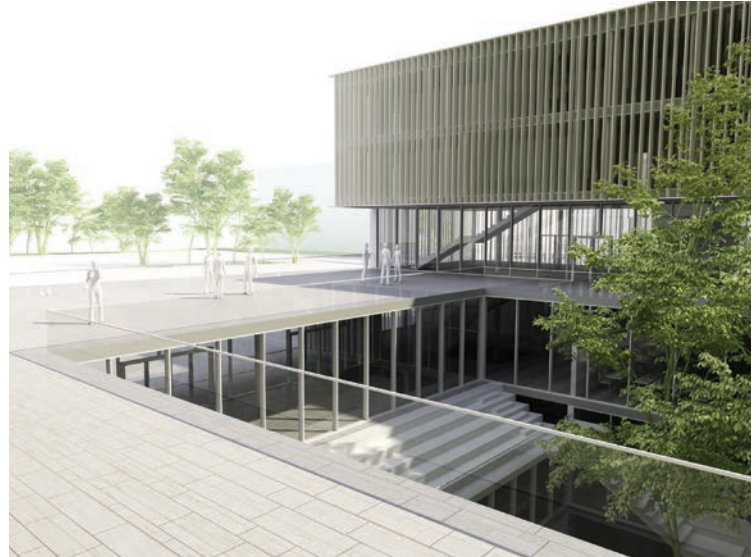
tima, gostujućim nastavnicima, kao i gostima na konferencijama i sl.

Koja je procijenjena vrijednost gradnje i opremanja te zgrade?

Izrada projektno-tehničke dokumentacije još uvijek je u tijeku, stoga nemamo jasnu procijenjenu vrijednost projekta prema današnjim standardima, no 2017. godine njezina procijenjena vrijednost bila je oko 15.600.000 kuna.

Koja je dokumentacija trenutno u izradi?

U tijeku je ishođenje Lokacijske dozvole za zgradu te priprema za izradu Glavnog projekta. Izrada Glavnog projekta financirat će se putem Ugovora za provedbu Granta WBIF IPF7 i EIB-a za izradu tehničke dokumentacije za buduću zgradu STEM odjela s dormitorijem. Provedene su izmjene i dopune UPU prostora Vojar-

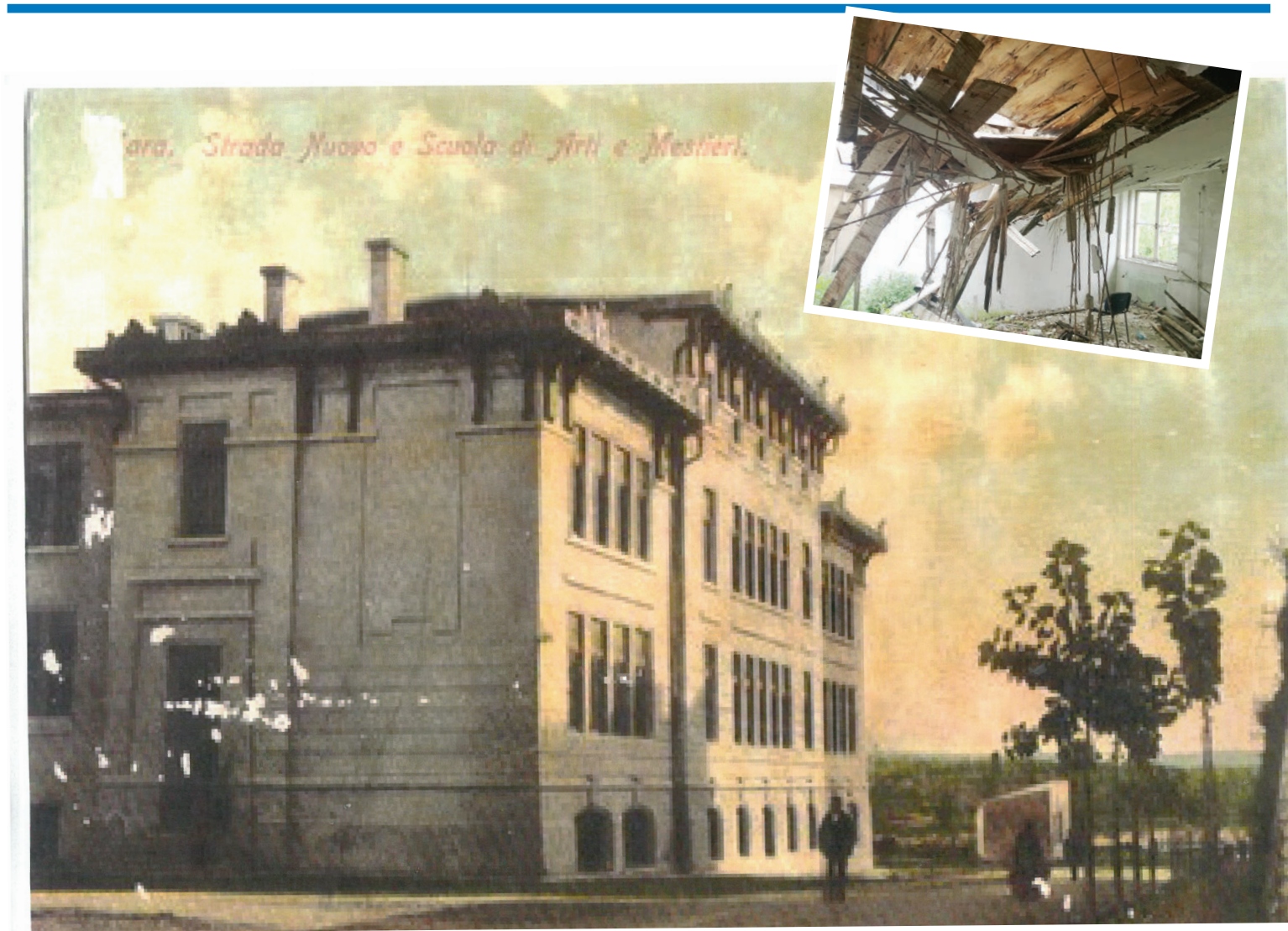
ne Franka Lisice/Novi Kampus u Zadru katastarske čestice 4737/1 KO Zadar u smislu zamjene pozicija dvaju susjednih objekata kako bi se uz novu gradnju izbjeglo rušenje postojećih objekata sukladno odredbama UPU-a.

Kako će se financirati gradnja?

Namjera je imati spremnu tehničku dokumentaciju za prijavu za financiranje gradnje i opremanja putem fondova EU u sljedećem programskom razdoblju.

Planirana znanstvena infrastruktura poglavito je namijenjena radu Odjela za geografiju, Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu, Odjela za zdravstvene studije i Pomorskog odjela

TAMARA GLUŠIĆ, PROF., KOORDINATOR ZA INFRASTRUKTURNE PROJEKTE, URED ZA ZNANOST, PROJEKTE I TRANSFER TEHNOLOGIJA

PROJEKT SVEUČILIŠNA ZNANSTVENO-NASTAVNA INFRASTRUKTURA ZA 21. STOLJEĆE, KK.06.2.2.13.0001

U obnovljenu zgradu stare Tehničke škole trebali bi se preseliti odjeli za psihologiju, sociologiju, lingvistiku te etnologiju i antropologiju

U Ugovoru o međusobnim pravima i obvezama između Zadarske županije i Sveučilišta u Zadru o rekonstrukciji i sanaciji zgrade stoji odredba da je se koristi "isključivo u svrhu rada i obavljanja djelatnosti Sveučilišta u Zadru" te da će se „pravo iz ovog ugovora raskinuti ako Sveučilište u Zadru promijeni odgojno-obrazovnu namjenu zgrade sagrađene na predmetnoj čestici"

Zgrada je sagrađena 1909. za potrebe srednjoškolskog strukovnog obrazovanja za obrte i zanate. Nalazi se u sklopu zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Zadra, u neposrednoj blizini Starog kampusa Sveučilišta u Zadru. Zbog svog položaja pod zaštitom je Konzervatorskog odjela u Zadru

Na koji način i pod kojim uvjetima je Zadarska županija dala na upravljanje zgradom stare Tehničke škole Sveučilištu u Zadru?

Zgrada stare Tehničke škole smještena je na k.č. 10755/2 k.o. Zadar. Prema ZK ulošku broj 2973, čestica je u vlasništvu Zadarske županije. Ugovorom o korištenju poslovnog prostora od 24. rujna 2007., Zadarska županija ustupila je Sveučilištu u Zadru zgradu stare Tehničke škole na neograničen broj godina za potrebe smještaja sveučilišnih odjela. Dana 15. srpnja 2010. na sjednici Županijske skupštine Zadarske županije donesena je Odluka županije o rekonstrukciji i adaptaciji predmetne zgrade.

Ima li to veze s oporukom ili darovnicom obitelji Bakmaz i što točno piše u dokumentu?

Pitanje sadržaja darovnice obi-

telji Bakmaz ne spominje se u Odluci i Ugovoru o korištenju poslovnog prostora. Ipak, poznato je da darovnica sadrži zahtjev da se u prostoru darovanog objekta zadrži namjena za obrazovanje. Stoga u Ugovoru o međusobnim pravima i obvezama između Zadarske županije i Sveučilišta u Zadru o rekonstrukciji i sanaciji zgrade stoji odredba da je se koristi "isključivo u svrhu rada i obavljanja djelatnosti Sveučilišta u Zadru" te da će se „pravo iz ovog ugovora raskinuti ako Sveučilište u Zadru promijeni odgojno-obrazovnu namjenu zgrade sagrađene na predmetnoj čestici”.

Kad je zgrada sagrađena?

Zgrada u Ulici Šime Vitasovića 1 sagrađena je 1909. za potrebe srednjoškolskog strukovnog obrazovanja za obrte i zanate. Nalazi se u sklopu zaštićene kulturno-povijesne cjeline grada Zadra, u neposrednoj blizini Starog kampusa Sveučilišta u Za-

dru. Zbog svog položaja pod zaštitom je Konzervatorskog odjela u Zadru.

U koje je svrhe zgrada korištena od njezine izgradnje do danas?

Budući da je vlasnik zgrade Zadarska županija, ona je definirala i prijašnju namjenu i korištenje zgrade. Posljednji stanari zgrade Strukovna škola i Tehnička škola u Zadru koristili su zgradu do 2005. godine kada su se preselili u novosagrađeni objekt te se predmetna zgrada od tada ne koristi.

U postojećem prostoru koji se trenutačno zbog neuvjetnosti ne može koristiti, potrebno je izvršiti rekonstrukciju, sanaciju i opremanje samostojećeg objekta u svrhu smanjenja nedostatnih prostornih mogućnosti Sveučilišta u Zadru, u skladu s prostornim planom do zaključno ishođenja uporabne dozvole za planirani zahvat.

Koliko, prema projektima, vrijedi obnova zgrade, koliko dugo će obnova trajati i kako će Sveučilište koristiti zgradu?

Predloženi projekt revitalizacija je zapuštenog i potencijalno opasnog objekta za prolaznike na samom ulazu u gradsku jezgru koja je pod zaštitom Konzervatorskog odjela. Objekt je zapušten i napušten pa će se njegovom obnovom za namjenu infrastrukture za visoko obrazovanje te osiguravanja bolje kvalitete i dostupnosti usluga Sveučilišta u Zadru, omogućiti korištenje postojećeg vrijednog prostornog resursa unutar urbanog područja, bez dodatnog opterećivanja

prostora i okoliša.

Glavni projekt rekonstrukcije građevine javne i društvene namjene (visoko učilište) izradila je tvrtka SIRIUS - ZADAR d.o.o., čiji je glavni projektant dipl. ing. građ. Siniša Mandić. Za projekt je izdana građevinska dozvola koja je postala pravomoćna 10. ožujka 2020.

Pripremu projekta vodi Ured za znanost, projekte i transfer tehnologija Sveučilišta u Zadru, a procijenjena vrijednost investicije koja se odnosi samo na rekonstrukciju (bez opremanja) je 34.348.000,00 kuna, od čega je 26.000.000,00 kuna bespovratnih sredstava (EFRR).

Sukladno Ugovoru o dodjeli bespovratnih sredstava za ovaj projekt pod nazivom KK.06.2.2.13.0001; Sveučilišna znanstveno-nastavna infrastruktura za 21. stoljeće, očekuje se da će obnova trajati 24 mjeseca.

Obnovljeni objekt određen kao brownfield lokacija koristit će namjeni visokog obrazovanja i znanstveno-istraživačkog rada.

Koji će se odjeli ili službe Sveučilišta preseliti u obnovljenu zgradu stare tehničke škole?

Sveučilište namjerava koristiti obnovljenu zgradu za rad svojih sastavnica.

Prema sadašnjem planu, u obnovljenu zgradu stare tehničke škole preselit će se odjeli za psihologiju, sociologiju, lingvistiku te etnologiju i antropologiju.

Projekt će pridonijeti povećanju kapaciteta Sveučilišta u Zadru, čime se eliminiraju ograničenja za kvalitetan znanstveni rad i poučavanje u postojećim akademskim disciplinama te omogućuje širenje kapaciteta.

MARINA VEVEREC, STUDENTICA ENGLSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI NA ODJELU ZA ANGLISTIKU; PREVODITELJICA PJESAMA HRVATSKE PJSNIKINJE MARINE HERCEG OBJAVLJENIH U ČASOPISU *EXCHANGES* SVEUČILIŠTA U IOWI (SAD)

Ta objava bila mi je velika motivacija da nastavim dalje, a to zasigurno otvara priliku i drugim studentima, kako s našeg sveučilišta, tako i iz cijele Hrvatske

Marina Veverec, rođena u Đakovu 1995. godine, studentica je engleskog jezika i književnosti na Odjelu za anglistiku Sveučilišta u Zadru. Njezini prijevodi pjesama hrvatske pjesnikinje Marine Herceg objavljeni su u časopisu *Exchanges* Sveučilišta u Iowi (SAD).

Zašto ste se odlučili studirati anglistiku u Zadru?

Kako se bližio kraj srednje škole, počela sam intenzivnije razmišljati o tome što želim studirati, u čemu sam zapravo dobra. Činilo mi se da se pronalazim jedino u engleskome jeziku i već sam tada čvrsto odlučila da je to smjer kojim želim ići, bilo je samo pitanje što ću odabrati kao drugi predmet (nužno zlo, s obzirom na to da je na svim sveučilištima anglistika dvopredmetni studij. Naravno, upitala sam se i u kojem gradu želim studirati. Kako sam bila među prosječnim učenicima, a ni činjenica da sam završavala srednju ekonomsku nije mi mnogo pomagala jer je gimnazija, logično, znatno bolja priprema za filozofski fakultet, već sam nekako znala da to vjerojatno neće biti Osijek, gdje su na anglistiku primali 10 studenata, a ni Zagreb zbog velike i jake konkurencije. Zapravo sam, u tim godinama, htjela ostati relativno blizu Đakovu i neakvojoj sigurnosti koju bi mi to pružalo. Na kraju sam primljena u Zadar i u Split pa je, eto, Zadar bio bliži. Voljela bih da mogu reći da me privukao program koji se ovdje nudio, ali to se dogodilo tek poslije, kada sam razmišljala o upisivanju diplomskog studija.

Otkud toliko zanimanje za anglistiku, i to upravo za prevođenje?

Jezik kao jezik uvijek me je ne-

S književnim prevođenjem prvi sam se put susrela na drugoj godini studija na radionici profesora Tomislava Kuzmanovića. Njegov pristup književnom prevođenju, nastavi, studentima i, želim posebno istaknuti, posvećenost suvremenoj književnosti, jednostavno su me oduševili. Imala sam golemu sreću da se prof. Kuzmanović uspio izboriti za uvođenje modula književnog prevođenja u sklopu znanstvenog smjera diplomskog studija upravo kada sam završila preddiplomski studij i tu nije bilo mnogo razmišljanja

kako privlačio, a kako dolazim iz maloga mjesta gdje je osnovna škola funkcionirala po principu da jedna generacija uči njemački, iduća engleski, tako se dogodilo. Dosta rano počela sam čitati anglofonu književnost, već u osnovnoj školi nastavnica je prepoznala moj interes i slala me na natjecanja, ali da se ne lažemo, nikad nisam dospjela dalje od školskog natjecanja. S književnim prevođenjem prvi sam se put susrela na drugoj godini studija na radionici profesora Tomislava Kuzmanovića. Njegov pristup književnom prevođenju, nastavi, studentima i, želim posebno

istaknuti, posvećenost suvremenoj književnosti, jednostavno su me oduševili. Dok su ostala područja jezika pretežno teorijska i više naginju na znanstvenu stranu, književno prevođenje okreće se praktičnom aspektu i prije svega je umjetnost. Cijeli proces, od odabira autora i teksta do samog prijevoda, pa i pokušaja objave prijevoda, vrlo je dinamičan i iscrpan, traži od vas da n prestano istražujete izvornu i ciljaju kulturu, sustave vrijednosti te sam jezik i na svakom koraku vas hrani novim znanjima, svaki tekst zapravo nosi nove izazove. Ono što posebno volim kod knji-

ževnog prevođenja je onaj trenutak kada tekst morate „izvaditi“ iz izvorne kulture i naći mu nove prostore unutar ciljane kulture, pa sam odlučila s time i nastaviti. Imala sam golemu sreću da se profesor Kuzmanović uspio izboriti za uvođenje modula književnog prevođenja u sklopu znanstvenog smjera diplomskog studija upravo kada sam završila preddiplomski studij i tu nije bilo mnogo razmišljanja.

Već na prvoj godini imali smo priliku upoznati urednike i prevoditelje, steći uvid u cijeli proces prevođenja, volontirati na književnim festivalima i zapravo stvarati mrežu kontakata koja je posredno dovela do „poslovnih“ prilika i prije nego što smo uopće završili studij. Iskreno se nadam da će njegov rad netko i prepoznati, kao i ulogu samog književnog prevođenja u uspostavljanju komunikacije s drugim kulturama, kako bi mogao nastaviti nadograđivati program jer rezultati zasigurno ne izostaju. Nedavno je i prijevod kolegice Marte Huber, kratka priča Ivana Jožića, objavljen u američkom časopisu *Your Impossible Voice* koji je nastao kao seminarski rad za jedan od kolegija na programu.

Na visokom ste stupnju poznavanja jezika kad možete

Dok su ostala područja jezika pretežno teorijska i više naginju na znanstvenu stranu, književno prevođenje okreće se praktičnom aspektu i prije svega je umjetnost. Cijeli proces, od odabira autora i teksta do samog prijevoda, pa i pokušaja objave prijevoda, vrlo je dinamičan i iscrpan, traži od vas da neprestano istražujete izvornu i ciljaju kulturu, sustave vrijednosti te sam jezik i na svakom koraku vas hrani novim znanjima, svaki tekst zapravo nosi nove izazove

prevoditi hrvatsku poeziju?

Moji počeci prevođenja na materinji jezik bili su nimalo laskavi, toliko da ih ni nakon četiri godine ne želim otvoriti i ponovno pročitati. Zapravo sam uvijek bježala od naše književnosti - zašto, ni dandanas ne znam, ali uvijek se nekako vraćam na osnovnu i srednju školu gdje su pristupi poučavanja književnosti kod nas daleko od onoga što bi mogli biti. Mislim da se umjetnost, a pogotovo književnost, previše secira i poučava kao da je jednostrana; bubanje motiva koji se u nekom djelu pojavljuju napamet teško da može ikoga privući da neko djelo zapravo i pročita, a još manje da razumije neku njegovu višu svrhu.

Sve navedeno znatno je utjecalo na odluku da se uopće upustim u prevođenje na engleski jer, kako prof. Kuzmanović već godinama ponavlja, jedino što će vam u prevođenju pomoći je da „čitajte i pišete, čitate i pišete“. S obzirom na studij i osobne preferencije, uvijek sam više čitala anglofonu književnost pa sam se i u samom prevođenju bolje snašla kada iz mene trebaju izlaziti riječi na engleskom.

Monikinu zbirku Početne koordinate odabrala sam za diplomski rad, a zapravo me kod

nje najviše privukla istodobna la-koća jezika i kompleksnost misli - ustvari, najviše jezik koji se odmiče od dugo prisutnog „forsiranja“ standardnog jezika. Ono što je također bitno utjecalo je činjenica da je Monika novi, mladi glas na književnoj sceni, kao što sam i ja tek ušla u svijet književnog prevođenja, pa je samim time i suradnja lakša.

S obzirom na to da je anglofona kultura zapravo najveće književno „tržište“, autori iz manjih kultura rijetko i teško u njoj pronalaze svoje mjesto, a brojne nagrade koje Monika nosi iz izvorne kulture, od samog dolaska na scenu, svakako idu u prilog tome da stranim izdavačima bude zanimljiva.

Kako je došlo do suradnje između vas i časopisa *Exchanges*?

S obzirom na to da sam pjesme počela prevoditi prije točno

godinu dana, cijeli taj proces bio je dug i kompliciran. U tih godinu dana poslala sam pjesme na adrese nekih desetak časopisa, a za svaki časopis čekate otprilike tri do četiri mjeseca da vam odgovore. Na laptopu imam sigurno više od 20 dokumenata s različitim ciklusima pjesama koje sam sastavljala za pojedine časopise, uz što morate pratiti i od kada do kada pojedini časopis uopće prima priloge. Prva suradnja zapravo se dogodila s časopisom *Denver Quarterly*, no s obzirom na cijelu situaciju s pandemijom koronavirusa, to se razvuklo na šest mjeseci i još uvijek se čeka. *Exchangesu* sam zapravo dosta kasno poslala prijevode, a zašto su ih objavili, nekog posebnog obrazloženja i nema. Časopisi često znaju naznačiti temu kojom se određeni broj bavi, a ako je nemaju, onda urednici pristigle priloge svedu na neku zajedničku temu, što se dogo-

dilo u slučaju *Exchangesa*. Kada časopis odbije vaš prilog, u čemu imam dosta iskustva, najčešće navedu samo da im se trenutno ne uklapa u broj koji izlazi ili općenito ne odgovara nekoj njihovoj generalnoj ideji o tome što se u časopisu objavljuje. Tu se, naravno, zna dogoditi i da, nakon što skupe dovoljan broj priloga na neku temu, ostale i ne pročitaju pa zapravo imate sreće ako vaš prilog uopće dođe do nekoga. Kada govorimo o američkim časopisima i kada pogledate da se gotovo svi svjetski jezici, ako ne i svi, prevode na engleski, konkurencija je zaista velika. Obrazloženje je bilo jednostavno - svi su im se prijevodi i žele ih objaviti.

Prijevod je svojevrsna nagrada, ali i prigoda. Što vam znači objavljivanje vaših prijevoda i hoćete li nastaviti suradnju s časopisom *Exchanges*?

Objava mi je mnogo značila, zapravo se taj osjećaj teško može opisati riječima. Kao što sam rekla, radila sam na prijevodima godinu dana, više-manje to mi je prvi samostalni projekt (iako sam imala veliku podršku kolege Blaža Martića i, naravno, mentora Kuzmanovića, pa i same Monike), u međuvremenu su prijevode odbili desetak puta, tako da je to sigurno velika nagrada. Da se razumijemo, govorimo o volonterskom radu jer je, naravno, u sustavu u kojem jesmo, bavljenje književnošću neisplativo. Zapravo je ta objava bila velika motivacija da nastavim dalje. Nadam se da ćemo opet surađivati, a mislim da ovo otvara priliku i drugim studentima, kako s našeg sveučilišta, tako i studentima iz cijele Hrvatske.

Pišete li poeziju i prozu?

Tu i tamo nešto napišem pa odustanem. Možda u neko drugo vrijeme.

Jeste li i gdje do sada bili na studentskoj razmjeni?

Prošlo ljeto bila sam na Work & Travel programu u San Franciscu. Malo je reći da je iskustvo bilo nezaboravno, a smatram da je dosta utjecalo i na moju sigurnost u jeziku. Ipak je drukčije kad ste toliko izloženi razgovornom jeziku s izvornim govornicima, s čime se tijekom studija rijetko susrećete. Svatko tko ima priliku otići, neka je iskoristi dok može. Planirala sam ići i ovo ljeto, ali eto, situacija je takva kakva je.

Prošlo ljeto bila sam na Work & Travel programu u San Franciscu. Malo je reći da je iskustvo bilo nezaboravno, a smatram da je dosta utjecalo i na moju sigurnost u jeziku. Ipak je drukčije kad ste toliko izloženi razgovornom jeziku s izvornim govornicima, s čime se tijekom studija rijetko susrećete. Svatko tko ima priliku otići, neka je iskoristi

DR. SC. VANDA MIKŠIĆ I DR. SC. MIRNA SINDIČIĆ SABLJO, ODJEL ZA FRANCUSKE I FRANKOFONSKE STUDIJE, AUTORICE IZBORA KRATKE PROZE NA FRANCUSKOME JEZIKU *ONDA SAM TO JA*

Reakcije autora i autorica, kao i njihovih nasljednika, bile su iznimno pozitivne, a mnogi su nam besplatno ustupili svoja autorska prava

Primarni nam je cilj bio zainteresiranoj publici, koja književne tekstove ne može čitati u izvorniku na francuskom jeziku, pružiti mogućnost da upozna više zanimljivih suvremenih autora i autorica iz različitih dijelova svijeta koji pišu na francuskom jeziku, kaže dr. sc. Mirna Sindičić Sabljo, a dr. sc. Vanda Mikšić dodaje da im je poticaj za objavu bila i činjenica da su većina dosad na hrvatski prevedenih naslova romani, dok je žanr kratke priče i novele ipak ostao u drugom planu

Dr. sc. Vanda Mikšić i dr. sc. Mirna Sindičić Sabljo s Odjela za francuske i frankofonske studije objavile su ove godine zbirku kraćih proznih tekstova autora koji pišu na francuskome jeziku *Onda sam to ja*. Knjiga je objavljena u izdanju Meandarmedije, a uz financijsku potporu Ministarstva kulture i Sveučilišta u Zadru.

Kako je došlo do ideje o objavi zbirke *Onda sam to ja*, izbor iz suvremene frankofonske kratke proze?

Mirna Sindičić Sabljo: Francuski je danas službeni jezik, ili jedan od službenih jezika, u trideset država te petnaestak federalnih sastavnica ili autonomnih teritorija. U pojedinim državama ima pravno privilegiran status u školstvu ili administraciji (npr. u Tunisu i Maroku), a u četrnaest afričkih zemalja francuski je službeni jezik u obrazovanju i administraciji. Danas se na svijetu francuskim jezikom svakodnevno služi oko 250 milijuna ljudi, od čega tek 67 milijuna živi u metropolitanskoj Francuskoj. U tim se sredinama godišnje objavljuje znatan broj vrlo kvalitetnih književnih tekstova. Primarni nam je cilj bio zainteresiranoj publici, koja književne tekstove ne može čitati u izvorniku na francuskom jeziku, ponuditi mogućnost da upozna više zanimljivih suvremenih autora i autorica iz različitih dijelova svijeta, koji pišu na francuskom jeziku. Frankofonske su književnosti u hrvatskoj kulturi relativno slabo poznate, iako ne i posve nepoznate, o čemu svjedoče objavljene prijevodi Tahara Ben Jellouna, Assije Djebara, Anne Hébert, Kamela Daouda, Gauza i brojnih drugih autora.

Vanda Mikšić: Osim toga, htjele smo u projekt uključiti i studente, s obzirom na to da imamo prevoditeljski diplomski studij, pa je to bila sjajna prigoda da studenti na kraćim književnim formama usavršavaju svoje književno-prevodilačko umijeće uz nadzor profesora. Većina dosad na hrvatski prevedenih naslova su romani, dok je žanr kratke priče i novele ipak ostao u drugom planu.

Koji su bili kriteriji za izbor priča?

Mirna Sindičić Sabljo: Kraćim proznim tekstovima koji su

Cijeli je projekt dobrim dijelom i osmišljen kako bi se stvorila prilika da se studenti diplomskog studija prevoditeljstva na Odjelu za francuske i frankofonske studije okušaju u prevodenju književnih tekstova koji će biti objavljeni te da prate različite etape procesa nastanka knjige prijevodne književnosti. Tako smo im htjele omogućiti da steknu iskustvo koje će im koristiti u daljnjem radu, kaže dr. sc. Mirna Sindičić Sabljo

uvršteni u izbor zajednička je ukorijenjenost u postkolonijalni kontekst te tematiziranje trauma iz kolonijalnog razdoblja, rasizma, eurocentrizma, kulturne različitosti, susreta kultura, odnosa centra i periferije, migracije, multikulturalnosti, akulturacije, nomadizma, kao i problematiziranje individualnog i kolektivnog identiteta. U sastavljanju ovog izbora zanimali su nas autori i autorice koji su odrasli ili neko vrijeme živjeli u zemlji iz koje potječu, a koja je obilježena kolonijalnim i/ili postkolonijalnim odnosom s Francuskom, odnosno Belgijom. U izbor su uvrštene priče Karima Amellala, Tahara Ben Jellouna, Roberta Bouchera, Andrée Chedid, Maryse Condé, Louis-Philippea Dalembera, Anande Devi, Assije Djebar, Gauza, Henrija Lopesa, Anne Moï, Scholastique Mukasonga, Monique Proulx, Sylvaina Prudhommea, Jean-Luca Raharimanane, Mohameda Razanea, Joëlle Sambi, Annie Samumont, Leïle Sebbar i Towalyja.

Postkolonijalni kontekst je teška tema, pitanje migracija, primjerice, zatim pitanje identiteta, sagledavanje prošlosti itd.?

Mirna Sindičić Sabljo: Većina tekstova okupljenih pod naslovom *Onda sam to ja*, više ili manje očigledno, progovara o kolonijalnom razdoblju te njegovim suvremenim inačicama, od sveprisutnih sablasti kolonijalizma do imigranata čije prisustvo bivšu kolonijalnu metropolu prisiljava na suočavanje sa svojom prošlošću. Svaka rasprava o frankofonskim književnostima nužno otvara pitanja o kolonijalizmu i postkolonijalizmu. Naime, činjenica da se danas francuskim jezikom govori, i piše, na pet kontinenata, izravna je posljedica francuske kolonizacije različitih dijelova obiju Amerika, Afrike, Azije te pojedinih otoka u Indijskom i Tihom oceanu od 17. stoljeća do šezdesetih godina 20. stoljeća. Kolonijalizam je izravno utjecao na živote milijuna ljudi u prošlosti, a njegove po-

sljedice imaju izravne utjecaje na živote milijuna njihovih potomaka. Tema je to koju književnost ne može zaobići, a koja u nas iz povijesnih razloga nije (toliko) prisutna.

Kako, metodološki gledano, usporediti autora s Haitija ili autora iz Švicarske, Québeca ili Valonije, ako pripadaju frankofonskim autorima?

Mirna Sindičić Sabljo: Na postavljeno pitanje književni teoretičari i povjesničari trenutano pokušavaju ponuditi odgovor. Autore i autorice koji se smatraju „frankofonskim“ povezuje činjenica da pišu na francuskom jeziku, međutim, društveni, geografski, povijesni, jezični i politički kontekst iz kojeg potječu u pravilu je posve različit. Tekstovi autora koji pišu na francuskom jeziku, a nisu rođeni u kontinentalnoj Francuskoj, isprva su bili objedinjeni pod etiketom „književnosti francuskoga jezičnoga izraza“, a zatim „frankofonska književnost“. Potonji se pojam od 1980-ih godina koristi u množini, upućujući na različitost povijesnih, vjerskih, političkih i kulturnih konteksta iz kojih su iznikli književnici s četiri različita kontinenta koji pišu na francuskom jeziku. Razlike među kulturama iz kojih dolaze tolike su da se ponekad postavlja pitanje opravdanosti uvrštavanja književnika, koje veže isključivo jezik na kojem pišu, pod isti nazivnik. Naravno, možemo postaviti i druga pitanja, primjerice, je li francuski jezik dostatan temelj koji veže u transnacionalnu književnu zajednicu i treba li pojam frankofonskih književnosti

uključiti i francusku književnost.

Što, osim francuskoga jezika na kojemu pišu, povezuje frankofonske autore čije ste radove objavili?

Vanda Mikšić: Tekstove uvrštene u izbor, osim jezika na kojem su napisani, povezuju i određene tematske sličnosti. Primjerice, propitivanje konstrukcije individualnih i kolektivnih identiteta, teškoće osvajanja društva na noge nakon dekolonizacije, problemi s kojima se susreću suvremena društva, posljedice globalizacije i usvajanje „zapadnjačkih“ sustava vrijednosti, žudnja za odlaskom u Europu i diskriminacija nakon dolaska na novi kontinent. Protagonisti odabranih priča nerijetko traže sebe i svoje mjesto u društvu. Kada ne žive u Europi, odnosno na zapadu, ona je za njih mjesto žudnje i snova; ako su tamo odrasli, suočavaju se s činjenicom da su građani drugoga reda.

Eurocentričan pogled na svijet i kulturu, koji je i unio predrasude i uveo stereotipe o kulturama naroda u bivšim kolonijama, nepremostiva je prepreka sagledavanju i frankofonske književnosti?

Mirna Sindičić Sabljo: Ne bismo rekle nepremostiva s obzirom na to da su posljednja tri ili četiri desetljeća, posebice od pojave postkolonijalne teorije i postkolonijalnih studija, učinjeni veliki iskoraci u valorizaciji frankofonskih autora. Danas se frankofonske književnosti proučavaju i podučavaju na većini svjetskih sveučilišta, kao i u os-

tore s Kariba treba razlikovati od frankofonskih autora iz, primjerice, Magreba ili s otoka u Indijskom oceanu. Sve frankofonske književnosti nisu nužno posljedica nametanja francuskoga jezika tijekom kolonijalnog razdoblja. Primjer Švicarske ili Belgije je dostatan. Dakle, sve frankofonske književnosti nisu postkolonijalne književnosti. Pojedini frankofonski autori žive i djeluju u rodnim sredinama (Magreb, Karibi, Québec itd.), no zbog činjenice da pišu na francuskom jeziku mogu lakše doprijeti do publike diljem svijeta. Pojedini frankofonski autori trajno su se nastanili u Francuskoj, a pojedini su odabrali svojevrsan nomadski i transnacionalni stil života, primjerice, Dany Lafférière i Wajdi Mouawad. Subha Xavier, u svojoj knjizi *The Migrant Text. Making and Marketing a Global French Literature* (2016.), pojašnjava da je francuski jezik danas nadišao granice nacionalne države i bivših kolonijalnih carstava te da djelovanje autora koji danas pišu na francuskom jeziku nadi-lazi nacionalne i postkolonijalne preokupacije.

Kako su autori, koji su ustupili autorska prava na prijevod svojih radova u knjizi, reagirali na vaš projekt?

Vanda Mikšić: Reakcije autora i autorica, kao i njihovih nasljednika, koje smo kontaktirali, bile su iznimno pozitivne. Prepoznali su vrijednost ovog projekta te nam uglavnom besplatno ustupili svoja autorska prava. Među njima su Karim Amellal, Maryse Condé, Gauz, Anna Moï, Sylvain Prudhomme, Jean-Luc Raharimanana, Mohamed Razane i sestra Roberta Bouchera. Kada smo pak pregovarale s nakladničkim kućama, uza sav entuzijazam i podršku koju su nam redo-

Većina tekstova okupljenih pod naslovom *Onda sam to ja*, više ili manje očigledno, progovara o kolonijalnom razdoblju te njegovim suvremenim inačicama.

Kolonijalizam je izravno utjecao na živote milijuna ljudi u prošlosti, a njegove posljedice imaju izravne utjecaje na živote milijuna njihovih potomaka. Tema je to koju književnost ne može zaobići, objašnjava dr. sc. Mirna Sindičić Sabljo

Tekstove uvrštene u izbor, osim jezika na kojem su napisani, povezuju i određene tematske sličnosti. Primjerice, propitivanje konstrukcije individualnih i kolektivnih identiteta, teškoće osvajanja društva na noge nakon dekolonizacije, problemi s kojima se susreću suvremena društva, posljedice globalizacije i usvajanje „zapadnjačkih“ sustava vrijednosti, žudnja za odlaskom u Europu i diskriminacija nakon dolaska na novi kontinent, govori dr. sc. Vanda Mikšić

vito pružale, tražile su i određeni iznos za autorska prava, što također poštujemo, jer time zapravo štite prava svojih autora i nastoje valorizirati činjenicu da mnogi od njih žive isključivo od pisanja.

Neki frankofonski autori su danas afirmirani, ima ih od dobitnika Nobelove nagrade do akademika. Je li riječ o najavi drukčijeg pogleda na svijet i kulturu u našem vremenu, nasuprot europocentričnom pogledu?

Mirna Sindičić Sabljo: Istina, brojni frankofonski autori uspješno su se afirmirali na svjetskoj književnoj sceni. Ovdje nemamo prostora da ih sve nabrojimo, no neki od njih su Jean-Marie Gustave Le Clézio, Dany Lafférière, Assia Djebar, Leïla Sebbar, Tahar Ben Jelloun, Nancy Huston, Vassilis Alexakis, Patrick Chamoiseau, Andreï Makine, Maryse Condé.

Zašto ste sadašnje i bivše studente diplomskog studija prevođenja Odjela za francuske i frankofonske studije Sveučilišta u Zadru odabrali da prevedu radove frankofonskih autora koji su uvršteni u ovoj knjizi?

Mirna Sindičić Sabljo: Cijeli je projekt, čiju su realizaciju financijski pomogli Ministarstvo kulture i Sveučilište u Zadru, na čemu im najsrdajnije zahvaljujemo, dobrim dijelom i osmišljen kako bi se stvorila prilika da se studenti diplomskog studija prevoditeljstva na Odjelu za francuske i frankofonske studije okušaju u prevodenju književnih tekstova koji će biti objavljeni te da prate različite etape procesa nastanka knjige prijevodne književnosti. Tako smo im htjele omogućiti da steknu iskustvo koje će im koristiti u daljnjem radu.

Raspisali ste natječaj za najbolji studentski prijevod kratke priče „Fahavalo“ Jean-Luca Raharimanane, frankofonskog autora podrijetlom s Madagaskara. Zašto upravo taj tekst?

Vanda Mikšić: Jean-Luc Raharimanana, rodom s Madagaskara, svestrani je umjetnik vrlo specifičnog stila i izričaja koji je zahtjevan za prevodenje. Odbrale smo kratku priču kako bi studenti imali zaokružen tekst, priču koja će iskristalizirati prevodilačko umijeće, a koja će i na razini samoga sadržaja, odnosno teme kojom se bavi, biti dobra podloga za raspravu i širenje obzora. U planu je bilo gostovanje autora u Hrvatskoj, no zbog različitih razloga u prvoj polovici ove godine to nismo uspjeli realizirati.

Tko je dobio nagradu? Zašto je to najbolji prijevod?

Vanda Mikšić: Nagradu za najbolji prijevod dobio je student treće godine preddiplomskog studija francuskoga jezika i književnosti Kristian Pintar. On je najuspješnije na hrvatski jezik prenio stilske karakteristike izvornoga teksta i pokazao da, iako je student preddiplomskog studija francuskoga jezika i književnosti te još nije ni prošao prevodilačku obuku diplomskog studija, književno prevodenje jest i stanovito umijeće, umijeće koje ponajprije podrazumijeva čitanje brojnih i raznih književnih tekstova, ali i pisanje. Književni prevodilac je, naime, uvijek i pisac, on preispisuje tekst nastao na nekom drugom jeziku i u nekoj drugoj kulturi, i to tako da taj tekst može funkcionirati u ciljnoj jezično-kulturnoj sredini te da se iz njega mogu iščitati bit-

ne karakteristike originala. **Predajete prevoditeljstvo na diplomskom studiju. Obično se kaže da je prijevod zapravo rezultat, ne samo umijeća i poznavanja jezika, nego i stvaralaštva. Po čemu je prevodnje stvaralaštvo?**

Vanda Mikšić: Dijelom sam na to pitanje odgovorila na primjeru mladog Kristiana Pintara. Nije dovoljno poznavati jezike jer bi u tom slučaju bilo tko mogao prevoditi književne tekstove. Prevodilac je prije svega pomni čitatelj, čitatelj koji ne čita samo iz užitka, nego istodobno uspijeva i analizirati elemente teksta koji čita, dekonstruirati ga, na neki način, ne bi li ga rekonstruirao u vlastitom jeziku-kulturi. Kao što kaže ugledni francuski teoretičar prevođenja Henri Meschonnic, treba znati govoriti tekst, odnosno uočiti sve što taj tekst jest, što čini, što otvara, da bi se mogao prevesti. Pritom možemo ustvrditi da književnom prevoditelju teorija možda nije nužna, ali mu ipak znatno olakšava probijanje kroz izvorni tekst i omogućuje da na njegovu sliku načini tekst kojim će ga produžiti, i prostorno i vremenski, kojim će ga oplemeniti jer će mu dati i neke nove dimenzije s obzirom na to da ga stvara u drugom jeziku-kulturi, s kojim će ući u stanoviti dijalog koji je vrijedan ne samo kao jednokratni kreativni čin, nego kao djelo koje se upisuje u nacionalni književni korpus i koje će možda nadah-

nuti i neke domaće autore. Da bi sve to bilo uspješno, prevodilac svakako treba biti i pisac, makar ne napisao nijednog retka mimo svojih prijevoda.

Što mora sadržavati dobar prijevod?

Vanda Mikšić: Nema jedinog recepta za dobar prijevod. Isti tekst mogu prevesti različiti prevoditelji na sasvim različit način, a da oba prijevoda budu dobra. Rekla bih, najsazetije moguće, da bi dobar prijevod bio onaj koji književnom kritičaru ciljnog jezika-kulture omogućuje da iščitava sve ili većinu elemenata koje može iščitati književni kritičar jezika-kulture na kojemu je djelo nastalo.

Kako je došlo do suradnje između vas i Mirne Sindičić Sablje?

Vanda Mikšić: Sredinom 2018. godine kolegica Mirna Sindičić Sabljo pripremila je temat o književnosti starosjedilačkih naroda u Québecu, koji je objavljen u časopisu Tema (br. 4-5-6), kojemu sam jedna od urednica. Temat se sastojao od odabranih prevedenih tekstova i uvodne stručne studije koja je zainteresiranu publiku upoznala s književnicima koji pripadaju različitim starosjedilačkim narodima, a koji pišu na francuskom jeziku. Svjesna činjenice da postoje brojne praznine u poznavanju suvremene književne produkcije na francuskom jeziku, kolegica Sindičić Sabljo predložila mi je sličan, ali znatno ambiciozniji projekt. Ovaj projekt, koji sam, iz svih razloga koje smo ovdje iznijele, objeručke prihvatila. Zajednički smo i sa silnim entuzijazmom birale autore i tekstove, pratile studente tijekom prevođenja, komunicirale s autorima i izdavačima, pisale uvodnu studiju. Ovo je doista u svakom pogledu zajednički projekt, nastao na inicijativu kolegice Sindičić Sablje, koji smo zahvaljujući sinergiji snaga realizirale u relativno kratkom roku i na koji smo danas veoma ponosne. Željela bih spomenuti i činjenicu da je i sama Mirna prevela jedan tekst te da je u prevodenju sudjelovala i naša kolegica Marija Spajić, lektorica na Odjelu za francuske i frankofonske studije i vrsna književna prevoditeljica.

KRISTIAN PINTAR, STUDENT FRANCUSKOGA JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I GEOGRAFIJE, DOBITNIK JE NAGRADE ODJELA ZA FRANCUSKI JEZIK I FRANKOFONSKE STUDIJE ZA PRIJEVOD KRATKE PRIČE FAHAVALO JEAN-LUCA RAHARIMANANE

Sveučilište u Zadru integrirana je sveučilišna ustanova i pruža šire mogućnosti kombiniranja studija nego Zagreb

Nagrada mi je itekako poticaj za daljnje prevođenje s francuskoga jezika. Poticaj je i za daljnje usavršavanje francuskoga jezika, ali i za daljnji, kontinuiran rad na hrvatskome jeziku jer recept za prijevod dobre kakvoće iznimno je poznavanje jezika s kojega se prevodi, ali, isto tako, i svoga materinskog jezika

Bjelovarčanin Kristian Pintar, student dvopredmetnog preddiplomskog studija francuskog jezika i književnosti i geografije, dobitnik je nagrade Odjela za francuski jezik i frankofonske studije za prijevod kratke priče *Fahavalo* Jean-Luca Raharimanane. Pintar je trenutačno na studijskom boravku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani.

nom časopisu Tema.

Dobili ste nagradu za prijevod kratke priče Fahavalo Jean-Luca Raharimanane. Što vam to znači?

Nagrada za najbolji studentski prijevod Odjela za francuske i frankofonske studije ponajprije mi je potvrda za uloženi trud te svojevrsna ocjena stečenih znanja i stečenih prevodilačkih vještina tijekom studija francuskoga jezika. Također, nagradu mi je dodijelio stručni žiri triju profesorica s Odjela, profesorica Mikšić, Spajić te Sindičić; svih triju iznimnih stručnjakinja za francuski jezik, što je dodatna potvrda kvalitete prijevoda.

Što donosi nagrada?

Nagrada uključuje plaketu, upis uspjeha u dodatak diplomu te objavu prijevoda u književ-

Hoćete li nastaviti prevoditi s francuskoga i je li vam nagrada daljnji poticaj?

Nagrada je itekako poticaj za daljnje prevođenje s francuskoga jezika. Poticaj je i za daljnje usavršavanje francuskoga jezika, ali i za daljnji, kontinuiran rad na hrvatskome jeziku. Naime, recept za prijevod dobre kakvoće iznimno je poznavanje jezika s kojega se prevodi, ali, isto tako, i svoga materinskog jezika.

Što je, osim prevoditeljstva, u fokusu vašega zanimanja?

Kako studiram francuski jezik i geografiju, nemam jedan fokus zanimanja, tj. istodob-

no sam usmjeren i prema geografiji i francuskom jeziku. Uz svoja studijska polja interesa, zanimaju me i strani jezici općenito, što zapravo u konačnici pridonosi prevodilačkim vještinama.

Zašto ste odabrali studij na Sveučilištu u Zadru?

Htio sam studirati francuski jezik u kombinaciji s geografijom, a takva je mogućnost postojala jedino u Zadru, tj. s obzirom na to da je Sveučilište u Zadru tzv. integrirana sveučilišna ustanova, moguća je takva kombinacija. U Zagrebu, primjerice, takvo što nije moguće.

Jeste li na studij došli s velikim predznanjem francuskoga?

Nisam došao na studij s odličnim znanjem francuskoga jezika. Naime, pohađao sam bjelovarsku gimnaziju, jezično usmjerenje, a tamo francuski jezik nije u popisu temeljnih predmeta. Francuski se predavao kao fakultativni predmet, ovisno o broju zainteresiranih učenika.

Francuski sam zapravo naučio na samome studiju, ponajprije zahvaljujući lektoricama Sofiji Jakšić, koja je sada u za-

Jean-Luc Raharimanana

Jean-Luc Raharimanana (1967.) rođen je u Antananarivu (Madagaskar). Godine 1989. odlazi na studij u Francusku, na Sveučilište Sorbonne i na INALCO. Predavao je francuski jezik u školama u okrugu Seine-Saint-Denis. Bavi se novinarstvom, prevodi, vodi radionice kreativnog pisanja, drži predavanja te postavlja kazališne predstave. Piše poeziju, eseje, kratke priče, romane i dramske tekste u kojima spaja liričnost, poetičnost i oniričnost s temama nasilja. Objavio je, među ostalim, zbirke kratkih priča *Lucarnes* i *Rêves sous le linceul* te romane *Nour*, 1947 (2001.), *Za* (2008.) i *Revenir* (2018.).

služenoj mirovini, Maji Lukežić Štorga te Mariji Spajić. Pored sjajnih profesora, imao sam priliku i provesti šestomjesečni studijski boravak na Sveučilištu Sorbonne u Parizu, što mi je dodatno poboljšalo jezične vještine.

Francuski sam zapravo naučio na samome studiju, ponajprije zahvaljujući lektoricama Sofiji Jakšić, koja je sada u zasluženoj mirovini, Maji Lukežić Štorga te Mariji Spajić. Pored sjajnih profesora, imao sam priliku i provesti šestomjesečni studijski boravak na Sveučilištu Sorbonne u Parizu, što mi je dodatno poboljšalo jezične vještine

U desetom poglavlju Politička neuroznanost: što nam mozak može reći o politici? prikazani su rezultati dosadašnjih istraživanja provedenih u okvirima mlade znanstvene discipline, tj. političke neuroznanosti. Čitatelj će doznati koja područja mozga obrađuju i procesiraju politički relevantne informacije kojima se bavimo u datom trenutku

UDŽBENIK MOZAK I UM - OD ELEKTRIČNIH POTENCIJALA DO SVJESNOG BIĆA, ODJEL ZA PSIHLOGIJU

Jednostavan stil pisanja čini ovu knjigu prikladnim štivom za šire čitateljstvo, i izvan akademske zajednice

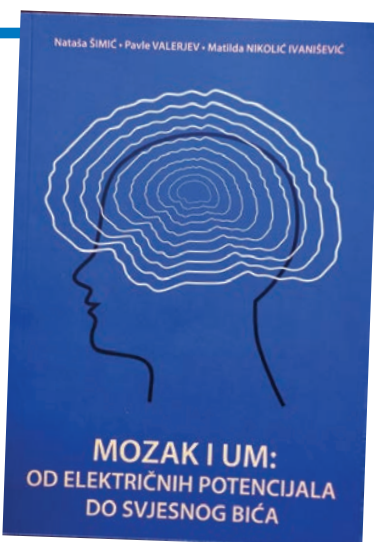
Udžbenik koji su uredili prof. dr. sc. Nataša Šimić, izv. prof. dr. sc. Pavle Valerjev i doc. dr. sc. Matilda Nikolić Ivanišević, s Odjela za psihologiju, sastoji se od 10 poglavlja, s tim da svako poglavlje ima svoga autora. Autori poglavlja su sveučilišni profesori, nastavnici i predavači različitih psihologijskih kolegija, a knjiga je suvremeno didaktički opremljena, slijedeći formu modernih udžbenika

Mozak i um - od električnih potencijala do svjesnog bića udžbenik je koji su uredili prof. dr. sc. Nataša Šimić, izv. prof. dr. sc. Pavle Valerjev i doc. dr. sc. Matilda Nikolić Ivanišević. Udžbenik se sastoji od 10 poglavlja, s tim da svako poglavlje ima svoga autora. Autori poglavlja su sveučilišni profesori, nastavnici i predavači različitih psihologijskih kolegija i svatko od njih se u svom nastavnom i/ili znanstvenom radu dotiče tema koje su obrađene u ovom udžbeniku.

Tehnike istraživanja mozga

Prvo poglavlje *Putovanje ljudskim mozgom* koje je napisala prof. dr. sc. Nataša Šimić bavi se građom i funkcijama pojedinih dijelova mozga i ostatka središnjeg živčanog sustava, s naglaskom na njihovu sudjelovanje u regulaciji psihičkih procesa i različitih aspekata ponašanja. Poglavlje je obogaćeno prikazima poznatih studija slučajeva koje se inače citiraju u neuroznanosti, a upućuju na značajnu ulogu pojedinih dijelova mozga u regulaciji određenih aspekata ponašanja. Čitatelj ima priliku „putovati“ kroz središnji živčani sustav, od kralježničke moždine do kore velikog mozga, i na tom putu upoznati različite dijelove mozga, doznati s kim oni komuniciraju kako bi se u konačnici „proizvelo“ ponašanje.

Drugo poglavlje *Snimanje električne aktivnosti mozga: elektroencefalografija (EEG) i potencijali vezani za događaj (ERP)*

pripremila je doc. dr. sc. Matilda Nikolić Ivanišević. Ovdje je iznesen kraći uvid u različite tehnike koje se danas koriste u istraživanjima i koje omogućavaju uvid u fiziološke procese koji su skriveni i odvijaju se unutar našega tijela tj. ispod kože. Poglavlje je posvećeno jednoj od najčešće korištenih metoda u proučavanju mozgovnih procesa, elektroencefalografiji (EEG). Čitatelj se može upoznati s tom metodom, polazeći od samog načina snimanja i postavljanja elektroda na određena područja lubanje do zapisa koji se dobivaju njezinom primjenom. Autorica također upoznaje čitatelja s primjenom EEG-a kako u znanstvene, tako i

Čitatelj u prvome poglavlju ima priliku „putovati“ kroz središnji živčani sustav, od kralježničke moždine do kore velikog mozga, i na tom putu upoznati različite dijelove mozga, doznati s kim oni komuniciraju kako bi se u konačnici „proizvelo“ ponašanje

u dijagnostičke i terapijske svrhe.

Pamćenje i učenje

Treće poglavlje, koje je napisala doc. dr. sc. Irena Pavela Banai, bavi se evolucijom mozga. Autorica uvodi čitatelja u temeljne pojmove evolucije, zatim se bavi evolucijom mozga hominida te usporedbom mozga čovjeka i drugih vrsta kralježnjaka. Poglavlje završava mogućim odgovorima na pitanje zašto se mozak modernog čovjeka posljednjih 20.000 godina smanjuje.

Četvrto poglavlje *Koristimo li samo 10 % mozga?* Raskrinkavanje najpoznatijeg mita o mozgu priredio je prof. dr. sc. Pavle Valerjev. U ovom poglavlju čitatelj se susreće sa znanstvenim mitovima - saznaje kako i zašto nastaju - te jednim od najotpornijih mitova koji pretpostavlja da koristimo samo 10 % našega mozga. Autor detaljno opisuje podrijetlo tog mita, moguće uzroke njegova nastanka te iznosi vrlo snažne argumente koji ga pobijaju.

Peto poglavlje autora prof. dr. sc. Pavla Valerjeva posvećeno je obradi vidnih informacija u mozgu i nosi naziv *Prostorni vid i mozak*. Autor upoznaje čitatelja sa složenošću neuronskih procesa koji se odvijaju na putu od oka do područja mozga u ko-

jima se obrađuju vidne informacije. U ovom poglavlju možemo doznati koji se sve problemi na neuronskoj razini moraju riješiti kako bismo se snašli u okolini.

Šesto poglavlje autorice mr. sc. Lozene Ivanov *Deklarativno pamćenje i mozak* upoznaje čitatelja s područjima mozga koja sudjeluju u pamćenju različitih činjenica i događaja o kojima možemo svjesno izvijestiti (ovaj oblik pamćenja naziva se deklarativno pamćenje). Osobito je vrijedan prikaz recentnih istraživanja koja se temelje na primjeni tehnika vizualizacije ljudskog mozga koji je dat u ovom poglavlju. Sedmo poglavlje koje je priredila autorica doc. dr. sc. Tanja Gulan posvećeno je dijelovima mozga koji procesiraju jezične informacije i nosi naziv *Jezični mozak*. Čitatelj će se u ovome poglavlju susresti s rezultatima istraživanja koji se bave pitanjem razlika u jezičnoj izvedbi između muškaraca i žena te utjecaja učenja stranog jezika na mozgovne procese.

Fenomen svijesti

Osmo poglavlje *Svijest i mozak* napisao je doc. dr. sc. Igor Bajšanski. Poglavlje se bavi fenomenom svijesti, načinima njezina istraživanja, općim obilježjima i neuronskim procesima koji se nalaze u njezinoj podlozi.

Deveto poglavlje *Mozak u ljubavi i seksu* autorice doc. dr. sc. Marine Nekić posvećeno je mozgovnim procesima, hormonima i neuroprijenosnicima koji su uključeni u različite aspekte ljudske seksualnosti. Autorica

U poglavlju Koristimo li samo 10 % mozga? Raskrinkavanje najpoznatijeg mita o mozgu čitatelj se susreće sa znanstvenim mitovima te jednim od najotpornijih mitova koji pretpostavlja da koristimo samo 10 % našega mozga. Autor detaljno opisuje podrijetlo tog mita, moguće uzroke njegova nastanka te iznosi vrlo snažne argumente koji ga pobijaju

daje pregled suvremenih istraživanja neurokemijskih procesa koji se događaju u različitim stadijima romantične ljubavi: stadij požude i privlačnosti, stadij zaljubljenosti, stadij privrženosti i stadij prekida ljubavnog odnosa.

Deseto poglavlje *Politička neuroznanost: što nam mozak može reći o politici?* napisao je Benjamin Banai, mag. psych. U poglavlju su prikazani rezultati dosadašnjih istraživanja koja su provedena u okvirima mlade znanstvene discipline, tj. političke neuroznanosti. Čitatelj će doznati koja područja mozga obrađuju i procesiraju politički relevantne informacije kojima se bavimo u datom trenutku.

Kreativno i funkcionalno

Knjiga je suvremeno didaktički opremljena, slijedeći formu modernih udžbenika. Svako poglavlje počinje popisom glavnih tema koje će biti obrađene te sadrži originalne slikovne prikaze dijelova mozga, što olakšava praćenje teksta. Nadalje, svako poglavlje završava zaključcima, popisom pitanja za ponavljanje i raspravu te definicijama važnih pojmova koji su obrađeni u poglavlju. Čitatelju je također predložena dodatna literatura za proširivanje znanja. Sva poglavlja obogaćena su prikazima studija slučajeva, opisima adekvatnih primjera, što je čini zanimljivom i manje suhoparnim štivom. Knjiga se može čitati kao jedna cjelina, što je omogućeno međusobnim povezivanjem pojedinih poglavlja. Isto tako, svako poglavlje funkcionira kao zasebna cjelina, što omogućava čitanje samo odabranih poglavlja prema želji čitatelja.

Prof. dr. sc. Nataša Šimić

Prof. dr. sc. Nataša Šimić zaposlena je kao redovna profesorica na Odjelu za psihologiju Sveučilišta u Zadru. Nositeljica je većeg broja kolegija iz biološke psihologije. Njezini su znanstveni interesi upravo u području biološke psihologije.

Izv. prof. dr. sc. Pavle Valerjev

Izv. prof. dr. sc. Pavle Valerjev bavi se eksperimentalnom i kognitivnom psihologijom i u prvome je redu zaokupljen istraživanjima mišljenja, rasuđivanja, donošenja odluka, rješavanja problema, metakognicije i perceptivnih iluzija. Zaposlen je na Odjelu za psihologiju Sveučilišta u Zadru gdje radi kao izvanredni profesor i drži više kolegija iz područja kognitivne psihologije i percepcije.

Izv. prof. dr. sc. Matilda Nikolić Ivanišević

Izv. prof. dr. sc. Matilda Nikolić Ivanišević članica je Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru na kojem je zaposlena u zvanju docenta. Njezini se istraživački interesi prije svega odnose na psihofiziologiju, točnije na kardiovaskularnu i kortikalnu aktivnost za vrijeme različitih mentalnih i motoričkih radnji. Nastava koju izvodi vezana je uz metodologiju, mjerne tehnike u psihofiziologiji te stres u radu.

Izv. prof. dr. sc. Igor Bajšanski

Izv. prof. dr. sc. Igor Bajšanski izvanredni je profesor na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Nositelj je kolegija iz područja kognitivne psihologije i psihologije učenja, a predaje i izborni kolegij Psihologija svijesti. Njegovi su znanstveni interesi u području eksperimentalne kognitivne psihologije, posebno u području metakognicije, psihologije mišljenja i psihologije učenja.

Benjamin Banai, mag. psych.

Benjamin Banai, mag. psych., trenutačno je doktorand na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Njegov primarni istraživački interes pri-

mjena je evolucijske psihologije u razumijevanju političkog ponašanja i organizacije ljudskih grupa. Sudjelovao je u izvođenju nastave na kolegijima iz biološke psihologije te metodologije znanstvenog rada na Odjelu za psihologiju Sveučilišta u Zadru.

Doc. dr. sc. Tanja Gulan

Doc. dr. sc. Tanja Gulan istraživački se bavi kognitivnom psihologijom. Njezin je primarni istraživački interes psihologija jezika, prije svega istraživanja bilingvizma. Radila je na odsjecima za psihologiju riječkog i zadarskog sveučilišta, kao i na Odjelu za lingvistiku. Trenutačno radi kao školski psiholog te kao gostujući predavač u zvanju docenta drži nastavu iz kognitivne psihologije i inteligencije na Odsjeku za psihologiju Sveučilišta u Mostaru.

Mr. sc. Lozena Ivanov

Mr. sc. Lozena Ivanov viši je predavač na Odjelu za psihologiju Sveučilišta u Zadru gdje drži različite kolegije iz opće, kognitivne i edukacijske psihologije. Njezini interesi usmjereni su na procese pamćenja i učenja, ali i na različite motivacijske faktore povezane s njima.

Izv. prof. dr. sc. Marina Nekić

Izv. prof. dr. sc. Marina Nekić zaposlena je kao izvanredna profesorica na Odjelu za psihologiju Sveučilišta u Zadru. Nositeljica je većeg broja kolegija iz razvojne psihologije te kolegija iz područja psihologije seksualnosti, psihologije savjetovanja i osnova iz geštalt psihoterapije. Njezini znanstveni interesi vezani su za područje razvojne psihologije, seksualnosti i usredotočene svjesnosti.

Doc. dr. sc. Irena Pavela Banai

Doc. dr. sc. Irena Pavela Banai docentica je na Odjelu za psihologiju Sveučilišta u Zadru. Sudjeluje u izvođenju nastave iz područja biološke i eksperimentalne psihologije. Njezini istraživački interesi uključuju područja evolucijske psihologije i psihoneuroendokrinologije.

PROF. DR. SC. NATAŠA ŠIMIĆ, IZV. PROF. DR. SC. PAVLE VALERJEV I DOC. DR. SC. MATILDA NIKOLIĆ IVANIŠEVIĆ, UREDNICI UDŽBENIKA

Cilj nam je bio obraditi teme koje se danas izučavaju u psihologiji i neuroznanosti, s naglaskom na rezultate novijih istraživanja, od kojih dio proizlazi i iz primjene suvremenih tehnika oslikavanja mozga

Kako je nastala knjiga *Mozak i um: od električnih potencijala do svjesnog bića*?

Od ideje do realizacije prošlo je četiri-pet godina. Prvotna naša ideja bila je u povodu 15. Tjedna mozga (2015. godine) pripremiti brošuru s prikazima naših aktivnosti koje smo redovito i u kontinuitetu provodili sudjelujući u obilježavanju Tjedna mozga, međunarodne kampanje koja se provodi svake godine s ciljem promicanja neuroznanosti i neuroznanstvenih istraživanja. Budući da se brošure baš i ne čitaju, ubrzo smo odustali od te ideje i odlučili napisati popularnu knjigu u kojoj bismo široj javnosti prikazali teme koje se izučavaju u sklopu neuroznanosti i psihologije. Promišljajući o navedenom, odredili smo okvirne teme i pozvali naše kolege (autore poglavlja) na suradnju. Kao urednici, iščitavanjem prvih rukopisa uvidjeli smo da bi naša, prvotno zamišljena popularna knjiga, zapravo trebala biti udžbenik i daljnji naš rad krenuo je upravo u tom smjeru.

Možete li prokomentirati naslov knjige?

Istraživanja mozga toliko su uznapredovala, zahvaljujući razvoju suvremenih tehnika i metoda koje daju uvid u mozgovne procese, da možemo reći kako danas nema niti jedne teme u suvremenoj psihologiji za koju se ne bi mogla pronaći barem djelomična neuronska osnova koja daje suvisla i detaljna objašnjenja za opisane psihološke fenomene i različite obrasce ponašanja. Knjiga počinje objašnjenjima temeljnih procesa u koje spadaju i električne

promjene koje se događaju na membranama naših neurona, tzv. električni potencijali, a završava poglavljima posvećenim fenomenu svijesti i rezoniranju o političkim pitanjima.

Kome je knjiga namijenjena?

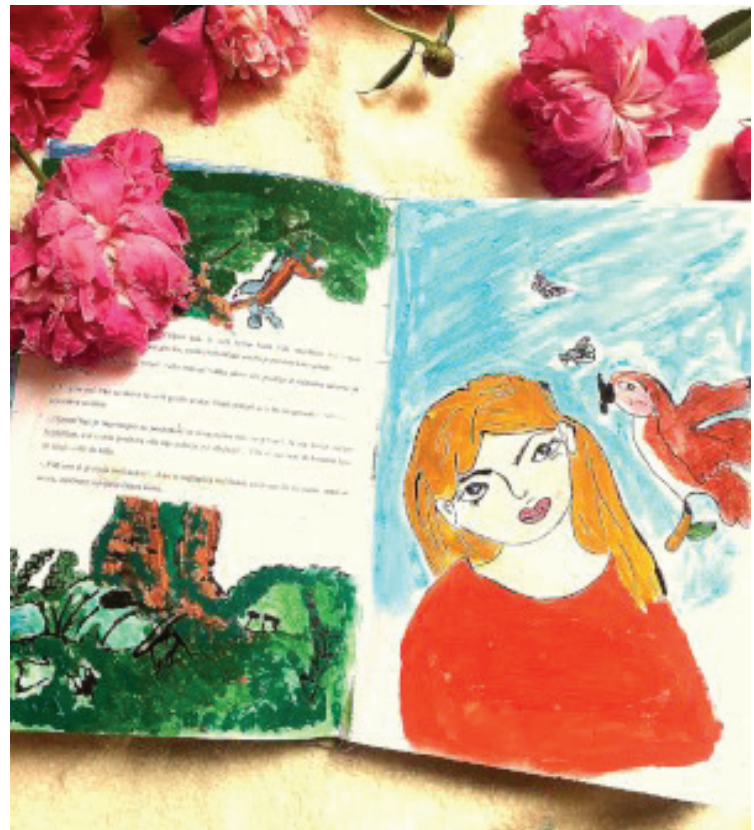
Studentima psihologije (na prvome mjestu) koji je mogu koristiti bilo kao obveznu ili izbornu literaturu iz većeg broja kolegija na preddiplomskoj i diplomskoj razini. U predgovoru knjige preporučujemo kolegije unutar kojih se knjiga može koristiti. Smatramo da bi knjiga mogla biti korisno štivo i studentima drugih studijskih usmjerenja iz područja društvenih znanosti i humanistike (sociologije, pedagogije, lingvistike, filozofije i informacijskih znanosti).

Cilj nam je bio obraditi teme koje se danas izučavaju u psihologiji i neuroznanosti, s naglaskom na rezultate novijih istraživanja, od kojih dio proizlazi i iz primjene suvremenih tehnika oslikavanja mozga.

Jednostavan stil pisanja čini ovu knjigu prikladnim štivom za šire čitateljstvo, i izvan akademske zajednice, posebice za one koje zanimaju neuroznanstvene teme i poveznice mozgovnih procesa i različitih aspekata ponašanja.

Jeste li imali podršku Sveučilišta u izdavanju udžbenika?

Da, u svakom pogledu. Sveučilište je prepoznalo vrijednost ovakvog djela te nam pružilo svaki oblik podrške, uključujući administrativnu, tehničku i financijsku podršku, u suradnji s našim Odjelom za psihologiju te im ovim putem zahvaljujemo.

KREATIVNI I U VIRTUALNOJ NASTAVI

Slikovnice u sklopu kolegija Likovni pristup dječjoj književnosti

Studenti Odjela za nastavničke studije u Gospiću bili su kreativni i u virtualnoj nastavi.

Tako su nastale slikovnice u sklopu kolegija Likovni pristup dječjoj književnosti pod mentorstvom izv. prof. dr. art. Ane Vivoda.

Lucija Artić: Mala vila Velebita

Anđela Knežević: Vilinska pjesma o Velebitu.

PROF. DR. SC. **KAREN-EDIS BARZMAN**, PROFESORICA NA ODSJEKU ZA POVIJEST UMJETNOSTI SVEUČILIŠTA BINGHAMTON (SAD), U DRŽAVNOM ARHIVU U VENECIJI OTKRILA NAJSTARIJU RUKOPISNU KARTU KOJA PRIKAZUJE DIO HRVATSKE TE U SURADNJI SA ZADARSKIM PROFESORIMA OBJAVILA ZNANSTVENI ČLANAK O TOME

Suradnja sa zadarskim kolegama bilo je najljepše iskustvo moga profesionalnoga života, velika je čast imati takve učene i velikodušne suradnike

Profesorica Karen-edis Barzman je, u suradnji s prof. dr. sc. Josipom Faričićem i izv. prof. dr. sc. Kristijanom Juranom, u znanstvenom časopisu *Geoadria* Hrvatskoga geografskog društva Zadar i Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru objavila i analizirala kartu

Prof. dr. sc. Karen-edis Barzman, profesorica na Odsjeku za povijest umjetnosti Sveučilišta Binghamton (SAD), u Državnom arhivu u Veneciji otkrila je najstariju rukopisnu kartu koja prikazuje dio Hrvatske, preciznije dio sjeverne i srednju Dalmaciju, s detaljnim prikazom obale od Vodica do Omiša, Dalmatinske zagore i dijela Bosne i Hercegovine. Kartu u obliku pra-

vokutnika 29x60 cm izradio je nepoznati autor početkom 16. stoljeća. Profesorica Karen-edis Barzman je, u suradnji s prof. dr. sc. Josipom Faričićem i izv. prof. dr. sc. Kristijanom Juranom, u znanstvenom časopisu *Geoadria* Hrvatskoga geografskog društva Zadar i Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru objavila i analizirala kartu.

Poštovana profesorice Karen-

edis Barzman, u vašim istraživanjima ranoga novog vijeka, među ostalim, bavite se kartografijom. Možete li reći odakle dolazi vaše zanimanje za kartografiju?

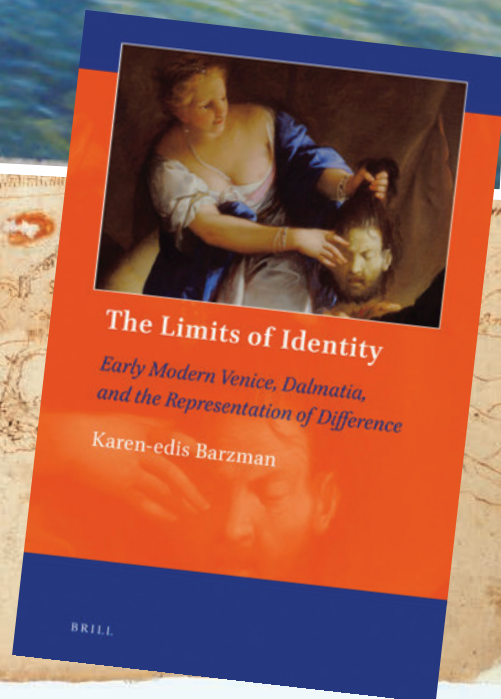
Kad sam se prvi put susrela s radom Denisa Cosgrovea, prije otprilike 20 godina, bila sam intrigirana mogućnostima za istraživača ranog novog vijeka u Italiji educiranog u povijesti umjetno-

sti i vizualnoj kulturi, baš poput mene same. U to vrijeme ipak nisam bila sigurna kako primijeniti njegov interpretativan pristup u vlastitome radu.

U Veneciji ste također proučavali karte s prikazom hrvatskih zemalja pod upravom Venecije. Je li to tema koja vas zanima ili vas je zainteresirala tijekom istraživanja u Državnom arhivu u Veneciji?

Nisam bila sasvim svjesna potpune važnosti karte dok me nije prosvijetlio hrvatski znanstvenik s Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru, prof. dr. sc. Josip Faričić. Pronašla sam prof. Faričića online i iznenadno ga kontaktirala. Posljedica toga je da mi je postao dobar prijatelj i najvažniji suradnik s kojim sam ikad radila. On je odmah znao da će karta biti veliko otkriće

S kartama u arhivu susrela sam se tek kad sam prebacila fokus s Firence na Veneciju, također prije otprilike 20 godina. Naravno, i firentinski Archivio di Stato (Državni arhiv) uključuje povijesne karte. Ali, Mletačka Republika prva je država koja je pokušala sastaviti opsežnu vizualnu arhivu vlastitih teritorija – proces koji je iniciran 1460. godine. Dakle, karte u Državnom arhivu u Veneciji koherentniji su pristup

u vladinu mapiranje.

Kad sam shvatila koliko je opsežna kartografska građa u Veneciji i koliko je malo bila proučavana, odlučila sam vratiti se Deniseu Cosgroveu i počela više proučavati u okvirima geografije i povijesti kartografije kako bih osmislila vlastiti pristup.

Mogla sam proučavati mletačke karte *terraferme* (kopneni teritoriji Mletačke Republike) ili njezina prekomorska područja

u Grčkoj ili na Sredozemlju. Ali, zanimali su me događaji koji su prethodili Domovinskom ratu u Hrvatskoj ranih 1990-ih godina i tijekom samoga rata. Htjela sam znati više o povijesti regije. Tako sam brzo odlučila da ću proučavati arhivske karte mletačke Dalmacije.

Našli ste, među ostalim, najstariju rukopisnu mapu dijela hrvatskih zemalja, izrađenu

između 1505. i 1510. godine. Kad ste je pronašli, bili ste svjesni važnosti te karte za povijest Hrvatske.

Iskreno, nisam „pronašla“ tu kartu u arhivu. Prije bih rekla da sam dobila posebnu priliku vidjeti kartu koju mi je pokazao konzervator koji je radio na njoj nakon što je došla u vlasništvo Državnog arhiva u Veneciji. Upravitelji ili vojne figure zaposlene u Mletačkoj Republici

uzimali su u arhivu karte i koristili ih kao radne dokumente. Poslije su bile ili vraćene arhivu ili su se korištenjem oštetile. U svakom slučaju, sve su bile smatrane „klasificiranim“ dokumentima, a spomenuta karta jedina je za koju znam da je zapravo bila na prodaju, odnosno na tržištu. Italija ju je odmah otkupila kako bi je povratila kao dio svoje baštine.

Nisam bila sasvim svjesna potpune važnosti karte dok me nije prosvijetlio hrvatski znanstvenik s Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru, prof. dr. sc. Josip Faričić. Pronašla sam profesora Faričića *online* i iznenadno ga kontaktirala. Posljedica toga je da mi je postao dobar prijatelj i najvažniji suradnik s kojim sam ikad radila. On je odmah znao da će karta biti veliko otkriće.

Kako je došlo do suradnje između vas i profesora Faričića i drugih hrvatskih kolega?

Bilo je to zaista slučajno! Zнала sam da moram kontaktirati hrvatske znanstvenike kako bismo zajedno radili na opsežnijoj građi karata mletačke Dalmacije. Najprije sam kontaktirala nekoliko drugih znanstvenika. Bili su, recimo, manje dostupni ili „slobodni“, kako bi Talijani rekli. Shvaćam! Ljudi su zaposleni i na vlastitim istraživačkim projektima. Tada sam, također *online*, pronašla članak profesora Faričića o hrvatskim toponimima (Geografska imena na kartama Hrvatske 16. i 17. stoljeća, *Kartografije i geoinformacije*, 2007.) i pomislila kako njega trebam kontaktirati. Tako sam i učinila. Njegova znanstvena velikodušnost dovela je do plodne suradnje koja još uvijek traje i koja je uključivala neke od njegovih najbližih hrvatskih kolega, počevši s dr. sc. Lenom Mirošević, koja je također na Odjelu za geografiju Sveučilišta u Zadru, i izv. prof. dr. sc. Kristijanom Juranom s Odjela za povijest istog sveučilišta.

Kako ocjenjujete suradnju s hrvatskim kolegama sa Sveučilišta u Zadru?

To je bilo najljepše iskustvo mog profesionalnoga života, velika je čast imati takve učene i velikodušne suradnike. Go-

Mogla sam proučavati mletačke karte terraferme (kopneni teritoriji Mletačke Republike) ili njezina prekomorska područja u Grčkoj ili na Sredozemlju. Ali, zanimali su me događaji koji su prethodili Domovinskom ratu u Hrvatskoj ranih 1990-ih godina i tijekom samoga rata. Htjela sam znati više o povijesti regije. Tako sam brzo odlučila da ću proučavati arhivske karte mletačke Dalmacije

dine 2014. ugostila sam na dva tjedna profesore Faričića, Mirošević i Jurana u vlastitoj instituciji, Sveučilištu Binghamton na zapadu države New York. Tada smo počeli planirati naš suradnički projekt i dobro se upoznali. Godine 2016. zajedno smo organizirali konferenciju na temu povijesnih granica između mletačke Dalmacije i osmanske Bosne kojoj je domaćin bilo Sveučilište u Zadru. Moji novi kolege organizirali su nezaboravne posjete različitim mjestima u nekoliko dana koristeći profesionalne veze kako bi otvorili vrata cijeloj grupi sudionika konferencije koji su došli iz Hrvatske, BiH, Italije, SAD-a i Kanade. Bila je to

produktivna radna konferencija koja je ujedno bila temelj dugogodišnjim prijateljstvima i suradnjama.

Kako interpretirate kartu?

Prije svega, karta je rezultat iznimnoga truda Mletačke Republike da vizualizira geoprostorne podatke u svrhu upravljanja. Trebalo bi mnogo više listova papira kako bi se isti podaci prenijeli u pisanom obliku. Ta posvećenost vizualizaciji takvih podataka, kao što sam već spomenula, počela je sredinom 15. stoljeća. Postoje i ranije „klasificirane“ karte iz ureda Mletačke Republike, ali većina ih je na životinjskoj koži umjesto papi-

ru, a što se tiče metode, riječ je o slici, a ne crtežu. Povrh toga, prikazuju mletačke teritorije na kopnu (*terraferma*), a ne prekomorska područja (*stato da mar*).

Moje dublje razumijevanje karte ovisilo je o velikom znanju i uvidu, čemu su pridonijeli moji hrvatski suradnici u znanstvenom radu.

Kako je karta očuvana i kako je završila u Državnom arhivu u Veneciji?

Nisam sasvim sigurna kako je Republika Italija došla u posjed karte – vjerujem da je to bilo 1990-ih godina kada se prvi put pojavila na tržištu. Smatram da je došla iz privatne kolekcije. Cilj je bio vratiti je u Državni arhiv u Veneciji, gdje, naravno, i pripada. Konzervacija tog djela na papiru, koja je trajala nekoliko godina, uključivala je inovativnu kutiju za pohranu. Arhivski konzervator papira, Franco Vendramin, pozvao me u ljeto 2010. godine u Državni arhiv u Frari da dođem vidjeti kartu u laboratoriju. Kad je saznao da proučavam karte mletačke Dalmacije, rekao je: „Imam nešto što ćeš htjeti vidjeti.“ Moguće je da sam jedini znanstvenik kojem je dana privilegija vidjeti kartu uživo. I to je bio jedini put da sam je vidjela u analognom obliku. Kako bi se očuvala, dostupna je jedino u digitalnom obliku.

Otkrili ste i druge dokumente odnosno karte povezane s Dalmacijom. O kakvim je kartama riječ?

Riječ je o različitim dokumentima, od onih koji su u biti crteži mjesta do korografija. Mnoge imaju mjerila i koriste venecijansku milju (*miglia*) kao jedinicu mjerenja. Većinom je riječ o smeđoj tinti na papiru, mnoge su izrađene tušem i vodenim bojama kako bi se naglasile topografske odlike.

Arhivski konzervator papira, Franco Vendramin, pozvao me u ljeto 2010. godine u Državni arhiv u Frari da dođem vidjeti kartu u laboratoriju. Kad je saznao da proučavam karte mletačke Dalmacije, rekao je: „Imam nešto što ćeš htjeti vidjeti.“ Moguće je da sam jedini znanstvenik kojem je dana privilegija vidjeti kartu uživo. I to je bio jedini put da sam je vidjela u analognom obliku. Kako bi se očuvala, dostupna je jedino u digitalnom obliku

S obzirom na velik broj karata, odlučila sam koncentrirati se na one s prikazom sjeverne Dalmacije, okolice Zadra i njegova zaleđa. Ima ih mnogo koje prikazuju područja oko Šibenika, Trogira i Splita. Mnoge se odnose na granična pitanja. Prijelaz preko granice bio je uobičajen iz benignih razloga poput posjeta rođacima ili kupnje i prodaje dobara. Ali, prelazilo se i zbog razbojništva, pljački i otmica za otkupninu. Takva vrsta prijelaza uglavnom dolazi s bosanske strane, kako je dokumentirano u Državnom arhivu u Veneciji. Bilo je i mnogih primjera slučajne uzurpacije zemlje što su provodili Turci iz Bosne zbog povećanja selidbi ili poljodjelstva, i to preko uglavnom neoznačenih granica.

No, u proučavanju ovih karata presudno je, smatram, otkriće pisanih poruka koje sadrže važne metapodatke. Slike nam mnogo govore, na svoj način, ali govore nam znatno više kad ih čitamo u kombinaciji s pisanim arhivskim izvorima.

Jeste li zahvaljujući ovom otkriću postali još zainteresiraniji za arhivski materijal vezan za hrvatske regije?

Da, otkriće ovog bogatog materijala povećalo je moje zanimanje. Također me inspirirala skoro 30. godišnjica raspada Jugoslavije i hrvatske neovisnosti za koju se borilo i koja je teško dobivena. Fascinantno mi je vidjeti da su određena mjesta žarišta i u prošlosti i u nedavnoj povijesti. Primjerice, grad Knin bio je središnje mjesto za određivanje novih granica između Mletačke Republike i osmanske Bosne u kasnom 17. i u 18. stoljeću. Vrlo bogat dio arhivskih karata u Veneciji odnosi se na pregovore s Habsburgovcima, kao i Osmanlijama oko toga grada. Voljela bih naučiti više o ulozi Knina prije 30 godina te shvatiti zašto je i dalje tako značajna lokacija.

Također, znam da postoji bogata kolekcija arhivskih karata u

Zadru. Mislim da je ludost što nemamo više transnacionalnih suradnji kako bismo proučavali tu vrstu materijala, posebno sada kada smo u digitalnom dobu. Nadam se da ću ostvariti dodatnu suradnju s profesorom Faričićem i njegovim kolegama kako bismo stvorili opsežnu digitalnu kolekciju povijesnih venecijanskih arhivskih karata regije koja je danas Republika Hrvatska i zatim koristiti tu kolekciju da bismo napredovali u zajedničkim studijama. Moj vlastiti znanstveni interes odnosi se na mobilnost i tranzit preko tih granica koje su se često mijenjale u ranom novom vijeku te poveznice koje su spajale obične ljude koji su završili s obje strane granice.

Možemo li očekivati otkriće više takvih karata ili nekih drugih dokumenata u Državnom arhivu u Veneciji?

Vjerujem da je odgovor – možemo. Još uvijek grebemo po površini onoga što je tamo. To je veoma uzbudljiv projekt jer je sam po sebi interdisciplinarni i privući će stručnjake iz mnogo različitih područja. Moram reći da je COVID usporio moj rad u arhivu u Veneciji. Ne bi mi bilo ugodno vratiti se prije negoli otkriju održivo cjepivo.

Želim još spomenuti da je mnogo karata digitalizirano kako bi se spriječilo previše izravnog pristupa fragilnim djelima na papiru. Ali, može ih se proučavati samo na lokalnim računalima koja se nalaze u Državnom arhivu u Veneciji. To je frustrirajuće. Ako znaš što tražiš, možeš naručiti digitalne slike materijala i proučavati ih kod kuće. Ali, moram znati što tražiš (!), također je i skupo jer se mora platiti naknada za studijske svrhe.

Ali i dalje, odgovor je – da! Sigurno možemo očekivati više otkrića. Veselim se što budućnost donosi mom timu. Hvala vam na ovoj prigodi da podijelim svoje misli i reflektiram o svojim iskustvima.

Fascinantno mi je vidjeti da su određena mjesta žarišta i u prošlosti i u nedavnoj povijesti. Primjerice, grad Knin bio je središnje mjesto za određivanje novih granica između Mletačke Republike i osmanske Bosne u kasnom 17. i u 18. st. Vrlo bogat dio arhivskih karata u Veneciji odnosi se na pregovore s Habsburgovcima, kao i Osmanlijama oko toga grada. Voljela bih naučiti više o ulozi Knina prije 30 godina te shvatiti zašto je i dalje tako značajna lokacija

Interreg

30 years together

PROJEKT PESCAR, KOJI JE HRVATSKO MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA I FONDOVA EUROPSKE UNIJE PRIJAVILO NA IZLOŽBU PREKOGRANIČNIH PROJEKATA, PROGLAŠEN JE JEDNIM OD NAJBOLJIH

PESCAR dokazuje kako partnerski pristup i zajedničko djelovanje postaju najbolji način ostvarenja dugoročnih ciljeva

Interreg program, Provedba projekata prekogranične suradnje, obilježava 30-godišnjicu.

S obzirom na pandemiju uzrokovanu virusom COVID-19, većina promidžbenih aktivnosti trenutno se odvija putem krovnog portala Programa <https://interreg.eu/interreg-30-years-together/>, a ne, kako je planirano, izložbama o projektima diljem Europe, od Bruxellesa, Lyona, Zagreba do brojnih drugih gradova.

Kako bi se odabrali najbolji primjeri prekogranične suradnje, prijavljeni su projekti iz svih Interreg programa od 2014. do 2020., ali ne samo država članica EU, nego i brojnih drugih država koje koriste ili su koristile financijske mehanizme EU, od Rusije do Farskih otoka.

U povodu 30-godišnjice Interrega, zbog osobitog doprinosa kohezijskoj politici EU, izabrano je ukupno 30 Interreg projekata.

Projekt PESCAR, koji je prijavilo hrvatsko Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, našao se u grupi od 30 projekata koji dokazuju kako partnerski pristup i zajedničko djelovanje postaju najbolji način ostvarenja dugoročnih ciljeva.

Ovogodišnja proslava usmjerena je na tri teme: We all have neighbours, Youth i Green and climate neutral Europe. Sve tri teme usklađene su s dugoročnim

prioritetima Europske unije, posebno s Europskim zelenim planom, a PESCAR je svoje mjesto pronašao kroz temu Green and climate neutral Europe.

Provedba projekta PESCAR - Pesticide Control and Reduction trajala je, podsjetimo, od srpnja 2017. godine do 31. prosinca 2019. godine. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 601.639,21 eura, od čega je sufinanciranje sredstvima EU iznosilo 511.393,35 eura, odnosno 85 %. Nositelj projekta bila je Zadarska županija, a partneri Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Hercegovačko-neretvanske županije, Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA, Sveučilište u Zadru i Zavod za poljoprivredu Županije zapadnohercegovačke.

Projektom je uspostavljen učinkovit prognostički sustav upozorenja i mreža ljudi koja ga koristi svakodnevno. Kupljena je vrijedna oprema kao što su meteorološke postaje i vizualne stanice, s tim da su podaci dostupni svim zainteresiranim putem web stranice www.agroprognoza.eu. U obje zemlje uključene u projekt (RH i BiH) provedena su opsežna laboratorijska istraživanja o ostacima pesticida na tlu i plodovima, a nalazi analiza okosnica su izrađenim dokumentima, od kojih je najvažniji Akcijski plan o održivoj upotrebi pesticida.

IZV. PROF. DR. SC. KRISTIJAN JURAN, ODJEL ZA POVIJEST, ČLAN TIMA KOJI JE OTKRIO NAJSTARIJU RUKOPISNU KARTU S DETALJNIM PRIKAZOM JEDNOG DIJELA HRVATSKE

Karta kao izdašno vrelo prostornih i toponomastičkih podataka postat će nezaobilazan izvor za proučavanje hrvatske povijesti na razmeđu 15. i 16. st.

Izv. prof. dr. sc. Kristijan Juran izvodi nastavu iz hrvatske povijesti ranoga novoga vijeka i drži izborne kolegije Prostor i društvo mletačko-osmanskog pograničja u Dalmaciji (16. - 17. st.), Povijesna toponimija istočnojadranskog prostora, Glagoljica i hrvatska ćirilica u povijesnim vrelima, Antroponimija dalmatinskih komuna i njihova zaleđa u srednjem i ranom novom vijeku, Migracije Hrvata od 15. do 18. stoljeća i Otočni svijet zajednica jadranskih didića. Kao znanstvenik istražuje ruralne zajednice i zemljišni posjed na području istočnojadranskih komuna u kasnom srednjem i ranom novom vijeku.

U državnom arhivu u Veneciji otkrivena je najstarija rukopisna karta s detaljnim prikazom jednog dijela Hrvatske (srednja i dio sjeverne Dalmacije). Koje činjenice govore u prilog tome da je nastala između 1505. do 1510. godine?

Budući da ne raspoložemo arhivskim vijestima koje izravno govore o autoru karte ili okolnostima njezina nastanka, preostalo nam je analizirati rukopisne značajke, povijesno-geografski kontekst te napose pojedinačne objekte i toponime koje karta prikazuje. Usporedili smo je najprije s takozvanom

„Paganovom kartom“, izrađenom oko 1525. godine. Nije bilo teško primijetiti da „Paganova karta“ sadrži neke prostorne elemente i utvrde koje nisu ucrtane na „našoj“ rukopisnoj karti. Uočili smo također da na karti nema osmanskoga znakovlja pa smo pretpostavili da je nastala prije 1513., kada Osmanlije osvajaju utvrde uz rijeku Cetinu. S druge strane, neke od utvrda koje je kartograf ucrtao podignute su u prvim godinama 16. stoljeća, pa bi to bila donja datacijska granica. Sva su nas ta i neka druga zapažanja usmjerila zaključku da je karta nastala negdje između 1505. i 1510. godine. Naravno, takva je datacija podložna znanstvenoj kritici i daljnjem propitivanju.

Obično se kaže da je tu kartu izradio nepoznati autor. Nije li pak „istina“ da je riječ o tajnoj karti koju su mletačke vlasti naručile zbog opasnosti od Turaka?

Doista je teško pretpostaviti tko bi mogao biti autor karte, kao što je teško odgovoriti na pitanje je li taj netko koristio vlastite ili možda skice drugih crtača. No, posve je jasno da je karta nastala kao rezultat terenskih opažaja i dobre obaviještenosti o prirodnim značajkama i artificijelnoj infrastrukturi prikazanoga pro-

stora. Na to da je karta na državnoj razini mogla biti klasificirana kao strogo povjerljiv dokument upućuje činjenica da je ostala u rukopisu i da o njoj iz drugih izvora, barem zasad, nismo ništa uspjeli doznati. Nije nam poznato ni gdje je tijekom proteklih stoljeća, zapravo sve donedavno, bila pohranjena. Ipak, nadam se da smo, unatoč tajnovitosti autora i mjesta pohrane, uspjeli rasvijetliti namjenu karte i kontekst njezina nastanka. Karta je, naime, nastala neposredno nakon mletačko-osmanskoga rata 1499. - 1503. u kojemu su Mlečani prvi put snažnije osjetili posljedice osmanskih upada i ranjivost svoga dalmatinskoga posjeda. Suradnja s hrvatskim plemstvom u zaleđu u svrhu obrane od Osmanlija bila je nužnost. Mlečani su pomagali opskrbu hrvatskih utvrda, a neke su od njih i preuzeli, primajući u vojnu službu istaknute hrvatske vojne časnike. Na karti su prikazane upravo te okolnosti i vizualne obavijesti o vojnoj i opskrbenj infrastrukturi ugroženoga dalmatinsko-hrvatskog prostora.

Po čemu je ova karta posebna i važna za hrvatsku povijesnu znanost?

Nije pretjerano reći da će karta kao izdašno vrelo prostornih i toponomastičkih podataka po-

stati nezaobilazan izvor za proučavanje hrvatske povijesti na razmeđu 15. i 16. stoljeća. Vrijeme je to koje je neposredno pretходило osmanskim osvajanjima i naseljavanju novoga stanovništva, mahom Morlaka iz hercegovačkoga područja. Drugim riječima, riječ je o zamrznutom trenutku u povijesti središnjih prostora srednjovjekovne Hrvatske, s prikazom posljednjih uporišta protuosmanske obrane, plemićkih utvrda, putova, riječnih prijelaza. Na karti su upisani neki zaboravljeni toponimi i fortifikacije koje nisu preživjele osmansku okupaciju, što može biti polazište budućim kako historiografskim, tako i arheološkim, toponomastičkim i povijesnoumjetničkim istraživanjima.

Možda zbog toga što „oslíkava“ Dalmatinsku zagoru prije pada pod Osmansko Carstvo?

Dobro ste to uočili. Karta je prozor u nedovoljno istražen svijet Dalmatinske zagore, ali i Promine i Petrova polja, u to doba već znatno opustošenih i demografski rastočenih. U tom je svijetu više zanimljivih toponima i objekata, od utvrde Buhaj na mjestu današnjega Ružića, preko Rotne gomile u Zagori, do mnogih riječnih prijelaza preko Cetine, da izdvojim samo neke od brojnih primjera.

Posve je jasno da je karta nastala kao rezultat terenskih opažaja i dobre obaviještenosti o prirodnim značajkama i artificijelnoj infrastrukturi prikazanoga prostora. Na to da je karta na državnoj razini mogla biti klasificirana kao strogo povjerljiv dokument upućuje činjenica da je ostala u rukopisu i da o njoj iz drugih izvora, barem zasad, nismo ništa uspjeli doznati. Nije nam poznato ni gdje je tijekom proteklih stoljeća, zapravo sve donedavno, bila pohranjena. No, nadam se da smo, unatoč tajnovitosti autora i mjesta pohrane, uspjeli rasvijetliti namjenu karte i kontekst njezina nastanka

PROF. DR. SC. JOSIP FARIČIĆ, ODJEL ZA GEOGRAFIJU, PROREKTOR ZA STRATEGIJU RAZVOJA I IZDAVAŠTVO SVEUČILIŠTA U ZADRU

Rukopisna karta dijela sjeverne i srednje Dalmacije najstarija je poznata karta s detaljnim prikazom nekog dijela današnje Hrvatske

Prof. dr. sc. Josip Faričić na Sveučilištu u Zadru predaje više temeljnih i izbornih kolegija - Kartografiju, Geografiju religija i Pomorsku geografiju, no posebno se bavi geografijom otoka. U suradnji s profesoricom Karen-edis Barzman sa Sveučilišta Binghamton objavio je znanstveni članak o najstarijoj rukopisnoj karti najvećega dijela sjeverne i srednje Dalmacije.

Kako je došlo do toga da ta karta ugleda svjetlo dana?

Naš je znanstveni članak rezultat višegodišnjih istraživanja starih kartografskih prikaza hrvatskoga primorskog prostora. Te karte smo interdisciplinarno razmatrali kao važne izvore podataka o najvećem dijelu sjeverne i srednje Dalmacije koji su krajem srednjega i početkom ranoga novog vijeka izrađivane u različitim europskim kartografskim središtima, ali i u domaćim kartografskim radionicama, ako bismo tako mogli nazvati mjesta gdje su mjernici i geografi prikupljali, obrađivali i vizualizirali različite geografske podatke.

Kako je došlo do suradnje između vas i prof. Barzman?

Pronašavši jedan moj rad o geografskim imenima na starim kartama koji je objavljen na engleskom jeziku, prije nekoliko godina kontaktirala me profesorica Karen-edis Barzman sa Sveučilišta Binghamton koje ima sjedište u istoimenom gradu u saveznoj državi New York. Prof. Barzman je povjesničarka i povjesničarka umjetnosti koja je dio svojega istraživačkog interesa posvetila proučavanju vizualnih iskaza različitih društveno-gospodarskih praksi i politika tijekom ranoga novog vijeka. Pripremajući knjigu *The Limits of Identity:*

Early Modern Venice, Dalmatia, and the Representation of Difference služila se i rezultatima hrvatskih znanstvenika koji istražuju slične teme. Tako je počela naša suradnja koja je rezultirala sudjelovanjem troje znanstvenika sa Sveučilišta u Zadru (Kristijan Juran, Lena Mirošević i Josip Faričić) na projektu profesorice Barzman (*Visual and Material Negotiations Around Borders - A Case Study of Sovereignty and Provincial Identity at the Edges of Imperial Rule*), radnim posjetom njezinu sveučilištu 2015., a zatim i organizacijom međunarodnoga znanstvenog skupa *Negotiating Limits Between Early Modern Sovereignties: Venetian Dalmatia and Ottoman Bosnia 15th - Early 18th Centuries* održanog u Zadru 2016. Tijekom te suradnje upoznala nas je s nekoliko starih karata s prikazima Dalmacije koje je pronašla u *Archivio di Stato di Venezia*, ustanovi u kojoj već godinama istražuje arhivsku građu koja se odnosi na mletačku politiku u pograničnim jadranskim područjima. Jedna od tih karata je i rukopisna karta najvećega dijela sjeverne i srednje Dalmacije. Profesorica Barzman je, ne poznavajući dovoljno kartografsku baštinu koja se odnosi na hrvatski prostor, predlo-

žila da tu kartu detaljno istražimo i kontekstualiziramo pa smo to nastojali učiniti.

Po čemu je karta o kojoj ste s prof. Juranom i prof. Barzman objavili znanstveni članak posebna i važna?

Riječ je o najstarijoj poznatoj karti s detaljnim prikazom nekog dijela današnje Hrvatske. Rukopisna karta središnjega dijela hrvatske obale pripadajućega zaobalja bogat je izvor za povijesna i geografska istraživanja jer je na njoj prikazano mnoštvo naselja, među kojima su ona kojih više nema, a spominju se u arhivskim izvorima tijekom kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka. Ova je karta potvrda njihove lokacije, što će zasigurno usmjeriti povjesničare i arheologe na nova istraživanja ne bi li se upotpunila rekonstrukcija nekadašnjeg kulturnog krajolika tog dijela današnje Hrvatske.

Osim što karta, zapravo, sadrži brojne informacije (sada povijesne) s početka 16. stoljeća, ona je, čini se, veoma važna i za povijest hrvatske kartografije?

Sve do 16. st. pojedini dijelovi, a ponekad i cijeli današnji hrvatski prostor, bili su prikazivani na

geografskim i pomorskim kartama izrađenim u sitnome mjerilu na kojima je geografski sadržaj bio reduciran na geografske objekte koje su stari geografi u jadranskom sredozemnom i podunavskom srednjoeuropskom kontekstu smatrali najvažnijim. Od tada se, zahvaljujući iskoracima u razvoju geografije i kartografije, a zatim i zbog potreba različitih državnih tijela i različitih profesija za grafičkim prikazima geografske stvarnosti koje će na najbolji način predočiti prostorne odnose (vojska, pomorstvo, trgovina, školstvo) u cijeloj Europi počinju izrađivati detaljne karte u krupnom mjerilu.

Hrvatski prostor koji je „oslikan“ na karti krajem 15. i početkom 16. stoljeća našao se u delikatnom političko-vojnom okruženju. Kako to tumačite?

Detaljni kartografski prikazi pojedinih dijelova današnje Hrvatske došli su u fokus europske javnosti zbog osmanlijskih osvajanja i, posljedično, trojne mletačko-habsburško-osmanlijske konfrontacije koja je politički i gospodarski fragmentirala hrvatski etnički prostor.

U to su vrijeme karte imale višestruku ulogu: bile su sredstvo geografskog izražavanja putem kojega su se mogle iskomunicirati najnovije informacije o turbulentnom pograničju, a istodobno i izvor spoznaja koji je unaprijedivao dotadašnji korpus geografskih znanja te omogućavao orijentaciju, planiranje i provedbu različitih aktivnosti u prostoru. Karte su kao medij komunikacije o prostoru i u prostoru mogle poslužiti kao sredstvo putem kojega su se izražavale političke aspiracije ili pak dokazivale državno-pravne tradicije pa je njihov odjek bio mnogo veći nego što bismo to možda očekivali.

Marija Ljubičić, rođena 1970., glavna medicinska sestra Odjela za pedijatriju Opće bolnice Zadar, viša predavačica Sveučilišta u Zadru na Odjelu za zdravstvene studije na preddiplomskom i diplomskom studiju sestrinstva, doktorandica poslijediplomskog doktorskog studija Klinička medicina utemeljena na dokazima na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, uz odobrenje Senata Sveučilišta u Zadru i u izdanju Naklade slap objavila je svoju treću knjigu, udžbenik za studente Palijativna zdravstvena njega. Autorica je i udžbenika Zdravstvena njega osoba s invaliditetom, priručnika Prehrambena vlakna - čuvari zdravlja te više znanstvenih i stručnih radova.

Kako je došlo do ideje da napišete udžbenik Palijativna zdravstvena njega?

U posljednjih nekoliko desetljeća posebna pozornost pridaje se razvoju palijativne skrbi. Sukladno preporukama Europske unije, sve države članice trebaju stvoriti preduvjete, razraditi strategiju razvoja, razvijati programe obrazovanja te multidisciplinarnim pristupom različitih djelatnosti djelovati s ciljem unaprjeđenja kvalitete palijativne skrbi.

Iako se u Republici Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godina bilježi malo veći angažman u tom smislu, ipak je potrebno uložiti znatne napore za njezino poboljšanje. Ljudi trebaju pomoć stručnjaka, posebice medicinskih sestara, ne samo u bolnicama, nego i u vlastitom okruženju. Iako velika većina ljudi ne želi posljednje dane života provesti u bolnici, statistički podaci pokazuju drukčije. To je upravo stoga što organizacija palijativne skrbi u domu bolesnika nije razvijena. Unatoč nastojanjima, još uvijek ne postoji dobro razvijena skrb za pacijente s potrebama za palijativnom skrbi, niti sustavna podrška članovima njihovih obitelji. Opseg razvijenosti tog područja u različitim dijelovima naše domovine varira i zahtijeva znatna unaprjeđenja.

MARIJA LJUBIČIĆ, ODJEL ZA ZDRAVSTVENE STUDIJE, AUTORICA UDŽBENIKA ZA STUDENTE PALIJATIVNA ZDRAVSTVENA NJEGA

U razvoju tog procesa znatan doprinos ima edukacija svih koji se skrbe o pacijentima koji imaju potrebu za palijativnom skrbi jer o tome uvelike ovisi organizacija rada i kvaliteta pruženih usluga.

Međutim, u donedavnim zdravstvenim obrazovnim programima nisu bili jasno definirani kolegiji o palijativnoj skrbi. Edukacijski sadržaji o palijativnoj i suportivnoj medicini i palijativnoj zdravstvenoj njezi bili su tek djelomično spominjani. Isto tako, literatura na tom području, posebice kad je riječ o sestrinstvu, poprilično je deficitarna. U hrvatskoj sestrinskoj literaturi do sada nije tiskana knjiga koja po bliže pojašnjava zdravstvenu nježu oboljelih od neizlječivih bolesti i onih na kraju života.

Upravo zato, ova knjiga je mali, ali važan korak u unaprjeđenju palijativne zdravstvene njege. Naš Odjel za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru može se pohvaliti da je, uz Hrvatsko katoličko sveučilište, među prvima u Republici Hrvatskoj na preddiplomskoj i diplomskoj razini implementirao kolegije iz područja palijativne skrbi u kurikulum obrazovanja medicinskih sestara. Nastavno tome, misao vodilja bila mi je podariti studentima i knjigu koja će im olakšati stjecanje kompetencija. Ovo je prva knjiga o palijativnoj zdravstvenoj njezi u Republici Hrvatskoj.

Riječ je o sveučilišnom udžbeniku čije je izdanje podržao Senat Sveučilišta u Zadru?

Ovo je prva knjiga o palijativnoj zdravstvenoj njezi u Republici Hrvatskoj

Udžbenik je objavljen uz odobrenje Senata Sveučilišta u Zadru, u izdanju Naklade slap, a Odjel za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru među prvima je u Hrvatskoj na preddiplomskoj i diplomskoj razini implementirao kolegije iz područja palijativne skrbi u kurikulum obrazovanja medicinskih sestara

Tako je. Budući da predajem Palijativnu zdravstvenu njegu, prva zadaća bila mi je upravo objediniti sva predavanja u nastavni materijal. Stoga je knjiga oblikovana kao sveučilišni udžbenik koji bi trebao biti koristan ne samo medicinskim sestrama, nego i široj populaciji onih koji se skrbe za oboljele od neizlječivih bolesti i one na kraju života (drugi profili stručnjaka, članovi obitelji, njegovatelji).

Osim toga, ideja je bila i senzibilizirati javnost za potrebe i teškoće oboljelih od neizlječivih bolesti i članova njihovih obitelji te istaknuti važnost koju sestrinstvo ima u povećanju kvalitete života tih pacijenata. Nakon podnesenog zahtjeva te prijedloga Povjerenstva za izdavačku djelatnost, Senat Sveučilišta u Zadru odobrio je izdavanje ovog udžbenika te korištenje amblema Sveučilišta.

O čemu je riječ u knjizi, koji je, ukratko, njezin sadržaj?

Sadržaj publikacije pojašnjava osnovnu terminologiju u palijativnoj skrbi, opisujući ključne pojmove i definicije vezane uz palijativnu skrb te stavljajući naglasak na pojmovno razjašnjenje i nazivlje pacijenta koji boluje od neizlječive bolesti. U jasnom specifikiranju nazivlja vezanih za osobu koja boluje od neizlječive bolesti preporuča je ne govoriti o „palijativnom“, „umirućem“ ili „terminalnom“, pacijentu nego o „pacijentu s potrebama za palijativnom skrbi“. Također, kod osoba kod kojih je evidentno da je smrtni ishod blizu, uputno je koristiti pojam „pacijent na kraju života“ umjesto „umirući pacijent“. Jasnije, svaka negativna konotacija i stigmatizirajući pojmovi mogu se negativno odraziti na psihološko stanje pacijenta i njegovu obitelj te posljedično utjecati na kvalitetu preostalog života.

Zbog toga je potrebno već u samom nazivlju djelovati na ublažavanje negativne percepcije blizine smrti, duboke patnje i umiranja te konstantnog pozitivno utjecaja na psihološko stanje pacijenta i podizanje kvalitete života.

U knjizi se dalje opisuje povijesni razvoj hospicija, palijativne skrbi i palijativne zdravstvene njege u svijetu i u Republici Hrvatskoj. Zbog kvalitetnije procjene potreba pacijenata s potrebama za palijativnom skrbi u udžbeniku su opisane smjernice

za procjenu te organizacija i razine palijativne skrbi. U cilju pobližeg opisa palijativne zdravstvene njege na razumljiv način, opisani su ciljevi, osnovna načela, filozofija, teorijski koncepti palijativne zdravstvene njege, osnovne ljudske potrebe i, slijedom toga, proces zdravstvene njege. Specifičnosti palijativne zdravstvene njege obuhvaćaju oblike prehrane i načine hidracije, opis i načini ublažavanja većine neugodnih simptoma i patnje pacijenata koji boluju od neizlječive bolesti grupiranih prema organskim sustavima, općem stanju i ponašanju. Bol kao najčešći pratitelj neizlječive bolesti promatra se kao opsežan i zaseban fenomen svojstven isključivo onome tko ga osjeća. U knjizi se navode definicije boli i njezine odrednice, hormonalni i patofiziološki mehanizmi, podjela, procjena i načini njezina ublažavanja. Nadalje, opisuju se psihološka dimenzija suočavanja s neizlječivom bolešću, psihološke reakcije, percepcija gubitka, proces adaptacije, faze prihvatanja neizlječive bolesti, opisuju se skrb na kraju života i proces žalovanja kroz nekoliko faza. Poseban naglasak stavlja se na komunikacijske vještine, način priopćavanja loše vijesti, etičke aspekte.

Na kraju, podrška sudionicima u palijativnoj skrbi istaknuta je kao neizostavan segment u ublažavanju stresa onih koji se kontinuirano skrbe za pacijente s potrebama za palijativnom skrbi, a sve s ciljem postizanja visokih standarda i kvalitete usluga.

Ima li izdavanje ove knjige veze s vašim predavanjima studentima?

Unatoč nastojanjima, još uvijek ne postoji dobro razvijena skrb za pacijente s potrebama za palijativnom skrbi, niti sustavna podrška članovima njihovih obitelji. Opseg razvijenosti tog područja u različitim dijelovima naše domovine varira i zahtijeva znatna unaprjeđenja

U potpunosti, s obzirom na to da je i nastala kao rezultat nastavne pripreme i dugogodišnjeg iskustva u sestrinskoj praksi i nastavnome radu. Namijenjena je u prvome redu studentima, ali i ostaloj populaciji stručnjaka, članovima obitelji i široj javnosti.

Kad ste postali viši predavač na Odjelu za zdravstvene studije u Zadru i što predajete?

Radim kao vanjski suradnik na Odjelu za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru od njegova osnutka u početku kao mentor, zatim od 2010. kao predavač, a od 2016. sam viši predavač. Kao viši predavač predajem na preddiplomskom i diplomskom Studiju sestrinstva na kolegijima Zdravstvena njega osoba s invaliditetom, Palijativna zdravstvena njega, Gerijatrijska i palijativna skrb, Etika u zdravstvenim istraživanjima i praksi te sam mentor na kolegijima Osnove zdravstvene njege, Proces zdravstvene njege i Zdravstvena njega djeteta.

Na kojim istraživanjima trenutno radite?

Trenutačno se bavim istraživanjem stresa i kvalitete života roditelja djece s teškoćama u razvoju (Down sindrom, poremećaj spektra autizma, cerebralna paraliza) i roditelja djece s kroničnom bolesti (šećerna bolest, astma, epilepsija). Roditeljstvo je posebno životno iskustvo, a roditelji su ključne osobe u odgajanju djece u zdravu populaciju, a time i stvaranje zdravog društva u cjelini. Bolest djeteta može se negativno odraziti na zdravlje roditelja ometajući ih u ostvarenju njihovih punih kapaciteta u odgoju i skrbi za dijete. Stalni stres zbog skrbi za dijete može ima-

ti negativne posljedice za zdravlje roditelja i narušiti im kvalitetu života. Analizom psiholoških i fizioloških parametara (kortizola, varijabilnosti srčanog ritma, krvnog tlaka, pulsa, životnog stila, prehrane, percipiranog stresa, kvalitete života, otpornost na stresne podražaje, stigmatizacije, spavanja) analizirat ćemo razinu stresa i ispitati njegov utjecaj na zdravlje i kvalitetu života tih roditelja. Ako ovom studijom utvrdimo odstupanja u navedenom, nastojat ćemo određenim prijedlozima djelovati za dobrobit roditelja.

Uz to, radim i na projektu Psycho-social motivations associated with food choices and eating practices u kojem sudjeluje 18 zemalja svijeta. Cilj tog projekta je provesti istraživanje o različitim psihološkim i socijalnim motivacijama koje određuju izbor ili prehrambene navike ispitujući zdravstvenu motivaciju, emocionalne i kulturološke aspekte pojedinca, ekonomske čimbenike, marketing te utjecaj okoliša.

Ovo je vaša treća knjiga, prije šest godina Sveučilište u Zadru objavilo vam je knjigu Zdravstvena njega osoba s invaliditetom?

U hrvatskoj sestrinskoj literaturi do tada nije bila tiskana knjiga koja je objedinila zdravstvenu njegu osoba s invaliditetom. Budući da osobe s invaliditetom nisu homogena skupina, bilo je nužno studentima pružiti jedinstven materijal koji će im olakšati učenje. I tu se naglašava napuštanje stigmatizirajućih pojmova (poput invalid, retardacija, defekt...), naglašavajući važnost osobe, a ne nedostatak koji osoba ima te korištenje službeno usvojene terminologije za odrasle osobe „osoba s invaliditetom“, a za djecu „djeca s teškoćama u razvoju“.

Knjiga opisuje osnovna načela zdravstvene njege u skrbi za osobe s invaliditetom te sestrinske intervencije usmjerene rješavanju zdravstvenih problema osoba i njihovih obitelji u suočavanju s različitim oblicima oštećenja zdravlja, invaliditeta i/ili hendikepa. U njoj se na jasan način opisuju osnovni pojmovi, modeli zdravstvenog oštećenja te razine prevencije invaliditeta. Naglašava se značaj inkluzije, socijalnog pristupa i integracije osoba s invaliditetom u sva područja života i rada, a poglavito razumijeva-

nje osnovnih ljudskih potreba, s posebnim naglaskom na postizanje najveće moguće razine samostalnosti osobe. Kroz proces zdravstvene njege pojašnjava procjenu i sestrinske intervencije u osoba s tjelesnim invaliditetom, intelektualnom teškoćom, autizmom, oštećenjem sluha, vida, govorno-glasovne komunikacije, gluhošljepoćom. Jasno se ističe da osobe s takvim oštećenjima imaju potpuno iste potrebe kao i svi drugi ljudi pa u skladu s navedenim pojam „posebne potrebe“ također nije sasvim primjeren kad oslovjavamo te osobe.

Knjiga je pisana na jednostavan i razumljiv način. Namijenjena je studentima Studija sestrinstva kao obvezna i dopunska literatura, no korisna je i široj javnosti. Međutim, knjiga je rasprodana, a kako je prošlo već nekoliko godina od izdanja, valjalo bi razmatrati i dopunjenost i izmjene koje idu u skladu s vremenom i tehnologijom.

Skrb i zdravstvena njega osoba s invaliditetom, posebno djece i roditelja, veoma vas okupira?

To je područje mojeg užeg interesa. Radim s djecom već više od 10 godina, a prije sam radila s odraslom populacijom. Roditelji su nezaobilazni u pružanju ključnih informacija o simptomima bolesti djeteta, njegovu ponašanju i razvoju. Ključni su i u pružanju skrbi i, kao što sam rekla, u odgoju društva u cjelini. Njima treba dati punu podršku da bi se dijete što bolje razvijalo, posebice ako kasni u svome razvoju, ima teškoću ili neku kroničnu bolest. Kad je riječ o osobama s invaliditetom, one vrlo često nadilaze svoje mogućnosti i društvo im treba omogućiti da pruže svoj doprinos.

Uskoro ćete doktorirati. Koja je tema vaše disertacije i kako ste došli do podataka za nju?

Tema moje doktorske disertacije je stres i kvaliteta života roditelja djece s teškoćama u razvoju i kroničnom bolesti. Istraživanjem su obuhvaćeni roditelji djece s Downovim sindrom, poremećajem spektra autizma, cerebralnom paralizom i šećernom bolesti ovisnoj o inzulinu te roditelji djece koja nemaju teškoća u razvoju i kroničnu bolest. Istraživanje se provodilo na području Zadarske županije, uz prethodno odobrenje Etičkih povjerenstava. Odabir

u uključivanje ispitanika odvijalo se na nekoliko načina. Prvi način bio je kontaktiranje relevantnih udruga koje okupljaju roditelje djece s teškoćama i dijabetesom tipa 1, zatim kontakti s osobljem u školama i vrtićima radi uključivanja roditelja zdrave djece, ali i roditelja djece s teškoćama u razvoju koji nisu u udruženjima te specijalističke ambulante Odjela za pedijatriju OB-a Zadar nakon eventualnog dolaska djeteta na pregled. Podaci su prikupljeni u razdoblju od ožujka 2018. do ožujka 2019. godine, svaki radni dan u poslijepodnevnim satima. Istraživanje je obuhvatilo 244 roditelja, a provodilo se intervjuiranjem roditelja, mjerenjem antropometrije, krvnog tlaka, pulsa, kortizola u slini (5 uzoraka sline), uznapredovalih produkata glikacije, snimanjem kratkog Holter EKG-a. Uz to, roditelji su dobili opsežan upitnik kvalitete života i percepcije stresa, koji su naknadno popunili. Istraživanje je bilo zaista zahtjevno, ali je svakako zanimljivo i korisno. Rezultiralo je publiciranjem rada u renomiranom svjetskom časopisu Psychoneuroendocrinology s vrlo visokim čimbenikom odjeka (IF=4,7).

U donedavnim zdravstvenim obrazovnim programima nisu bili jasno definirani kolegiji o palijativnoj skrbi. Edukacijski sadržaji o palijativnoj i suportivnoj medicini i palijativnoj zdravstvenoj njezi bili su tek djelomično spominjani, a literatura na tom području, posebice kad je riječ o sestrinstvu, poprilično je deficitarna

Koristim prigodu zahvaliti svim roditeljima koji su se odazvali na sudjelovanje u istraživanju, udrugama koje su poticale roditelje, svim suradnicima koji su na bilo koji način pomogli u regrutiranju ispitanika, mojim kolegama u laboratoriju Opće bolnice - Ladi Baković, dipl. ing. med. biokem., i Martini Čoza, dipl. ing. med. biokem., a nadalasve mojoj mentoric izv. prof. dr. sc. Ivani Kolčić, dr. med., znanstvenici s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, na kojemu sam polaznica doktorskog studija Klinička medicina utemeljena na dokazima.

Objavili ste i knjigu Prehrambena vlakna - čuvari zdravlja. Očito je da vas zanima i nutricionizam?

Prehrana je iznimno važna za zdravlje čovjeka. Uloga koju hrana ima, a poglavito namirnice koje obiluju prehrambenim vlaknima, sve se više naglašava u prevenciji, ali i liječenju mnogih kroničnih bolesti. Pojedine namirnice koje obiluju prehrambenim vlaknima često su lako dostupne, nisu skupe, a njihova konzumacija, prema najnovijim istraživanjima, ima veliku zdravstvenu prednost. Međutim, iako živimo u mediteran-

skom području, mediteranska prehrana i blagodati koje nam ona pruža kod nas nisu znatnije zastupljeni. Priručnikom Prehrambena vlakna - čuvari zdravlja nastojali smo senzibilizirati javnost te tako djelovati na ublažavanje ili smanjenje pojavnosti brojnih javnozdravstvenih problema koji su dijelom i posljedica upravo neadekvatnog unosa prehrambenih vlakana i nepravilne prehrane. Također, na tom području, osim tog priručnika, s kolegicom izv. prof. dr. sc. Marijanom Matek Sarić s Odjela za zdravstvene studije istraživali smo razinu znanja opće populacije, ali i medicinskih sestara o prehrambenim vlaknima te na temelju tih istraživanja objavili nekoliko znanstvenih radova i kongresnih priopćenja.

Koliko dugo ste glavna medicinska sestra Odjela za pedijatriju OB-a Zadar?

Radim kao medicinska sestra već punih 28 godina. Obnašam dužnost glavne medicinske sestre Odjela za pedijatriju u Općoj bolnici Zadar od 2009. godine. Pedijatrija je svakako područje koje me posebno ispunjava, prije svega stoga što skrbimo za najosjetljiviju populaciju. Prije toga radila sam na nekoliko odjela u bolnici (odjeli za kardiologiju, urologiju, hemodijalizu, intenzivnu skrb, torakalnu i neurokirurgiju) i to mi je omogućilo stjecanje širokog iskustva.

Dobitnica sam nekoliko nagrada i priznanja: Nagrada za pomicanje prava djeteta (2011.) koju dodjeljuje Odbor Vlade Republike Hrvatske, Zadarsko bijelo srce (2015.) za doprinos razvoju sestrinske profesije, Posebna Rektorova nagrada Sveučilišta u Splitu (2015.), Nagrada za znanstveni rad medicinskih sestara i tehničara (2018.) koju dodjeljuje Pedijatrijsko društvo Hrvatske udruge medicinskih sestara.

Svaki odjel i svaki posao koji radite ima svoje specifičnosti i mogućnosti u kojima se možete razvijati i unaprijediti sestrinsku praksu te tako povećati kvalitetu usluga za one o kojima se skrbite. Najvažnije je da uvijek treba nastojati dati maksimum i kontinuirano učiti. Sva svoja iskustva nastojim prenositi studentima i veseli me kad u njima vidim entuzijazam za učenjem, napredovanjem i unaprijeđenjem sestrinstva kao profesije te želju za ostvarenjem u znanosti.

Urano proljeće 2020. godine, 11. ožujka, prerano nas je napustio profesor Slobodan Čače.

Rođen je također u proljeće, 19. travnja 1946. godine, u Šibeniku u kojemu je proveo nezaboravno djetinjstvo i srednjoškolsko doba. Nakon toga odlazi u Zadar i upisuje dvopredmetni studij Povijesti i Arheologije na tadašnjem Filozofskom fakultetu, gdje su mu profesorima bili neki od najvećih stručnjaka u državi. Diplomirao je 1968. i tijekom sljedeće dvije godine povremeno radio u Arheološkom muzeju u Zadru, da bi 1970. postao kustosom njegove područne zbirke u Ninu, gdje je ostao do 1974. godine.

Nakon toga, 1. ožujka 1974., prelazi na tadašnji Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zadru (današnji Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru) na kojemu je proveo ostatak svog radnog vijeka, do umirovljenja 30. rujna 2014. godine, i to u najvišem znanstveno-nastavnom zvanju, kao redoviti profesor u trajnom zvanju. Vrlo aktivno je pridonosio svim akademskim djelatnostima, kao nastavnik i znanstvenik, ali i u upravnim strukturama: bio je pročelnik Odsjeka za povijest i prodekan Filozofskog fakulteta u Zadru. Tu posljednju dužnost obnašao je u tri mandata (1989. - 1990., 1990. - 1992. i 2000. - 2002./2003.). U trećem mandatu sudjelovao je u transformaciji Filozofskog fakulteta u Zadru u Sveučilište u Zadru.

Profesor Čače bio je aktivan i u javnom životu grada Zadra, surađujući s raznim kulturnim ustanovama, popularizirajući znanost u sredstvima javnog pripovijanja, a u jednom je mandatu bio i gradski vijećnik (2001. - 2005.) nastojeći pridonijeti boljitku grada i građana.

Na sve s kojima je došao u susret ostavio je dubok trag, kako svojom osobnošću, neposrednošću, duhovitošću i humanošću, tako i nevjerojatno velikim znanjem o raznim temama, od onih kojima se bavio u vlastitom znanstveno-istraživačkom i nastavnom radu, do onih iz posve drugih područja, uključujući sport i kulturu. Doista je bio pravi svestrani učenjak renesansnog tipa, vrlo širokih i istodobno vrlo velikih znanja, koja je nesebično prenosio na druge. Njegovi studenti iznimno su cijenili te njegove vrline i bio im je najomiljeniji profesor. Predavao je brojne

In memoriam **Prof. dr. sc. Slobodan Čače** (19. travnja 1946. - 11. ožujka 2020.)

predmete na svim razinama studija, ponajviše vezane uz starovjekovnu povijest, ali i uz neka druga područja povijesne znanosti.

Osim na zadarskom studiju povijesti, predavao je i na nekim drugim zadarskim studijskim grupama, ali i na drugim sveučilištima, kako u zemlji, tako i u inozemstvu. Prvi je u sveučilišnu nastavu povijesti uveo proučavanje starovjekovne povijesti na hrvatskom prostoru, što je od tada postalo redovita praksa na svim hrvatskim sveučilištima. Rado je sudjelovao na studentskim manifestacijama i u radu povjerenstava na školskim gradskim i županijskim natjecanjima iz povijesti. Pod njegovim mentorstvom obranjeno je mnogo završnih i diplomskih radova te više magisterija znanosti i doktorata. Mnogi od njegovih nekadašnjih studenata također su ostvarili zavidne karijere u znanstvenim, obrazovnim i kulturnim ustanovama, ali i u drugim zanimanjima.

Svoje znanstvene interese počeo je ostvarivati već kao stu-

dent, sudjelujući u raznim arheološkim istraživanjima, uključujući i neka od tadašnjih najvećih istraživanja, a kao netom zaposleni mladi asistent dobio je priliku usavršavati se na prestižnom francuskom sveučilištu u Aix-en-Provenceu.

Na Filozofskom fakultetu u Zadru 1987. godine obranio je doktorat Liburnija od 4. do 1. stoljeća pr.n.e. u kojem je ostvario kapitalnu analizu posljednjih stoljeća liburnske neovisnosti prije uspostave rimske dominacije. Rezultate svojih istraživanja objavio je u mnogim znanstvenim i stručnim radovima, od kojih su neki ostvareni u suradnji s inozemnim kolegama i ustanovama.

Njegov znanstveni doprinos vrlo je velik i pokriva širok spektar tema, ponajviše iz protopovijesti i antičke povijesti (osobito istočne obale Jadrana te analize literarnih izvora). Teme kojima se osobito rado bavio su Liburni i Liburnija, vijesti Plinija Starijeg o istočnoj obali Jadrana, Helenizam na istočnoj obali Jadrana, povijesna toponimija, društve-

ne i religijske ideje i koncepti te analiza prostornih odnosa. Njegove radove odlikuju sustavnost i temeljitost, smisao za podrobniju analizu te argumentirano i jasno iznošenje zaključaka i stvaranje sinteza, pri čemu temama pristupa kompleksno, interdisciplinarno i multidisciplinarno, sagledavajući probleme sa svih dostupnih strana i preko svih poznatih izvora, u čemu se najbolje ističu njegovo golemo znanje i izuzetna pronicljivost njegova uma.

Njegovi su radovi u svakom pogledu uzor kolegama i mladim naraštajima.

Bio je voditelj ili suvoditelj više arheoloških istraživanja, od kojih svakako treba istaknuti ono koje je vodio na Rtu Ploča kod šibenske Rogoznice gdje je prvi put nedvosmisleno dokazano postojanje helenističkog svetišta posvećenoga grčkom heroju Diomedu, čime se istodobno potvrdilo da se upravo na tom položaju nalazio Promonturium Diomedis (Diomedov rt) koji spominje Plinije Stariji.

Osim toga, bio je i voditelj više znanstveno-istraživačkih projekata koje je financiralo Ministarstvo znanosti te suradnik na nekoliko drugih domaćih i inozemnih projekata. Sudjelovao je na brojnim znanstvenim i stručnim skupovima u zemlji i inozemstvu, suorganizirao jedan međunarodni znanstveni skup te je bio suosnivačem jedne međunarodne znanstvene asocijacije posvećene proučavanju antičkoga Jadrana.

Također, bio je urednik nekoliko znanstvenih zbornika, član uredničkog odbora nekoliko znanstvenih i stručnih odbora te više muzejskih vijeća.

Odlazak u mirovinu nije značio prekid u njegovu radu, upravo suprotno! I dalje je istraživao, pisao, planirao... Nažalost, gubitak supruge u ožujku 2015. godine, a nakon toga i znatno pogoršanje zdravstvenoga stanja promijenili su mnoge od tih planova, ali nisu slomili njegov duh i volju za životom. Bolest je na kraju bila jača. Izgubili smo čovjeka velika srca i duha, istinskog velikana. U srcima svih nas koji smo ga poznavali i voljeli nastala je velika praznina, ali sjećanje na njega ostaje zauvijek u našim mislima!

Dragi Čače, počivajte u miru!

Anamarija Kurilić,
Odjel za povijest

ISTRAŽIVAČKI PROJEKT JADRANSKA MARITIMNA HODOČAŠĆA U LOKALNOM, NACIONALNOM I TRANSNACIONALNOM KONTEKSTU

Maritimna hodočašća postala su „sidra“ za lokalne zajednice, zblizavajući izmještene članove i održavajući transnacionalne veze

Od siječnja 2020. godine Odjel za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru provodi uspostavljeni istraživački projekt Hrvatske zaklade za znanost pod naslovom Jadranska maritimna hodočašća u lokalnom, nacionalnom i transnacionalnom kontekstu. Autor i voditelj projekta je doc. dr. sc. Mario Katić s istomišnog odjela. Nakon desetak godina istraživanja i pisanja unutar antropologije hodočašća te nekoliko godina pripreme, dr. Katić okupio je istraživački tim koji je uspješno oblikovao, prijavio i dobio taj znanstveno-istraživački projekt.

Uzimajući odabrana marijanska svetišta jadranskoga prostora kao arhetipska, u projektu se maritimna hodočašća definiraju kao godišnji rituali štovanja koji uključuju translokaciju svetoga objekta, ljudi, ili i jednoga i drugoga preko mora (to može biti i simboličko uprizorenje) kao dio ritualne strukture. Translokacija svetoga predmeta i/ili ljudi uključuje procesijsko kretanje prema moru ili morem na lokaciju koja ima povijesnu i/ili folklornu povezanost s objektom hodočašća.

More i luke na hodočasničkim putevima

Hodočašće i moreplovstvo, u kršćanstvu, imaju dugotrajnu povijesnu povezanost. Jedan od najranijih primjera hodočašća u kršćanskom kontekstu datira u doba srednjega vijeka. Hodočasničke se prevozilo brodom iz različitih europskih zemalja jer je

Od kasnoga 13. st. oblikuje se i slika Marije kao zvijezde vodilje pomorcima koja se lokalizira u mjestima u kojima je pomorstvo i ribarstvo važna ili jedina aktivnost lokalne zajednice. Ljudi počinju posvećivati crkve i davati imena brodovima prema Mariji, a nastaju i obredi u njezinu čast. Prakse su se proširile, osnažile i rezultirale značajnim svetim mjestima i kultovima kao što su: Zvijezda Mora ili Stella Maris

to bio najbrži i najsigurniji put do Svete zemlje. Na tim putovanjima Jadransko more bilo je jedna od najvažnijih hodočasničkih ruta. Čak i u usmenim tradicijama vezanima uz osnivanje novih hodočasničkih mjesta, nakon što su Svetu zemlju ponovno zauzeli Arapi, more i luke na hodočasničkim putevima bili su važni faktori. Tijekom Srednjega vijeka, s praksom furta sacra (latinski izraz za krađu svetih relikvija), mnoge relikvije bile su prevožene brodom, stoga je velik broj hodočasničkih mjesta osnovan time što su „sveti dolazili s mora brodom“ poput Venecije u Italiji i Kotora u Crnoj Gori. Jedno od poznatijih današnjih hodočasničkih mjesta osnovanih u srednjem vijeku - Santiago de Compostela - u Španjolskoj, ustvari je osnovano uz pomoć relikvija sv. Jakova koje su brodom prevezene na španjolsku obalu, a zatim u Santiago. Luka u kojoj je pristao brod s tijelom sv. Jakova danas je drugo hodočasničko mjesto - Djevice od Broda (La Virgen de la Barca).

Od kasnoga 13. St. oblikuje se i slika Marije kao zvijezde vodilje pomorcima koja se lokalizira u mjestima u kojima je pomorstvo

i ribarstvo važna ili jedina aktivnost lokalne zajednice. Ljudi počinju posvećivati crkve i davati imena brodovima prema Mariji, a nastaju i obredi u njezinu čast. Prakse su se proširile, osnažile i rezultirale značajnim svetim mjestima i kultovima kao što su: Zvijezda Mora ili Stella Maris. Stoga ne treba čuditi da su tijekom 16. st. pomorci, osvajači i svećenici koji su napustili Mediteran i uputili se u novi svijet sa sobom u južnu, srednju i sjevernu Ameriku ponijeli osjećaje, blagdane i prakse povezane uz štovanje Marije.

Nova hodočasnička mjesta u 19. st.

Maritimna hodočašća organiziraju se i kao praksa štovanja i drugih svetaca kao što je Isus i više drugih lokalnih svetaca diljem svijeta. Značajni primjeri su Les Saintes-Maries-de-la-Mer, hodočašće u južnoj Francuskoj; zatim na otok St Mac Dara blizu sela Carna u Galwayu, Irska; Santo Nino, hodočašće na jezeru Amatitlan u Gvatemali te hodočašće poznato pod nazivom Bom Jesus dos Navegantes u Salvadoru, Brazil.

Modernizacija, industrijski razvoj i promjene u tehnologiji prometa imale su dramatičan utjecaj na hodočašća općenito, a naročito na maritimne hodočasničke prakse. Razvojem infrastrukturne i prometnih sredstava razvila su se i nova hodočasnička mjesta u 19. stoljeću.

Iako na marginama hodočašća i akademskog interesa, maritimna hodočašća nastavila su supostojati, ponegdje čak i razvijati se, na različitim lokalnim razinama. Hodočašća povezana s brodovima i morem bila su prisutna i prakticirali su ih ljudi kojima su život i postojanje neodvojivo povezan s morem - ribari - i čiji je težak i opasan način života stvorio snažne veze s transcendentnim. Iz podataka dosad prikupljenih o različitim primjerima maritimnih hodočašća u Europi, možemo pretpostaviti da su ta hodočašća osnovana i prakticirana kako bi pomogla i zaštitila ribare i pomorce u njihovoj svakodnevnoj borbi za egzistencijalne potrebe i potrebe njihovih obitelji.

S dramatičnim promjenama u svakodnevnom životu, naročito depopulacijom otoka i zaleđa, i preorijentiranjem s ribolova na turizam na otocima, čini se da je glavna funkcija maritimnih hodočašća zastarjela. Međutim, njihova prisutnost i prakticiranje još uvijek postoji i možemo čak tvrditi da su pojedina hodočašća snažnija nego ikada.

Naša je hipoteza da su maritimna hodočašća postala „sidra“ za lokalne zajednice, zblizavajući izmještene članove zajedni-

Autor i voditelj projekta je doc. dr. sc. Mario Katić s Odjela za etnologiju i antropologiju. Nakon desetak godina istraživanja i pisanja unutar antropologije hodočašća te nekoliko godina pripreme, dr. Katić okupio je istraživački tim koji je uspješno oblikovao, prijavio i dobio taj znanstveno-istraživački projekt. U projektu se maritimna hodočašća definiraju kao godišnji rituali štovanja koji uključuju translokaciju svetoga objekta, ljudi, ili i jednoga i drugoga preko mora (to može biti i simboličko uprizorenje) kao dio ritualne strukture

Hodočašće Gospi od Tarca, Kornat, 2018. Fotografija Mario Katić ©

Hodočasnici s Paga dolaze na otok Gospe od Zečeva, 2018. Fotografija Mario Katić ©

Hodočašće St. Mac Dara, Carna, Galway, Republika Irska, 2017. Fotografija Mario Katić ©

Hodočašće Gospi od Sniga, Kukljica, Ugljan, 2019. Fotografija Mario Katić ©

Hodočašća u fokusu istraživanja

Odabrano je pet maritimnih hodočašća koja će se istražiti na različitim razinama i iz različitih perspektiva tijekom pet godina projekta:

- (1) Gospa od Zečeva, Nin, Hrvatska;
- (2) Gospa Snježna, Kukljica, otok Ugljan, Hrvatska;
- (3) Gospa od Tarca, Kornat, Hrvatska;
- (4) Hodočašće na Piškeru, Kornati, Hrvatska;
- (5) Gospa od Škrpjela, Perast, Crna Gora.

Kao rezultat navedenih aktivnosti, sudionici projekta će proizvesti studiju koja će pokazati smjer održivog razvoja tih lokacija i praksi kako bi omogućili lokalnoj zajednici daljnje korištenje maritimnih hodočašća kao resursa za održavanja lokalne zajednice, ali kako bi se u isto vrijeme održao utjecaj turizma na realnim razinama i izbjeglo uništavanje lokacija i praksi prekomjernim iskorištavanjem.

ce i održavajući transnacionalne veze. Štoviše, s razvojem turizma, maritima hodočašća se ponovno „stvaraju“ te postaju važan ili glavni pokretač lokalne turističke ponude. Nekoć uglavnom lokalne prakse počinju se komodificirati i uključivati u namjerne i dalekosežne marketinške kampanje kako bi ispunile zahtjeve turista za „autentičnim“ kulturnim iskustvima. Materijalna kultura, baštinska industrija i konzumacija uključeni su u naša teorijska i metodološka promišljanja, čime bismo trebali pridonijeti razmatranjima o upotrebi mjesta i društvenim praksama.

Stoga ovaj istraživački projekt uključuje mapiranje i klasifikaciju različitih interesa koji djeluju na hodočašća putem raznih pristupa koja mogu uključivati istraživanje lokalnih povijesti, komercijalnih interesa, politika crkve i države, životnih priča pojedinaca i - u konačnici - osobnih iskustava hodočasnika. Naša je hipoteza da su ti različiti interesi oblikovani i potaknuti globalizacijskim procesima i da su lokalne hodočasničke prakse usmjerene više prema sekularnim manifestacijama koje rezultiraju procesom stvaranja baštine.

Istraživački tim

S obzirom na to da je ovo u prvome redu etnološki i kulturno-antropološki projekt, temeljnu istraživačku skupinu čine etnolozi i kulturni antropolozi: Mario Katić, Mirela Hrovatin, Karmen Turčinov i dva doktoranda. Kao komplementarni i nadopunjujući dio istraživačke skupine projektu su se pridružili povjesničar Trpimir Vedriš, geograf Ante Blaće i ekonomist koji se bavi pitanjima turizma Tomislav Klarin. Svatko od njih pridonijet će projektu u svom području stručnosti

i proizvesti dodatne uvide u prošlost odabranih lokacija i praksi, geografske odrednice i suvremena turistička kretanja i utjecaje. Ti uvidi nadopunit će i kvalitetnije kontekstualizirati temeljnu etnografsku interpretaciju.

Projekt koji će trajati pet godina ukupne je vrijednosti gotovo milijun kuna, na njemu će biti zaposlena dva doktoranda koji su upravo u postupku zapošljavanja. Doktorandi će tijekom četiri godine pisati doktorate na temu maritimnih hodočašća u Kukljici i Salima. Možda je najbolje dočarati kompleksnost i brojnost projektnih aktivnosti pomoću brojki: provest će se 280 dana terenskih istraživanja, 45 dana usavršavanja na međunarodnim znanstvenim institucijama kao što su Sveučilište Roehampton u Londonu, Sveučilište Aix-Marseille, Sveučilište Lisabon i Sveučilište Galway, 35 dana arhivskih istraživanja u arhivu u Zadru, Splitu, Veneciji i Rimu, planirano je 14 izlaganja na znanstvenim skupovima, a za posljednju godinu projekta planirano je organiziranje međunarodne znanstvene konferencije u Zadru.

Rezultati projekta najviše će biti vidljivi kroz publikacije. Planirano je objaviti 7 članaka na engleskome jeziku u znanstvenim časopisima te jednu uredničku monografiju na hrvatskome i jednu na engleskome jeziku.

I za kraj, važno je istaknuti dva ključna cilja projekta:

1) Definirati temeljne karakteristike maritimnih hodočašća i uspostaviti referentnu točku za buduća istraživanja maritimnih hodočašća.

2) Ponuditi primjere dobre prakse i upute za oblikovanje maritimnih hodočašća kao održive prakse za buduće generacije nositelja praksi i posjetitelja.

Doc. dr. sc. Mario Katić

DOC. DR. SC. ANITA BARTULOVIĆ, ODJEL ZA KLASIČNU FILOLOGIJU, KRAJEM VELJAČE U SKLOPU CIKLUSA ŽENE U PROŠLOSTI ZADRA ODRŽALA PREDAVANJE „ŽENE U ZADARSKIM SREDNJOVJEKOVNIM OPORUKAMA“

Predodžba o ženi pod utjecajem crkvene doktrine imala je utjecaja i na određenje njezina pravnog položaja u društvu

Doc. dr. sc. Anita Bartulović, Odjel za klasičnu filologiju, krajem veljače u sklopu ciklusa Žene u prošlosti Zadra održala je zapaženo predavanje na temu „Žene u zadarskim srednjovjekovnim oporukama“, na temelju istraživanja u Državnom arhivu u Zadru.

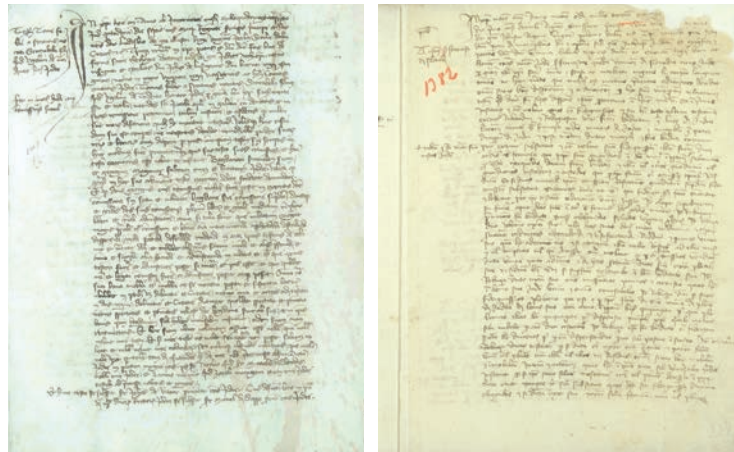
Podaci koje imamo o položaju žena u srednjem vijeku iščitavaju se iz pravnih, crkvenih ili književnih zapisa, ali je nepoznato što su o svom diskriminiranom položaju mislile žene, primjerice, u srednjovjekovnoj zadarskoj općini, jer nije sačuvan nijedan zapis pisan njihovom rukom. I dok je u javnoj sferi jasno izražen i općeprihvaćen takav stav, zanimljivo je pitanje koliko se on odražavao na položaj žena u obitelji.

Argument za diskriminaciju

U domaćoj i europskoj literaturi postoje brojni radovi o položaju žena u srednjovjekovnom društvu temeljeni na proučavanju različitih sačuvanih spisa iz područja prava, književnosti, crkvene dogmatike i sl. No, jesu li postojali osjećaji uzajamne privrženosti i povjerenja u muško-ženskim odnosima u kontekstu diskriminiranog položaja žene u srednjovjekovlju, primjerice, u zadarskoj komunij. U nedostatku intimne korespondencije između osoba različitog spola i spisa čiji su autori žene, odgovor na to pitanje potražiti ćemo u srednjovjekovnim zadarskim oporukama kao izrazima posljednje volje oporučitelja među čijim se recima, unatoč visokoj razini formulaičnosti bilježničkog diskursa, može nazrijeti emocionalni život pojedinaca jedne srednjovjekovne komune.

Njemački povjesničar Hans-Jochen Markmann u samo jednoj rečenici izvrsno je opisao

Podaci koje imamo o položaju žena u srednjem vijeku iščitavaju se iz pravnih, crkvenih ili književnih zapisa, ali je nepoznato što su o svom diskriminiranom položaju mislile žene, primjerice, u srednjovjekovnoj zadarskoj općini, jer nije sačuvan nijedan zapis pisan njihovom rukom

mogle utjecati na odnos supružnika u intimi njihova doma. Ti se osjećaji najbolje mogu nazrijeti u oporukama kao izrazu posljednje volje oporučitelja u dodjeli uloge oporučnog izvršitelja i/ili nasljednika svom supružniku, kao i legata, iako srednjovjekovne bilježničke spise karakterizira visok stupanj formulaičnosti.

Izvori za analizu

Za analizu izabrano je 246 zadarskih srednjovjekovnih oporuka (1183. – 1409.) koje su dali sastaviti supružnici, neke od obudovjelih osoba te osobe u nezakonitoj vezi ili neutvrđena bračnog statusa, a 195 ih je objavljeno u Diplomatičkom zborniku i seriji Spisi zadarskih bilježnika. Velik je broj tih objavljenih oporuka, pogotovo iz ranijeg razdoblja, dosta oštećen.

U analizu su također uključene neke oporuke iz neobjavljenih 7 bilježničkih registara koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru, i to sve sačuvane oporuke iz bilježničkoga registra Petra Perencana (njih 24 od stotinjak), a preostalih 27 iz neobjavljenih bilježničkih registara osmorice zadarskih bilježnika.

S obzirom na izbor oporučnog izvršitelja oporučitelji se mogu podijeliti u tri skupine. Prvu skupinu čine oni (25 muževa i 5 žena) koji su odlučili tu ulogu dodijeliti samo svom bračnom drugu. Ovoj skupini treba pridružiti i pet bračnih parova koji su zajednički dali sastaviti oporuku proglašavajući se među-

položaj žene u srednjovjekovlju. On navodi kako je priča o Adamu i Evi služila srednjovjekovnoj crkvi kao središnji argument i opravdanje za diskriminaciju žene, njezinu sklonost grijehu, manjoj vrijednosti, zavodljivosti i njezinoj božanski uvjetovanoj podložnosti mužu (Hans-Jochen Markmann, *Frauenleben im Mittelalter*, Frankfurt am Main, 1993., 81–82). Takva predodžba o ženi pod utjecajem crkvene doktrine imala je utjecaja i na određenje njezina pravnog položaja u društvu.

Takav stav, s jedne strane, rezultirao je time da je žena imala ograničenu pravnu sposobnost – primjerice, nije se mogla

udati bez roditeljske privole, nije mogla raspolagati svojim mirazom za suprugova života itd., no, s druge, bila je pravno zaštićena upravo zahvaljujući općeprihvaćenom stavu o slabosti ženskoga roda. Uspoređujući odredbe statuta različitih dalmatinskih komuna (Zadar, Split, Hvar, Brač, Trogir), svi su jedinstveni u tome da suprug nije mogao spiskati ženinu dotu prema vlastitom nahođenju, da je žena mogla raspolagati ostalim dobrima koja nisu bila dio njezine dote, da nije odgovarala za suprugove prijestupe i sl.

Međutim, pitanje je koliko su statutarne odredbe i općeprihvaćeni stav o ženi kao nižoj vrsti

Za analizu izabrano je 246 zadarskih srednjovjekovnih oporuka (1183. + 1409.) koje su dali sastaviti supružnici, neke od obudovjelih osoba te osobe u nezakonitoj vezi ili neutvrđena bračnog statusa, a 195 ih je objavljeno u Diplomatičkom zborniku i seriji Spisi zadarskih bilježnika

sobno oporučnim izvršiteljima i nasljednicima. U drugu skupinu idu oporučitelji (57 muževa i 39 žena) koji su uz svog bračnog druga odredili još jednu ili više osoba za oporučnog izvršitelja, a u treću oni (32 muža i 16 žena) kojima bračni drug nije izvršitelj oporuke.

Izricanje naklonosti i povjerenja

Zbog formulaičnog načina sastavljanja srednjovjekovnih oporuka vrlo se rijetko susrećemo s nekim oblicima izricanja naklonosti prema bližnjima. Ponekad naglašena upotreba nekih riječi, primjerice, posvojnih zamjenica *meus et eius* ('moj i njegov/njezin') ili *noster* ('naš') te pridjeva *dilectus* ('drag') upućuje na međusobno povjerenje i naklonost.

Pridjev *dilectus* zabilježen je u šest oporuka iz prve skupine i u četrnaest iz druge skupine, ali samo u oporukama oporučitelja u sintagmi *dilecta uxor* ('draga žena').

Upotreba zamjenice *noster* zabilježena je gotovo isključivo u oporukama koje su zajednički sastavili supružnici, a odnosi se na njihovu oporuku, dobra i djecu.

Zamjenica *meus* također se koristi i za djecu, što i nije čudno jer je riječ o posljednjoj volji kada je uobičajeno „svojatanje” svega. No, u osamnaest oporuka upotrebljavaju se zamjenice *meus et eius* za djecu, a one se najčešće nalaze u oporukama onih osoba koje su ostavili legat „za svoju i njezinu dušu”.

Upravo bi upotreba tih zamjenica mogla upućivati na jaču emocionalnu povezanost među supružnicima, a najzorniji primjer toga su i oporuke koje su zajednički sastavili supružnici te neke oporuke obudovjelih supružnika.

Izbor oporučnog izvršitelja

Međutim, nisu to jedini pokazatelji. Odluka o izboru oporučnog izvršitelja i nasljednika, kao i pojedini, manje učestali legati i oporučiteljeve „odluke” mnogo više svjedoče o bliskosti oporučitelja s pojedinim osobama iz njihova svakodnevnog okruženja, pa i prema supružniku. Pri tome se stavlja naglasak na legat i „odluke” oporučitelja koji nisu uvjetovani statutarnim odredbama (kao što su povrat dote ili že-

Njemački povjesničar Hans-Jochen Markmann u samo jednoj rečenici izvrsno je opisao položaj žene u srednjovjekovlju. On navodi kako je priča o Adamu i Evi služila srednjovjekovnoj crkvi kao središnji argument i opravdanje za diskriminaciju žene, njezinu sklonost grijehu, manjoj vrijednosti, zavodljivosti i njezinoj božanski uvjetovanoj podložnosti mužu

nino plodouživanje muževih dobara nakon njegove smrti), nego na one koji se mogu promatrati kroz prizmu ukazivanja oporučiteljeva povjerenja i ljubavi prema supružniku.

U prvoj i drugoj skupini veći je broj supružnika, koji su imenovani oporučnim izvršiteljima, ali i nasljednicima jer nisu imali djecu. To nije slučaj sa supružnicima iz treće skupine, koji, osim činjenice što nisu izabrani oporučnim izvršiteljima, u većini slučajeva nisu proglašeni ni nasljednicima, iako nisu imali djece koja bi ih naslijedila.

No, za neke od tih oporučitelja moglo bi se pretpostaviti zašto nisu odredili svog bračnog druga za oporučnog izvršitelja. Nikola strigač sukna iz Feltra i zadarski plemić Filip Rosa svoje supruge nisu izabrali za oporučne izvršitelje možda zato što su bile trudne u trenutku sastavljanja njihovih oporuka, a Honorije de Oleno iz Sulmone jer mu supruga živi u Italiji.

Ima li u ostalim oporukama

u kojima supruga nije izabrana oporučnim izvršiteljem veze s manjkom povjerenja i naklonosti ili su neki drugi razlozi u pitanju, teško je reći.

Osiguravanje potomstva važnije od supruge

Iz nekih oporuka iz ove skupine očito je i da oporučitelji više pozornosti pridaju nekim drugim osobama nego svojim bračnim drugovima, a njima ne ostavljaju svoja dobra. Tako, primjerice, Stana, kći pok. Stanca iz Senja, određuje da muž otkupi njezin ogrtač kako bi majka, kojoj je ostavila sva svoja dobra, platila legat za njezinu dušu. Ili Luka sukna pok. Leona nasljednicima određuje svoju braću i „nerodene sinove koji će mu se roditi kako od sadašnje supruge ili od neka druge u budućnosti”, a istodobno „sa sjetom” određuje da bude pokopan u grobu u kojem je pokopana njegova prva supruga i kći. Osim sukna Luke Leonova, na drugu suprugu pored

žive pomišljaju i dva oporučitelja iz druge skupine oporuka. Očito je iz njihovih primjera da im je osiguravanje potomstva važnije od same supruge.

U prvoj skupini znatno je manji broj imenovanih nasljednika za supružnikova života u odnosu na preostale dvije skupine. Ta bi se činjenica mogla dovesti u vezu s tim da je muž htio svojoj ženi osigurati egzistenciju koja isključivo ne ovisi o milosti njegovih nasljednika.

U trećoj skupini oporuka može se primijetiti da je znatno veći broj oporučitelja za svoje nasljednike odabrao siromahe Kristove (SK). Kod žena to bi se moglo pripisati nezadovoljstvu u braku, a kod muževa žalu što mu družica nije poklonila toliko žučeno muško potomstvo.

Oporuka Stanca mornara

Kao najveći znak međusobne naklonosti i bračne nesebičnosti svjedoči oporuka Stanca mornara pok. Tolislava. On određuje da njegova Rada nije dužna nikome davati zakletve ili izdavati potvrde o svom radu, oslobađa je obveze polaganja bilo kakvih računa kao oporučne izvršiteljice, ostavlja joj legat i, ako se utvrdi neka njezina pogreška, povjerava joj svoju dušu te određuje da prije svoje smrti ona odredi na svoje mjesto oporučnog izvršitelja koji će prodati sva njegova dobra i taj novac raspodijeliti prema njezinu napatku za njihovu dušu. No, ide i korak dalje. U potpunosti joj zabranjuje sastavljanje inventara dobara (to čini još dvoje oporučitelja iz druge skupine), što je u protivnosti sa statutarnom odredbom prema kojoj su nasljednici obvezni izraditi ga u roku od šezdeset dana. Također joj prepušta uživanje prihoda svih dobara bila udovica ili ne, o čemu nije dužna nikome polagati račune. Ovo posljednje uistinu je neuobičajen legat koji se baš često ne susreće u oporukama.

Uvjet o udovanju

U oporukama se često navodi uvjet o udovanju prema kojem žena ima pravo na uživanje svih muževih dobara za života i pravo na legat koji nisu dio njezine dote sve dok se ne preuda. U oporukama u kojima nema tog uvjeta nazire se i razlog zašto nije naveden. Žena očito više nije bila u godinama za novu udaju jer se spominju njihovi unuci, odra-

sla djeca ili se ne spominju djeca zato što su preminula ili je brak bio bez djece.

Uglavnom, oporučitelji ostavljajući suprugama svoja dobra na uživanje, vrlo često navode i uvjet o udovanju. Taj je uvjet u većini slučajeva povezan s reproduktivnim godinama žene, što se može vidjeti po broju maloljetne djece i djece koja se imaju roditi uskoro ili u budućnosti.

Međutim, mogu se izdvojiti i neke neobičnosti s obzirom na uvjet o udovanju. Osim mornara Stanca koji nije imao konzervativan odnos prema novom braku svoje Rade, mogu se izdvojiti još dvojica oporučitelja. Radoslav kovač pok. Hodavka imenuje u slučaju smrti svoje djece, svoju suprugu nasljednicom svojih dobara, bila udovica ili ne. Ankonitanac Marin de Bonifacio iznosi nadasve neobičan uvjet svojoj supruzi Margariti. Naime, ako se ne uda u roku od godine dana od njegove smrti, sva svoja dobra prepušta samostanu sv. Dominika u Anconi. Moglo bi se nasluti da se iza ovog nadasve neuobičajenog uvjeta krije Marinova nesobičnost, ali nikada doista nećemo saznati što je bio motiv takve njegove odluke.

U znatno manjem broju žene navode uvjet o udovanju u svojim oporukama.

Neutvrđen bračni status

Za kraj ostaju žene neutvrđena bračnog statusa ili u nezakonitoj vezi. Na osnovi sadržaja oporuke Agnezine, kćeri bilježnika Bartolomeja iz Padove, proizlazi da je bila u vrlo bliskom odnosu sa svojim oporučnim izvršiteljem Firentincem Anibaldom gostioničarem u Zadru, kojeg je ujedno proglasila svojim jedinim nasljednikom. O bliskosti njihova odnosa svjedoči i njegova oporuka koju istog dana daje sastaviti kada i ona svoju te za oporučnu izvršiteljicu i nasljednicu svojih dobara u Zadru proglašava upravo nju. Oboje sastavljaju oporuku kao zdravi ljudi, a Agnezina kao jedan legat određuje da se pošalje neki čovjek na hodočašće u Galiciju želeći tako okajati svo-

U određenoj skupini oporuka može se primijetiti da je znatno veći broj oporučitelja za svoje nasljednike odabrao siromahe Kristove (SK). Kod žena to bi se moglo pripisati nezadovoljstvu u braku, a kod muževa žalu što mu družica nije poklonila toliko žuđeno muško potomstvo

je grijeh. Misli li pri tom možda na svoju vezu s Anibaldom?

Zanimljive su još tri oporuke Talijana koji daju široke ovlasti svojim služavkama hrvatskog podrijetla, no na temelju indirektnih indicija može se nasluti odnosno potvrditi da su bili u nezakonitim vezama s njima. Mlečanin Marko Chobeli istodobno imenuje svoju djecu nasljednicima u Veneciji, a svoju služavku Zorku izvršnom oporučiteljicom i nasljednicom dobara u Zadru.

Udovac kovač Toma zvani Scarabello iz Trenta želeći otići na hodočašće u Galiciju izabire svojom nasljednicom i oporučnom izvršiteljicom služavku Bogdanu, dajući joj široke ovlasti u odnosu na drugog oporučnog izvršitelja. Kovač Toma Nuncije, specijar iz Firenze, za oporučnu izvršiteljicu i nasljednicu izabire svoju sluškinju Radicu, a očito ima problem s drugim izvršiteljem. Naime, gvardijanu franjevačkog samostana obećava legat od 20 libara ako prihvati ulogu izvršnog oporučitelja, u protivnom ga uskraćuje. Gvardijan vrlo vjerojatno zamjera njegov prislan odnos sa služavkom. Toma toliko gorljivo brani svoju Radicu te dodatnim odredbama osigurava njezinu ulogu oporučne izvršiteljice tako da određuje da nikomu ne odgovara za izvršavanje njegovih legata te da nitko od njegovih srodnika ne može ometati nju kao njegovu zakonitu nasljednicu.

Za razliku od tih triju oporučitelja koji otvoreno ne priznaju svoju nezakonitu vezu, drukčije postupaju subdakon Franjo iz Zadra i Laurencije iz Vicenze koji Ljubu odnosno Dražu otvoreno nazivaju svojim ljubavnicama.

Djeca iz nezakonitih veza

Dolazimo do oporuka u kojima se pojavljuju djeca iz nezakonitih veza, koje neki oporučitelji prešućuju, a neki otvoreno obznanjaju. Trgovac Salvucije iz Ancone u svojoj oporuci niti jednom riječju ne objašnjava svoj odnos sa služavkom Maricom koju bira svojom oporučnom izvršiteljicom i kojoj širokogrudnim legatima osigurava budućnost. Za svoju nasljednicu izabire kćer Margaritu te pomno planira njezinu udaju kada navršši 12 godina za jednu godinu i 10 mjeseci. Zašto je Salvucije toliko darežljiv prema služavci? Odgovor na to pitanje otkriva sačuvana oporuka služavke Marice, u kojoj ona izričito naglašava da ostavlja sve svojoj kćeri, koja je Salvucijeva kći. Firentinac Filip specijar u svojoj oporuci ostavlja legat malom Nikoli kojeg je ostavio na hranjenje kod dojilje Stošice, kćeri svoje služavke Rade. Nakon toga slijede dva legata namijenjena dvjema nezakonitim kćerima njegova pokojnog brata Nikole. No, tko je mali Nikola? Uz njegovo ime nema nikakve apozicije koja bi ga dovela u bližu vezu s oporučiteljem, ali zahvaljujući oporuci njegova prijatelja Mihovila sukna- ra, jasno proizlazi da mu je to sin, i to nezakonit. Zašto je taj podatak Filip prešutio, dok je za svoje nećakinja imao potrebu otvoreno naglasiti da su nezakonite?

Drukčije od Salvucija i Filipa ponašaju se za-

darski plemić Tadej de Sgagno koji otvoreno priznaje da ima troje nezakonite djece s dvije žene imenom Bogdana i Marijom s Raba, kao i već spominjani Luka suknaar koji ostavlja legat svom maloljetnom nezakonitom sinu Pelegrinu. Među navedenim oporučiteljima koji su imali nezakonitu djecu izdvaja se Salvucije jer svojom nasljednicom imenuje svoju prešutno nezakonitu kćer, a razlog tome mogla bi biti činjenica što nije imao zakonskih nasljednika, tj. nije imao suprugu ni bliže članove obitelji, koji bi imali pravo nasljedstva u slučaju da oporučitelj umre bez zakonitog potomstva.

Usprkos uvriježenomu mišljenju

Iako nema sačuvanih zapisa koji bi otkrili emocionalni život pojedinca, a posebice žena, u svakodnevicu srednjeg vijeka, osjećaji uzajamne privrženosti i ljubavi prema supružniku ili ljubavniku mogu se nazrijeti iz sadržaja pojedinih legata koji se učestalo ne susreću u oporukama i koji nisu uvjetovani isključivo statutarnim odredbama. Bez obzira na činjenicu da je brak u srednjem vijeku bio dogovoren, tj. zavisio je od volje roditelja, te da je pod utjecajem srednjovjekovne crkvene dogme vladala negativna predodžba o ženi kao slabijem biću zbog svog urođenog grijeha naslijeđenog od pramajke Eve, neke oporuke ipak otkrivaju da se odnos supružnika temeljio na uzajamnom osjećaju uvažavanja, poštovanja, povjerenja i privrženosti, koji je u pojedinim slučajevima nadilazio statutarne odredbe kao one koja se odnosi na sastavljanje inventara dobara, izuzimanja od uloge oporučne izvršiteljice ako se preuda, nasljeđivanje dobara i ako se preuda i sl. Nije li osim toga, barem u pojedinačnim slučajevima, znakovito pokazatelj naklonosti odnosno nenaklonosti, povjerenja/nepovjerenja, uvažavanja/neuvažavanja u muško-ženskim odnosima, u vremenu opće diskriminacije žena, što neke oporuke vrve imenima supruge/ljubavnica, a neke ne.

U oporukama se često navodi uvjet o udovanju prema kojem žena ima pravo na uživanje svih muževih dobara za života i pravo na legat koji nisu dio njezine dote sve dok se ne preuda. U oporukama u kojima nema tog uvjeta nazire se i razlog zašto nije naveden. Žena očito više nije bila u godinama za novu udaju jer se spominju njihovi unuci, odrasla djeca ili se ne spominju djeca zato što su preminula ili je brak bio bez djece

NA SVEUČILIŠTU 20. SIJEČNJA OBILJEŽENA 27. OBLJETNICA VRO-a MASLENICA '93.

Održan znanstveni kolokviji „Hrvatski liječnici i sanitet u vojno-redarstvenoj operaciji Maslenica“

U povodu obilježavanja 27. obljetnice VRO-a Maslenica '93., na Sveučilištu u Zadru 20. siječnja 2020. održan je znanstveni kolokviji „Hrvatski liječnici i sanitet u vojno-redarstvenoj operaciji Maslenica“ u organizaciji Odjela za zdravstvene studije, Hrvatskog liječničkog zbora Podružnica Zadar, Udruge hrvatskih liječnika dragovoljaca 1990. - 1991. i Opće bolnice Zadar. Među ostalim, sudjelovali su prim. Lovre Vukić, prof. dr.

sc. Boris Dželalija, prof. dr. sc. Neven Skitarelić i doc. prim. dr. sc. Petar Lozo. Održan je i simpozij pod nazivom „Franjevački samostan u Donjem Karinu kao primjer razaranja kulturne baštine tijekom Domovinskog rata“ u organizaciji Odjela za povijest i Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, na kojem su sudjelovali dr. sc. Julija Barunčić Pletikosić, dr. sc. Britt Baillie, University of Cambridge, Miljenko Domijan, konzervator i dr.

PROF. DR. SC. BORIS DŽELALIJA, ODJEL ZA ZDRAVSTVENE STUDIJE

Organizacija ratnog saniteta bila je na najvišoj razini i u bolnici i na samoj bojišnici

Kako vrijeme odmiče, u istraživanjima (vlastitim i ostalih, nap. a.) čini se da je hrvatsko ratno zdravstvo, zapravo, bilo u tadašnjih uvjetima organizirano više nego dobro. Slažete li se s tom procjenom?

Naravno, vaša i moja procjena u potpunosti su sukladne. Za takvu organizaciju zaslužni su svi zdravstveni djelatnici na različitim razinama pružanja zdravstvenih usluga, i sudionici na prvim crtama na bojišnicama, i svi oni u zdravstvenim ustanovama. Osim primjerene stručnosti i liječničkoga poziva, za takav uspjeh imali smo poticaj u domoljublju, ali i u borbi za naš život i opstanak.

Ratni sanitet zadarske regije također je, kad je riječ o organizaciji, bio na visokoj razini, čak i višoj od drugih službi?

Zaista je tako, organizacija ratnog saniteta bila je na najvišoj razini i u bolnici i na samoj bojišnici. Možete li zamisliti koliko je hrvatskom vojniku značila nazočnost liječnika i medicinskog tehničara na prvoj crti bojišnice i što mu je značila sigurnost da će i tamo imati valjanu medicinsku skrb.

Što učiniti da se bolje valoriziraju rezultati zadarskoga zdravstva u vrijeme Domovinskog rata?

Nesumnjivo, u očuvanju integriteta Republike Hrvatske tijekom cijelog Domovinskog rata zdravstveni djelatnici imali su herojsku ulogu. Njihovim radom i zaslugama ostvareni su primarni ciljevi u zbrinjavanju ranjenih hrvatskih vojnika.

I ja se često pitam zašto je uloga ratnog saniteta zanemarena u vojnim raščlambama, kao i u kasnijim analizama posvećenim uspjehu postrojbi Hrvatske vojske ili kako je moguće da su brojna herojska djela hrvatskih liječnika i drugog medicinskog osoblja ostala bez spomena, daleko od medija i udžbenika. Zsigurno u svemu tome ima poznatih i nepoznatih čimbenika, a tako i odgovora na vaše pitanje.

Kako se rat bližio svome završetku, tako su osobni interesi nadjačali zajedništvo, a u prvi plan su došli pojedinci, nije bilo sustavnog pristupa u procjeni i ocjeni uloge ratnih sudionika iz zdravstvenoga sustava i službe. Usto, nekim strukturama odgovaralo je ratni sanitet postaviti na razinu servisne a ne ratne službe, što su svjesno i namjerno i uradi-

li. Tako su sve ili gotovo sve ratne zasluge neki drugi pripisali sebi. Većini među njima zasigurno takve zasluge pripadaju, ali i nemali je broj onih koji su daleko od tih zasluga. Oni su uspjeli nametnuti javnosti ocjenu kako je povratak zdravstvenih djelatni-

ka u bolnice i druge zdravstvene ustanove dostatan i konačan čin. I tako je i bilo.

U ovim izrečenim mojim mislima krije se odgovor na vaš upit i ne bih, zaista ne bih, više širio ovu raspravu. Rat smo dobili, to je bio naš cilj i naš životni uspjeh

MILJENKO DOMIJAN, BIVŠI GLAVNI DRŽAVNI KONZERVATOR, POD ČIJIM JE VODSTVOM OBNOVLJEN I U RATU RAZRUŠENI SAMOSTANA SVETE MARIJE BEZGRJEŠNE U KARINU DONJEM

Trud u obnovi samostana isplatio se u svakom detalju, sve je tako decentno izvršeno da ne remeti karakter spomenika

Miljenko Domijan, povjesničar umjetnosti, konzervator, crtač, fotograf, čuvar baštine, autor aktualne izložbe u Klovićevim dvorima Od otoka k srcu, bilježi sjećanja, veliko je ime hrvatske kulture koji je, uz ostalo, obnovio minirani i potpuno srušeni franjevački samostan u Karinu Donjem iz 15. stoljeća.

U sklopu obilježavanja akcije Maslenica u Svečanoj dvorani Sveučilišta u Zadru Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata priredili su 21. siječnja 2020. simpozij Franjevački samostan u Donjem Karinu kao primjer razaranja kulturne baštine tijekom Domovinskog rata.

Samostan Svete Marije Bezgrješne u Karinu Donjem razoren je nakon akcije Maslenica. Bio je to srpski odgovor, odmazda, na poraz u akciji.

Prema riječima prorektora Sveučilišta u Zadru prof. dr. Josipa Faričića, rušenje sakralnih objekata pripada taktici *damnatio memoriae* (brisanje pamćenja) koja je bila poznata još u Starom Rimu. Željeli su uništiti tragove hrvatske nazočnosti, što je najlakše bilo rušenjem katoličkih objekata, s obzirom na to da je pripadnost Katoličkoj crkvi ov-

Istinski čuvar baštine

Domijan je imao izvanredne rezultate u zaštiti spomenika kulture, od Apoksiomena, katedrala, crkava na Rabu, 10 obnovljenih crkava u zadarskome zaleđu, samostan u Karinu Donjem...

U Zadru i zadarskom kraju je vodio obnovu niza crkava iz 5. i 7. stoljeća, obnovu samostana na otocima, benediktinskog samostana iznad Tkona na Pašmanu, samostana sv. Jerolima u Ugljanu, crkve sv. Marije iz 5. stoljeća na Ošljaku, sv. Ivana iz 11. stoljeća na Preku... Za obnovu katedrale u Rabu dobio je nagradu Europa nostra. Vodio je i obnovu kupole šibenske katedrale.

Dobio je, uz ostalo, nagradu Grada Dubrovnika za dugotrajan rad na zaštiti dubrovačke baštine, kao jedini dobitnik te nagrade koji nije Dubrovčanin. Vodio je UNESCO-ovu komisiju za poslijeratnu obnovu Dubrovnika. U komisiji je bilo pet članova koje je UNESCO delegirao, a Domijan je bio predsjednik te komisije 22 godine.

dje znak nacionalnog identiteta.

Nakon što je Hrvatska vojska u akcijama Maslenica i Oluja oslobodila okupirana područja, trebalo je obnoviti objekte.

Konzervator Miljenko Domijan govorio je o procesu obnove samostana, koji je, kao glavni državni konzervator, i vodio. Obnova je završena 2006. godine, a stajala je 14,7 milijuna kuna, znatno manje od procijenjenih 40 - 50 milijuna kuna.

Unatoč totalnoj devastaciji, rušenju samostana, bili ste uporni u obnovi?

Stjecajem okolnosti, odmah na početku sukoba, fratri iz samostana su potjerani, potjerale su ih paravojne srpske jedinice u suradnji s JNA. Miniranje samostana obavljeno je minama kojima se miniraju aerodromske piste. Dakle, samostan je srušen na najradikalniji način, kao odmazda za akciju Maslenica.

Kad su stečeni uvjeti da možemo izvršiti uviđaj stanja samostana, shvatili smo da je razoren do temelja, s tim da je sjeverozapadno krilo bilo djelomično sačuvano. Ja sam se, naravno, odlučio za obnovu, unatoč mišljenju mojih kolega, prijatelja, sveučilišnih profesora da se tu ništa kvalitetno ne može napraviti. Imao sam iskustva u obnovi spomeni-

U sklopu obilježavanja akcije Maslenica u Svečanoj dvorani Sveučilišta u Zadru Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata priredili su 21. siječnja 2020. simpozij Franjevački samostan u Donjem Karinu kao primjer razaranja kulturne baštine tijekom Domovinskog rata. Samostan Svete Marije Bezgrješne u Karinu Donjem razoren je nakon akcije Maslenica. Konzervator Miljenko Domijan govorio je o procesu obnove samostana, koji je, kao glavni državni konzervator, i vodio

ka stradalih u ratnim razaranjima u Zadru jer su se, kad sam došao 1968. godine u Zadar, još obnavljale štete od razaranja u Drugom svjetskom ratu.

Fratri su htjeli da se sjeverozapadno krilo sruši, ali to nisam dopustio. Konsolidirali smo ga suvremenom tehnologijom, što bi se danas i u Zagrebu moglo primijeniti. Ja sam bio nadležni konzervator, ali i voditelj radova, a samostan je obnavljala država, odnosno Ministarstvo kulture.

Obnova samostana bio je mukotrpan posao, od procjene štete do sortiranja materijala, arhitektonskog kamena od graditeljskog kamena, s tim da smo sedru nabavljali iz Bosne. Stjecajem okolnosti, što je sreća, imali smo arhitektonsku snimku postojećeg stanja. Prema toj snimci, projekt je bio replika koja je utemeljena nacrtom, snimkom postojećeg stanja, tako da smo mi, takoreći, vraćali kamen po kamen. Na primjer, kad pogledate zvonik, onda gotovo da nema nijednog ugaonog kamena niti dva povezana vijenca a da su novi. Sve je to ponovno upotrijebljen kamen koji smo našli u ruševinama. Ta metoda u obnovi spomenika zove se rekonpozicija ili anastiloz. U obnovi samostana bilo je i elemenata rekonstrukcije, odnosno ponavljanja starih oblika, ali s novim materijalom, a bilo je i konsolidacije i konzervacije. Eliminirali smo i armirano-betonske ploče koje su fratri tijekom vremena tamo postavljali.

Fratri su htjeli da se sjeverozapadno krilo sruši, ali to nisam dopustio. Konsolidirali smo ga suvremenom tehnologijom, što bi se danas i u Zagrebu moglo primijeniti. Obnova samostana bio je mukotrpan posao, od procjene štete do sortiranja materijala, arhitektonskog kamena od graditeljskog kamena, s tim da smo sedru nabavljali iz Bosne

Bio je to doista kompleksan zahvat koji je rezultirao, usudujem se reći, sjajnom obnovom. U kontekstu upotrebe materijala samostan je gotovo više spomenik nego što je bio prije.

Međutim, kako sam stalno govorio, nije samo kamenje smisao stvari, nego duhovnost. Stoga smo, u dogovoru s fratrima, jednu štalu preuredili kao crkvu za nuždu da se moli Boga na lokalitetu na kojemu se molilo 500 godina. Drugu štalu obnovili smo za stanovanje fratara. I naravno, blagoslovlili smo crkvu, što je obavio nadbiskup zadarski. Bogu hvala, samostan sada funkcionira, fratri su u njemu, duhovnost se vratila u njega. Apsurdno bi bilo da je obnovljen i da ga samo gledamo. Samostan mora imati svoju izvornu funkciju.

Taj samostan stradao je i u 17. stoljeću, tada su ga Turci zapalili, pa se, eto, i tada obnovio.

Tko je naredio miniranje samostana 1993.?

Mislim da je to bio Milan Martić. To je bila odmazda za akciju Maslenica, prvi pravi poraz srpske paravojske na onim prostorima. U tom kontekstu, akcija je vrlo uspješna, ali je kolateralna žrtva te naše pobjede bio samostan. Što im je samostansko kamenje krivo?! U tom samostanu je tijekom 19. stoljeća, pa i početkom 20., bio neki fratar Kukavica, Srbin koji se pokatoličio i postao fratar. Na tom prostoru stalno je bila prisutna simbioza pravoslavnoga, srpskoga življa, i katolika, Hrvata. Zašto onda?!

No, trud u obnovi samostana

Rođen sam u Rabu u romaničkoj kući staroj 750 godina. Moja obitelj s majčine strane je stara rapska obitelj. Ženska linija moga djeda u Rabu je od 13. stoljeća, muška linija od 1640. Tonko Maroević jednom je rekao, „ako si rođen u Rabu, onda si rođen u romaničkoj kući“

isplatio se u svakom detalju pa i u komforu fratara. Sve je tako decentno izvršeno da ne remeti karakter spomenika.

Unatoč tome što ste se prije rata, za vrijeme Jugoslavije, angažirali na zaštiti srpske, pravoslavne kulturne baštine, posebno u zaleđu Zadra, Bukovici itd., vođe pobunjenih Srba nisu na vas blagonaklono gledali?

Zanimljivo, dok još nije bio srušen samostan u Karinu Donjem na okupiranom području, francuski bataljun UNPROFOR-a tražio je dozvolu od nadbiskupa zadarskoga da mogu bogoslužiti u samostanskoj crkvi. Međutim, tome su se usprotivili i JNA i lokalni Srbi, a nažalost, i onaj nesretnik, onaj koji se na kraju objesio u Haagu, Milan Babić. On je tada bio načelnik u Benkovcu i bili smo dobri znanci. Kaže on meni, tom prilikom:

Miljenko, ja znam koliko si ti napravio dobra i koliko si sačuvao naše srpske pravoslavne baštine u ovom kraju, ali zatupio si - da ne kažem vulgarnu riječ koju je izrekao - sa samostanom u Karinu.

Dobro Milane, što sada?!

Kad su Francuzi htjeli moliti Boga u samostanskoj crkvi, onda je on rekao da sam otvorio puškarnice na samostanu. Ja mu kažem:

Puškarnice su iz 15. stoljeća.

Ali, narod se plaši.

To je samo zgodna anegdota. Onda je sve skupa eskaliralo.

Vaša karijera počela je specifičnim školovanjem. Možda zbog podrijetla i obiteljske povijesti?

Rođen sam u Rabu u romaničkoj kući staroj 750 godina. Moja obitelj s majčine strane je stara rapska obitelj. Ženska linija moga djeda u Rabu je od 13. stoljeća, muška linija od 1640. Tonko Maroević jednom je rekao, „ako si rođen u Rabu, onda si rođen u romaničkoj kući“. Obitelj moga oca je po inerciji, bila je to graditeljska obitelj, stigla iz crikveničkoga kraja preko Punta na Rab krajem 19. stoljeća jer se u Rabu naglo razvijao turizam. Prve hotele gradili su moj pradjed, djed i otac.

Suradivali su i s arhitektom konzervatorom Ćirilom Metodom Ivekovićem, sagrađivši po njegovom projektu crkvu u Paškoštanima oko 1910.

Nagrada za životno djelo grada Zadra, nakon 52 godine djelovanja u ovome gradu, moj je drugi krsni list

Rimljani su određivali podrijetlo po dva prava - ius Solis, pravo po mjestu, ius Sanguinis, pravo po krvi. Ja sam od 1968. stanovnik Zadra, a rođen sam u Rabu.

U Zadru sam diplomirao, oženio se i postao građanin Zadra. Dobio sam preklani Nagradu grada Zadra za životno djelo. Rekao sam da mi je to sada drugi krsni list, jedan sam dobio krštenjem u Rabu, a drugi mi je nagrada za životno djelo nakon 52 godine djelovanja u Zadru.

Nikad, otkad sam se upisao na zadarski Filozofski fakultet, nije prekinuta moja veza sa Sveučilištem. Pavuša Vežić bio je moj kolega s posla, dr. Nikola Jakšić, prof. emeritus, moj dragocjeni prijatelj, Ante Uglešić i ostali također.

Moj otac je poslije rata bio referent za graditeljstvo u kotaru Rab-Pag, a Konzervatorski zavod u Rijeci imenovao ga je počasnim konzervatorom. Tako sam i ja poslan u građevinsku tehničku školu u Rijeku. Kad sam je završio, nekako sam bio zbunjen, pitao sam se što ću studirati. Upisao sam se na Pedagošku akademiju, grupa likovnih umjetnosti u Rijeci.

Moji su profesori bili pokojni slikar Željko Balabanić, kipar Ante Kostović, mlađi Meštrovićev suradnik, to je bila sjajna grupa, i tamo sam razvio svoj crtački talent. Namjeravao sam postati slikar, ali slikara je bilo mnogo. Onda sam sjeo u barku i po magli došao u Zadar gdje sam 1968. upisao povijest umjetnosti i filozofiju. To je bila izvrsna katedra koju je vodio briljantni profesor Ivo Petricioli koji je poslije postao akademik. Već na početku studija na jednom seminaru prof. Petricioli pita zna li netko neki strani jezik. Ja sam, doduše kao stariji od ostalih studenata jer sam već završio tu višu školu, imao sam 21 godinu, rekao da govorim talijanski i njemački. Onda upita tko zna crtati, opet ja dignem ruku.

Kako vi znate crtati?

Prostoručno, ako vam treba nešto, mogu vas naslikati, nacrtati, ili tehnički, kuću, crkvu...

Dođite kod mene u kabinet, evo vam zadatak. Nacrtajte mi tlocrte svih predromaničkih crkva u Dalmaciji.

Profesore, nemam ja tu alata za crtanje.

Riješit ćemo to, idite u Zavod za zaštitu spomenika, tamo je ravnateljica Ksenija Radulić koja vam ovdje predaje dva predmeta pa ćete crtati kod njih.

Tako sam u jesen 1968. došao u Zavod za zaštitu spomenika kulture i ostao cijeli život. Posli-

je toga bio sam direktor tog zavoda pa u Zagrebu pomoćnik dvojici ministra, Tončiju Vujiću i Boži Biškupiću. Rukama i nogama borio sam se da ne budem činovnik i uspio sam. Čini mi se da mi je to moje čudno školovanje u bitnome pomoglo u vlastitome određenju očuvanja baštine. Bio sam vrlo aktivan, postavljao sam zbirke, riznice zadarske, rapske, dalmatinske, umjetnine, izložbe u Parizu, u Louvreu, Vatikanu itd.

Godine 1990. postavio sam izložbu Sjaj zadarskih riznica u Zagrebu u Klovićevim dvorima. Kad je Petricioli došao u Zagreb vidjeti izložbu, onako kritičan, rekao je da je izložba bila bolja nego u Zadru

Neraskidivo ste vezani za Sveučilištem u Zadru, Odjelom za povijest umjetnosti?

Kod Ive Petriciolija polagao sam ispit šest sati. To su bile knjižurine i knjižurine, a već sam radio u Zavodu za zaštitu spomenika. Naime, nije mi bila prednost činjenica da su mi profesori bili suradnici, upravo suprotno, morao sam biti najbolji da bih mogao ostati tamo.

Dakle, poslije tog dugotrajnoga ispita spuštamo se stepenicama fakulteta, kad me Petricioli pita:

- Zna li koji su to u povijesti umjetnosti i u povijesti kršćanstva orijentalisti, a koji okcidentalisti?

- Profesore, to je zapravo porijeklo tumačenja kršćanstva, orijentalisti zagovaraju tezu da je kršćanstvo stvoreno na Istoku, a okcidentalisti na Zapadu, u Rimu.

- Kako da vas uhvatim nespretna na bilo čemu?!

Izvještaj je bio odličan i ostao sam u Zavodu.

NORVEŠKI VELEPOSLANIK NJ. E. HAAKON BLANKENBORG POČETKOM OŽUJKA POSJETIO SVEUČILIŠTE U ZADRU

Zadar zasigurno ima potencijala za razmjenu studenata

Prof. dr. sc. Zvezdan Penezić, prorektor za znanost i informacijsku infrastrukturu Sveučilišta u Zadru i voditeljica Ureda za međunarodnu suradnju Maja Kolega početkom ožujka u službeni posjet primili su norveškog veleposlanika Nj. E. Haakona Blankenborga.

Norveški veleposlanik govorio je o sličnostima dviju država, usporedivši broj stanovnika Norveške i Hrvatske, te o izazovima koji se odnose na upravljanje obalnim područjem. Govorio je i o razlikama, posebno u gospodarstvu, koje Norveška temelji na prirodnim resursima, ali i povijesti koja nije bila turbulentna poput hrvatske.

„Norveška nije članica Europske unije, ali sudjeluje u Erasmusu+ i sličnim programima. Nekoliko naših studenata je u Splitu i Zagrebu, a zasigurno i Zadar ima potencijala za razmjenu studenata, ali i suradnju s norveškim sveučilištima. Nema mo najbolja sveučilišta na svijetu jer nismo veliki, ali su prilično uspješna, pogotovo u sektoru ribarstva, što možemo povezati s ovim područjem“, rekao je veleposlanik Blankenborg.

Prorektor Penezić norveškog je veleposlanika upoznao s poviješću zadarskog sveučilišta, utemeljenog davne 1396. godine, kada je u Zadru osnovana dominikanska visokoškolska ustanova Studium generale, poslije nazvana Universitas Jadertina.

Danas Sveučilište u Zadru ima 27 odjela, moderno je i integri-

rano te naglasak s društvenih studija prebacuje na STEM područje.

„Mi već imamo memorandume o razumijevanju ili Erasmus sporazume s tri norveška sveučilišta pa smo tako prošle godine imali studenticu koja je jedan semestar boravila u Norveškoj. Imamo odjele koji su usmjereni na izazove u obalnom području, a upravo nas je ono povezalost s još pet sveučilišta u europsku mrežu EU-CONEXUS. Studenti ponekad i ne moraju fizički putovati da bi koristili sve prednosti umrežavanja, velike su mogućnosti koje nam pruža virtualno studiranje“, istaknuo je prorektor Penezić. Veleposlanik Blankenborg otkrio je domaćinima da je Hrvatsku prvi put posjetio kao turist prije 45 godina.

Kao veleposlanik prvi je put posjetio Zadar krajem veljače u sklopu promidžbene kampanje za norveški reality Mesternes Mester, koji je u rujnu 2019. godine sniman na području Zadarske županije.

„To je najveći show u Norveškoj, u kojem se bivši sportaši druže i prolaze kroz različite izazove, a prati ga čak milijun i pol gledatelja od ukupno pet milijuna stanovnika. U njemu se može vidjeti mnogo prirodnih ljepota ovoga kraja pa vjerujem da će ga norveški turisti opet otkriti“, rekao je, uz ostalo, veleposlanik Blankenborg koji je trebao doći na proslavu Dana Sveučilišta, međutim, proslava je zbog pandemije koronavirusa odgođena.

PROJEKT ANŽUVINSKI ARCHIREGNUM U SREDNJOISTOČNOJ I JUGOISTOČNOJ EUROPI
U 14. STOLJEĆU: POGLED S PERIFERIJE

Razumijevanje funkcioniranja kompleksne političke tvorbe promatrajući je iz perspektive širokoga prostora od Jadranskoga mora do Karpata

Kada se maloljetni Karlo Robert iz anžuvinske dinastije u kolovozu 1300. iskrcao u Split s ciljem stjecanja kruna, u trenucima dok je posljednji Arpadović, Andrija III., još bio živ, njegove šanse za uspjeh nisu mnogo obećavale. One nisu znatnije porasle niti nakon skore Andrijeine smrti, no ipak je na kraju Karlo ostao jedini od takmaca koji je s punim legitimitetom nosio gorđu titulu dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Serbie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque rex. Očevu moć naslijedio je i proširio Ludovik Veliki, u prvome redu vraćanjem Dalmacije pod svoju vlast 1358., kada je uspješno ratovanje okrunjeno potpisivanjem Zadarskoga mira 18. veljače u samostanu sv. Frane u Zadru. Povrh toga, Ludovik je stekao i titulu kralja Poljske 1370., čime se njegova vlast protezala na golemo područje između Baltika, Jadrana i Crnog mora.

Kako su Karlo Robert i Ludovik uspijevali vladati, odnosno upravljati tako golemim područjem? Odgovori na to kompleksno pitanje nastojat će se dati u

Unutar hrvatske historiografije rijetki su pokušaji u kojima se na ovakav način, kroz formu projekta, nastojalo pristupiti jednoj srednjovjekovnoj temi koja nadilazi nacionalne granice

Projekt se provodi pod vodstvom prof. dr. sc. **Mladena Ančića** s Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru, a na njemu sudjeluje više znanstvenika - doc. dr. sc. Valentina Šoštarić i doc. dr. sc. Antun Nekić sa Sveučilišta u Zadru, izv. prof. Ivan Majnarić s Hrvatskog katoličkog Sveučilišta, izv. prof. Cosmin Popa Gorjanu sa Sveučilišta Alba Iulia, izv. prof. Dušan Mlacović sa Sveučilišta u Ljubljani, doc. dr. sc. Tomislav Popić s Hrvatskih studija, dr. sc. Neven Isailović s Historijskog instituta iz Beograda te dvoje mlađih kolega doktoranda, Štefan Štivičić i Petra Vručina

sklopu projekta Anžuvinski archiregnum u srednjoistočnoj i jugoistočnoj Europi u 14. stoljeću: pogled s periferije, pod vodstvom prof. dr. sc. Mladena Ančića s Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru. Uz voditelja, u projektu sudjeluje više znanstvenika - doc. dr. sc. Valentina Šošarić i doc. dr. sc. Antun Nekić sa Sveučilišta u Zadru, izv. prof. Ivan Majnarić s Hrvatskog katoličkog Sveučilišta, izv. prof. Cosmin Popa Gorjanu sa Sveučilišta Alba Iulia, izv. prof. Dušan Mlacović sa Sveučilišta u Ljubljani, doc. dr. sc. Tomislav Popić s Hrvatskih studija, dr. sc. Neven Isailović s Historijskog instituta iz Beograda te dvoje mlađih kolega doktoranda, Štefan Štivičić i Petra Vručina.

Promjena perspektive istraživanja

Političku tvorbu koja stoji u fokusu istraživanja, ovisno o različitim (nacionalnim) historiografskim okvirima i tradicijama, najčešće se naziva Ugarsko Kraljevstvo, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo, Hrvatsko-ugarsko kraljevstvo ili Kraljevstvo krune sv. Stjepana. Neprikladnost većine takve terminologije proizlazi u prvome redu iz problema s primjenom modernih kategorija i koncepcija političkog ustrojstva na srednjovjekovni svijet. Na to se nadovezuje istraživačka zatvorenost u nacionalne okvire i tradicije, iz kojih je vrlo teško pristupiti razumijevanju srednjovjekovne, odnosno ukupne predmoderne stvarnosti koja je predmet ovoga projekta.

Praktično rečeno, s kartom „Velike Mađarske“ u podsvijesti ili kao praktičnim političkim ciljem vrlo je teško pristupiti istraživanju srednjovjekovnog svijeta, kao i s drukčijim, ali jednako

Biografija Dr. sc. Antun Nekić

Dr. sc. Antun Nekić rođen je u Zadru 24. listopada 1986. Na Sveučilištu u Zadru 2007. upisao je jednopredmetni preddiplomski studij povijesti koji završava 2010., a obrazovanje nastavlja na diplomskom studiju povijesti, također na Sveučilištu u Zadru, gdje je diplomirao 2012. Iste godine upisuje poslijediplomski doktorski studij Jadran - poveznica među kontinentima, koji je završio obranom doktorske disertacije Plemički rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća u srpnju 2017. godine. Tijekom akademske godine 2014./2015. pohađao je jednogodišnji magistarski studij na Central European Universityju u Budimpešti, gdje je stekao MA titulu na Odsjeku za srednjovjekovne studije (Department of Medieval Studies).

Od siječnja 2013. radi kao asistent, a od prosinca 2017. kao poslijedoktorand na Odjelu za povijest Sveučilišta u Zadru. U lipnju 2019. izabran je u znanstveno-nastavno zvanje docenta.

Njegovi znanstveni interesi usmjereni su prema srednjovjekovnoj Slavoniji, srednjovjekovnom plemstvu, kao i prema proučavanju srednjovjekovnih političkih struktura, administrativnog uređenja i organizacije moći.

problematičnim konceptom „hrvatskih zemalja“, s druge strane. Nasuprot takvim pristupima, polazna pozicija ovog istraživanja temelji se na postavci prema kojoj tu političku tvorbu, odnosno način na koji ona funkcionira tijekom 14. stoljeća, treba istraživati kao „Nadkraljevstvo“. Taj heuristički pojam u ovome slučaju podrazumijeva konglomerat podrijetlom različitih sastavnih jedinica (kraljevstva - regna) objedinjenih osobom vladara, odnosno dinastijom kojoj on pripada. Stoga smatramo kako je pojam Archiregnum Hungaricum prikladan za opis te političke tvorbe.

Iz takvoga sklopa onda proizlazi i otvaranje specifičnoga očista iz kojega se promatra „periferija“ toga sustava, što omogućuje drukčiji pristup problemu nego li je to bio slučaj u dosadašnjim istraživanjima. Ona su pak, kako se po prethodno rečenom da za-

ključiti, polazila iz nacionalne perspektive i njome određenih specifičnih historiografskih tradicija, i makar su u određenim slučajevima dala važne rezultate, rijetko su uspijevala izaći izvan ograničenja koja su nacionalne perspektive i agende postavljene još u 19. stoljeću nametale. Razlog tome treba tražiti i u činjenici da usvajanje suvremenih pristupa u istraživanju prošlosti, kakve donosi participacija u međunarodnoj znanstvenoj zajednici, tek u posljednjih nekoliko desetljeća prodiše u nacionalne historiografije, s kojima je povezan predmet ovoga projekta.

Pristup pojmu periferije

Pojam periferije, kako ga se ovdje razumijeva, vrlo se rijetko, a može se slobodno reći, i praktično nikada, nije rabio kao oruđe raščlambe u pokušaju razumijevanja anžuvinskog Archiregnuma. Ako mu se pristupa iz očista nacionalne povijesti, on i ne može biti oruđe raščlambe jer je iz tog očista jasno kako je okvir nacionalne države „centar“. Povrh toga, pojam u svakodnevnom govoru često ima ili dobiva pejorativne konotacije, što ga je također činilo neprikladnim. Međutim, ako se „periferiji“, kao i njezinu paru, pojmu „političkoga središta“, pristupa, odnosno koristi ih se kao oruđe raščlambe oslanjajući se na rezultate sociološke i antropološke literature, otvara se mogućnost interdisciplinarnog razumijevanja.

Ono što je važno naglasiti kao

jednu od početnih premisa, u tako postavljenom modelu i periferija ima svoju elitu, bez čijeg je pristanka i sudjelovanja nemoguće vladati, pa ključno pitanje postaje ono o odnosu te elite i političkoga središta. Pritom se pogled s periferije usmjerava s jugoistočnog oboda Archiregnuma, dakle iz Transilvanije, Srbije, Bosne te Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Na dubljoj razini simptomatičan je izostanak integriranja znanja koja su plod pojedinih nacionalnih historiografija za razumijevanje anžuvinskog Archiregnuma. Naime, dosadašnja su istraživanja uvijek bila usmjerena tek prema pojedinim sastavnicama Archiregnuma, a što znači administrativno-političkim jedinicama iz kojih će poslije (u 19. i 20. stoljeću) nastati nacionalne države, ali se veze ili paralelno funkcioniranje tih sastavnica nikada nisu dublje ispitivali. To je, na primjer, jasno iz nedostatka iole ozbiljnije studije koja se ne bi zadržala na tek površinskim usporedbama pozicije transilvanjskog vojvode i bana Hrvatske/Slavonije, a koja bi morala početi od usporedne strukturalne raščlambe „zemalja“ Hrvatske/Slavonije i Transilvanije. Tek bi iz te pozicije usporedba odnosa kraljevskoga dvora sa svakom od tih provincija i osobama koje su njima upravljale mogla dati spoznaje o funkcioniranju Archiregnuma.

Sasvim je jasno onda da su rijetki pokušaji unutar hrvatske historiografije u kojima se na takav način, kroz formu projekta, nastojalo pristupiti jednoj srednjovjekovnoj temi koja nadilazi nacionalne granice. To se ovim projektom postiže na dva načina: prvo, uključivanjem istraživača koji, ako se i bave hrvatskom srednjovjekovnom poviješću (Dušan Mlacović, Neven Isailović), dolaze iz drugih historiografskih tradicija i bave se temama iz sklopa drugih nacionalnih povijesti, slovenske i srpske. Drugi način je uključivanje suradnika (Cosmin Popa Gorjanu) kojem predmet interesa nije hrvatska povijest već ona Transilvanije, no oblikovanje zajedničkih istraživačkih pitanja omogućit će šire zasnovanu komparaciju „hrvatskih zemalja“ i drugih „perifernih“ dijelova strukture te time znatno pridonijeti našem razumijevanju Archiregnuma.

Ciljevi su pak projektnog pri-

Političku tvorbu koja stoji u fokusu istraživanja, ovisno o različitim (nacionalnim) historiografskim okvirima i tradicijama, najčešće se naziva Ugarsko Kraljevstvo, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo, Hrvatsko-ugarsko kraljevstvo ili Kraljevstvo krune sv. Stjepana. Neprikladnost većine takve terminologije proizlazi u prvom redu iz problema s primjenom modernih kategorija i koncepcija političkog ustrojstva na srednjovjekovni svijet. Stoga se polazna pozicija ovog istraživanja temelji na postavci prema kojoj tu političku tvorbu, odnosno način na koji ona funkcionira tijekom 14. stoljeća, treba istraživati kao „Nadkraljevstvo“

jedloga formirani kroz šest širih istraživačkih pitanja.

Prvi je cilj istražiti strukture vlasti istočnojadranskih gradova, način na koji su one bili uklopljene u širu političku strukturu te utvrditi i analizirati njihove poveznice s vrhovnom kraljevskom vlašću tijekom druge polovice 14. stoljeća. Pritom će se, dakle, osobito pratiti promjene koje se u upravnim strukturama gradova zbivaju nakon Zadarskoga mira 1358. godine kada oni dolaze pod vlast ugarsko-hrvatskoga kralja Ludovika I. Premda su oni po sličnosti svojih organizacijskih struktura predstavljali svojevrsnu cjelinu, tradicije komunalnog života uspostavljane tijekom vladavine Arpadovića i „zaštite“ Venecije u drugoj četvrti 14. stoljeća (Split, Trogir, Šibenik, Nin), odnosno dugotrajne mletačke vlasti (Rab, Zadar, Dubrovnik), ipak će utjecati na to da svaki grad ima donekle zaseban položaj i odnos s kraljevskom vlašću, što se onda zrcalilo u organizaciji političkih i sudskih institucija pojedinih gradskih vlasti. Kako bi se usporedile te različite putanje, u fokus istraživanja stavit će se Zadar, Dubrovnik, Trogir i Rab.

Drugi je cilj istražiti utjecaj elita na prostoru jugoistočnog oboda anžuvinskog archiregnuma u njegovoj političkoj (dez) integraciji te oblikovanje administrativnih struktura na tom prostoru. Polazeći od toga kako u predmodernom svijetu snaga političkog središta ovisi o odnosu s elitama (plemstvom), cilj je razaznati modalitete odnosa političkog središta s elitama u pojedinim dijelovima anžuvinskog Archiregnuma - Hrvatska/Slavonija, Bosna, Srbija, Transilvanija - kako bi se razumjelo i raščlanilo procese koji utječu na snagu, odnosno integriranost političkog središta i periferija, ali isto tako, i oni sa suprotnim tendencijama, što će već krajem istoga stoljeća voditi pucanju veza između političkoga središta i elita.

Odnosi periferije i političkoga središta

Treći je pak cilj razumjeti reperkusije interakcije između (elita) pojedinih političkih cjelina koje čine periferiju anžuvinskog Archiregnuma u oblikovanju njihova pojedinačnog odnosa s političkim središtem. U tom kontekstu cilj je razmotriti do koje

mjere anžuvinska politička arhitektura funkcionira kao imperijalni sustav, čija snaga, među ostalim, proizlazi iz mogućnosti političkog središta da utječe na pojedine dijelove, dok između njih samih nema interakcije.

Četvrti je cilj projekta istražiti načine na koje se političko središte nastoji postaviti kao središte iz kojeg se širi dominantni sustav simbola, vrijednosti i vjerovanja koji upravljaju društvom. Uz taj osnovni cilj vezano je i više podciljeva, među kojima su najznačajniji: istražiti na kakvu se infrastrukturu oslanja političko središte u svojim nastojanjima; razumjeti koliko akteri s periferije usvajaju sustav vrijednosti političkoga središta, a koliko se vode vlastitim sustavima vrijednosti; kako se, u konkretnim slučajevima, razrješavaju diskrepancije među njima.

Peti je cilj projekta sagledati moć lokalnih aktera/institucija kroz prizmu teritorijalne organizacije i ekstrakcije materijalnih resursa, što je moguće u prvome

redu fokusirajući se na raščlambu organizacije i načina funkcioniranja vlastelinstava u slučaju plemstva i crkvenih institucija, odnosno oblikovanja distrikta u slučaju dalmatinskih komuna.

Šesti cilj je sukus prethodnih ciljeva i po svojoj naravi posljednji je cilj na koji će se u sklopu projekta moći odgovoriti, a odnosi se na „razumijevanje funkcioniranja kompleksne političke tvorbe kakav je bio Archiregnum Hungaricum, promatrajući ga iz perspektive njegove jugoistočne periferije, širokog prostora od Jadranskoga mora do Karpata.

Preduvjet – izvorna građa

Cilj je razumjeti kako je svojevrsno šarenilo kultura i tradicija zasebnih sastavnica određivalo tijek političkoga pregovaranja i njegove konačne ishode. Konačni je cilj projekta, dakle, oblikovanje spoznaje kako takva perspektiva može pomoći razumijevanju samih aktera s periferije te kako je, u širem kontekstu,

ta znanja moguće primijeniti za komparaciju s drugim sličnim europskim političkim konfiguracijama.

Preduvjet za postizanje tih ciljeva, kao i u svakom povjesničarskom poslu, primarno počiva na mogućnosti korištenja izvorne građe, pa će projektni suradnici tijekom četverogodišnjeg razdoblja višekratno raditi u arhivima u Zadru, Zagrebu, Dubrovniku, Veneciji i Budimpešti. Nadalje, kako bi postigli sinergijski učinak, ali i kako bi indirektno u projekt uključili što širi krug istraživača, tijekom rada na projektu održat će se dvije konferencije na Sveučilištu u Zadru, koje će rezultirati i objavljivanjem dviju uredničkih monografija. Kako bismo uključili naše studente i pridonijeli razvoju njihova znanja i vještina, u sklopu projekta održat će se i dvije radionice, i to na Odjelu za povijest Sveučilišta u Zadru te na Odjelu za povijest Hrvatskog katoličkog sveučilišta.

Na dubljoj razini simptomatičan je izostanak integriranja znanja koja su plod pojedinih nacionalnih historiografija za razumijevanje anžuvinskog Archiregnuma. Naime, dosadašnja su istraživanja uvijek bila usmjerena tek prema pojedinim sastavnicama Archiregnuma, a što znači administrativno-političkim jedinicama iz kojih će poslije (u 19. i 20. stoljeću) nastati nacionalne države, ali se veze ili paralelno funkcioniranje tih sastavnica nikada nisu dublje ispitali

Dr. sc. Antun Nekić

DOC. DR. SC. DENIS RADOŠ, ODJEL ZA GEOGRAFIJU, CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE KRŠA I PRIOBALJA

Blidinjsko jezero nije glacijalno, do trenutka kada su ljudi intervenirali u prirodne procese to je bila samo sezonska akumulacija vode u najnižem dijelu polja

Doc. dr. sc. Denis Radoš, Odjel za geografiju, Centar za istraživanje krša i priobalja, među brojnim je svojim radovima iznio i dokazao tezu da Blidinjsko jezero nije glacijalno. Tezu iznosi i razrađuje u svom znanstvenom radu Povijest nastanka Blidinjskoga jezera. Blidinjsko jezero, ili učestalije zvano samo Blidinje, najveće je planinsko jezero u Bosni i Hercegovini, a u nekim publikacijama navodi se kao jezero ledenjačkog postanka. Iako oko jezera, kako iznosi autor, nesumnjivo postoje dokazi postojanja ledenjaka i ledenjačkog reljefa, morfologija jezerskog dna i obala, promjenjivost površine, ali i brojni zabilježeni izvori o postanku jezera dovode u pitanje teoriju o njegovu glacijalnom postanku.

U svojim radovima dokazali ste da Blidinjsko jezero nije glacijalno. Zašto ste se latili posla dokazivanja nečeg takvog?

Zapravo sasvim slučajno. Jednom sam čitao putopis iz 1930-ih godina u kojemu je putopisac razgovarao s lokalnim stočarom koji je sezonski živio na rubu Blidinjskog jezera. U razgovoru je usputno spomenuo da jezera prije uopće nije bilo, a da se tih godina toliko proširilo da im po-

Dokaza u prilog ovoj tezi zapravo je mnogo - od toga da su lokalni stanovnici u mnogo prilika spomenuli da je jezero nastalo radom ljudi, do činjenice da o nastanku jezera postoje neoborivi materijalni dokazi, a to su u prvome redu topografske karte koje je izradila Austro-Ugarska Monarhija. Iako se lokalna usmena predaja često ne smatra pouzdanom, u ovom slučaju pokazala se u potpunosti istinitom

plavljuje usjeve. Ta rečenica me zaintrigirala i od nje počinje priča o istraživanju podrijetla jezera.

Zašto je „istina“ o glacijalnom podrijetlu Blidinjskoga jezera među „stručnjacima“ prihvaćena a priori i kako to da je takva istina nekritično ušla u stručnu literaturu?

Ako ćemo realno sagledati činjenice, o glacijalnom postanku jezera nikada se nije previše elaboriralo. Ja sam našao samo jedan rad u kojemu se pretpostavlja glacijalno podrijetlo nastanka. S obzirom na to da je riječ o visini od gotovo 1200 metara i da je na rubu jezera morena (glacijalni reljefni oblik), mnogi su brzople-

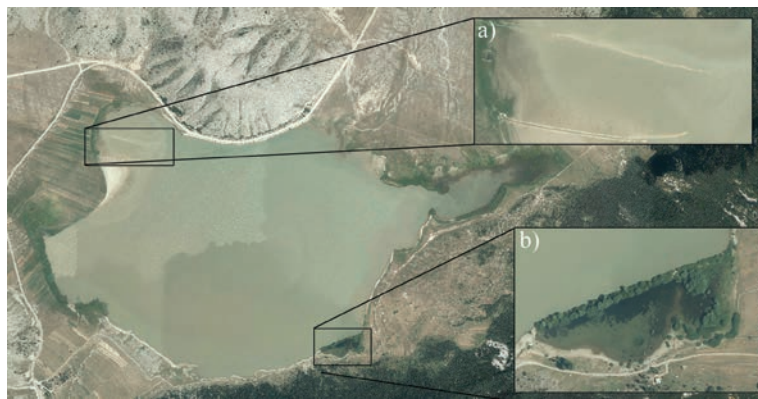
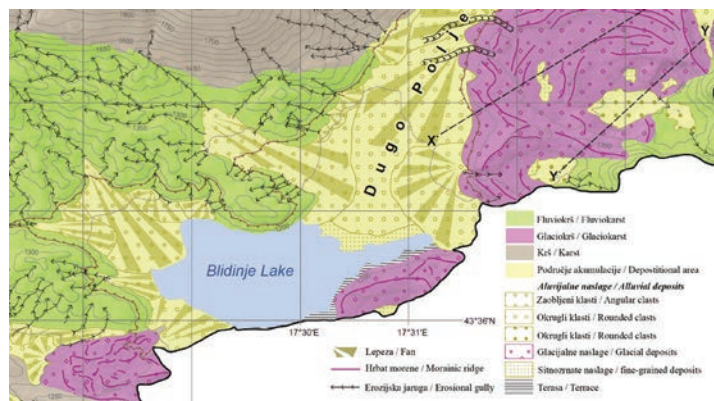
to zaključili da je jezero glacijalnog postanka. U doba interneta, jednom kad se neka „istina“ proširi, vrlo brzo nađe mjesto u različitim publikacijama. To je jedan od razloga zbog čega ju je vrlo teško opovrgnuti.

Koji su glavni dokazi koji potkrepljuju vaš tezu?

Dokaza je zapravo mnogo. Od toga da su lokalni stanovnici u mnogo prilika spomenuli da je jezero nastalo radom ljudi, do činjenice da o nastanku jezera postoje neoborivi materijalni dokazi, a to su u prvome redu topografske karte koje je izradila Austro-Ugarska Monarhija. Iako se lokalna usmena predaja često ne smatra pouzdanom, u

ovom slučaju pokazala se u potpunosti istinitom s velikim brojem detaljnih podataka, primjere, o godinama kada je jezero potpuno presušilo, načinu zatrpavanja ponorne zone, pa i ponovnom otkopavanju. Posebno je zanimljiva činjenica da je fotograf Radivoj Simonović našao i zabilježio trenutak ponovnog otkopavanja ponora 1907. godine. Čak sam i tu fotografiju uspio pronaći u Muzeju Vojvodine. Osim toga, jezero se nigdje prije ne spominje, čak niti u detaljnim franjevačkim ljetopisima, kao ni tijekom biskupskih vizita-

Možda je najbolja potvrda moje teze bila kada su mi nakon izlaganja na znanstvenom skupu prišli potomci nekadašnjih stotara koji su živjeli na Blidinju i rekli otprilike „sve smo mi to znali, samo je netko morao dokazati i napisati“

cija ovom prostoru. Takvi izvori inače su vrlo bogati lokalnim topografskim podacima.

Austrijske karte su, čini se, pouzdano povijesno vrelo. Precizna austrijska administracija ucrtavala je samo povremenu i privremenu baruštinu na mjestu današnjega jezera?

Interes Austro-Ugarske Monarhije prema BiH postojao je i prije službene odluke na Berlinskom kongresu 1878. da se dopusti ulazak i zaposjedanje BiH. Karta koja je prvi put detaljnije prikazala Blidinje objavljena je 1876. godine u izdanju Vojnogeografskog instituta u Beču, a područje jezera ucrtano je kao povremeno poplavna površina. S obzirom na vojni karakter karte, nema sumnje da bi jezero, da postojalo, svakako bilo ucrtano. Još jedan dokaz je i taj da su okolna

Karta koja je prvi put detaljnije prikazala Blidinje objavljena je 1876. godine u izdanju Vojnogeografskog instituta u Beču, a područje jezera ucrtano je kao povremeno poplavna površina. S obzirom na vojni karakter karte, nema sumnje da bi jezero, da postojalo, svakako bilo ucrtano. Još jedan dokaz je i taj da su okolna polja prikazana kao blatista (Duvanjsko, Imotsko, Buško blato itd.), na isti način kao i Blidinje, a to su polja za koja sa sigurnošću znamo su povremeno plavila i nisu imala stalno jezero

polja prikazana kao blatista (Duvanjsko, Imotsko, Buško blato itd.), na isti način kao i Blidinje, a to su polja za koja sa sigurnošću znamo su povremeno plavila i nisu imala stalno jezero.

Zašto su i kada zatrpavani ponori Blidinjskoga jezera?

Blidinje (polje) je redovito plavilo u proljeće svake godine na-

kon topljenja snijega na okolnim visokim planinama. Uzrok plavljenja bio je slab kapacitet ponora u zoni Ivan Dolac koji bi s vremenom ipak uspio drenirati polje. U jednom trenutku ljudi su odlučili začepiti neke ponore, najvjerojatnije da bi stvorili vodenu površinu za napajanje brojne stoke koju su čuvali. Čini se da je zatim došlo do potpunog zatvara-

nja ponorne zone te razlijevanja novonastalog jezera preko obradive zemlje. To je bio razlog ponovnog djelovanja ljudi, ovaj put na otvaranje ponora i iskopavanje ponora koje je fotografirao R. Simonović.

Je li bilo uopće moguće takvo što učiniti s obzirom na oruđa s kojima se nekoć raspolagalo?

Možda nama iz današnje perspektive to izgleda komplicirano, no treba imati na umu neke činjenice. Ponori su u kršu sasvim normalna pojava, a voda se kreće prema podzemlju kroz najsitnije pukotina, ali i kroz ponore golemih dimenzija. Na rubu Blidinjskoga polja postoji jedna ponorna zona s većim brojem malih ponora kroz koje se gubi voda. Njihove dimenzije nisu velike (vjerojatno ne veće od manje ponikve) i to je jedan od razloga što

se uopće moglo pristupiti zatvaranju. Kako je to točno napravljeno, danas nemamo dokaze, ali u narodnoj predaji spominje se zatrpavanje stijenama, deblima, slamom, kožama, kao i utiskivane gline.

Legenda o zatrpavanju ponora (vrela, nap. a.) sijenom, slamom i volujskim kožama je, čini se, uobičajena kod Hrvata u BiH?

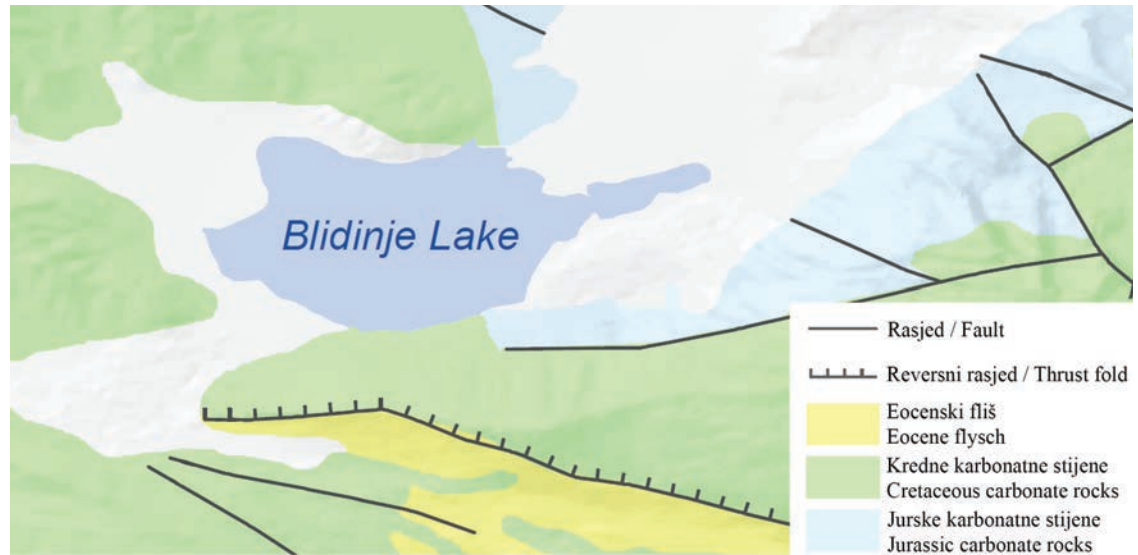
Ne samo kod Hrvata u BiH, takve priče pronalaze se na velikom prostoru JI Europe, i njima su se dijelom bavili neki etnolozi. Podrijetlo i karakter takvih priča nije mi poznat, ali možemo pretpostaviti da su ljudi na takav način objašnjavali prirodne pojave. Bio sam u prilici posjetiti neke lokalitete za koje su ljudi tvrdili da su vrela začepljena volovskim ili bivoljim kožama. Danas bismo na temelju geomorfoloških i hidrografskih znanja mogli utvrditi, primjerice, da su tamo uistinu nekada bila vrela koja su prestala teći zbog snižavanja razine podzemne vode i sl. Ljudi su poznavali prirodu, ali ne toliko da bi objasnili neke prirodne pojave koje su se događale oko njih, pa su stvarali svoja objašnjenja.

Mogu li takve legende biti bilo kakav dokaz?

Teško će danas bilo tko prihvatiti legendu kao dokaz, ali narodne priče i legende vrlo često mogu imati istinitu nit, a na nama je da oko te niti oblikujemo priču, ako je to moguće. U slučaju Blidinjskoga jezera narodna priča pokazala se istinitom, međutim, treba uzeti u obzir da ta priča nije starija od 150 godina pa se do danas očuvala u dosta izvornom obliku.

Pojasnite kratko morfologiju i geomorfologiju jezera?

Blidinje je najjužniji dio međugorske depresije između planina Vrana i Čvrnsnica u Hercegovini i cijeli taj prostor obično se zove Poljima. Stijenski sastav uglavnom čine karbonatne stijene (većinom vapnenci i u manjem di-

Biografija Denis Radoš

Doc. dr. sc. Denis Radoš rođen je 12. rujna 1987. godine. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Tomislavgradu. Godine 2006. upisao se na preddiplomski studij geografije na Odjelu za geografiju Sveučilišta u Zadru, koji je završio 2009. godine i stekao naslov prvostupnika geografije (bacc. geogr.). Iste godine upisao se na diplomski studij primijenjene geografije, na kojemu je diplomirao 14. lipnja 2011. godine s temom „Fizičko-geografske značajke Duvanjskoga polja“ kod mentorice izv. prof. dr. sc. Sanje Lozić i stekao naslov magistra geografije (mag. geogr.). Tijekom studija bio je jedan od najboljih studenata. Bio je stipendist Ministarstva znanosti obrazovanja i športa tijekom cijelog studija.

Za izvanredan uspjeh tijekom studiranja, 2008. godine dobio je nagradu Federico Grisogono Hrvatskog geografskog društva - Zadar. Dobitnik je i dviju rektorovih nagrada Sveučilišta u Zadru, za akademske godine 2008./2009. i 2009./2010. Tijekom studija sudjelovao je na više međunarodnih radionica i škola te je proveo četiri tjedna na Sveučilištu u Mariboru i dva na Sveučilištu Primorska u Kopru.

Godine 2011. primljen je na interdisciplinarni poslijediplomski doktorski studij Jadran – poveznica među kontinentima koji izvode Odjel za povijest i Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru. Od srpnja 2011. godine radi kao znanstveni novak na znanstvenom projektu Geografske osnove razvoja litoralnih regija Hrvatske, voditeljja prof. dr. sc. Damira Magaša, u suradničkom zvanju asistenta na Odjelu za geografiju Sveučilišta u Zadru.

Samostalno ili u koautorstvu objavio je 20-ak znanstvenik i stručnih radova. Doktorsku disertaciju s temom Analiza topografske površine u procesu procjene vjetroptencijala obranio je 12. srpnja 2017. pod mentorstvom prof. dr. sc. Damira Magaša. Od 2017. do 2019. bio je u zvanju poslijedoktoranda, a u zvanju docenta izabran je 2019. godine.

Uži znanstveni interesi su mu fizička geografija, osobito geomorfologija, istraživanje vjetroptencijala, geografski informacijski sustavi, kao i primjena novih tehnologija u geografiji. Član je Hrvatskog geografskog društva - Zadar i tajnik udruge Naša baština, Zagreb-Tomislavgrad.

jelu dolomiti) i ovdje možemo govoriti o kršu kao glavnom tipu reljefa, s nekim osobitostima kao što je glaciokrš ili fluviokrš. Vapnenci su u pravilu vodopropusni zbog pukotina koje u njima nastaju endogenim i egzogenim djelovanjem. To je ujedno i glavni razlog manjka površinske vode na ovom području. U JI dijelu Blidinja, uz sam rub današnjega jezera, nalazi se morena (ledenjački nanos) koju je ledenjak formirao spuštajući se s padina Čvrnsnice. Veći dio Polja čine proglacialne lepeze (nastale destrukcijom morena) i to su uglavnom prijesci i šljunci velike vodopropusne moći. Procjeđivanje vode u podzemlje donekle usporava sitni sediment donesen vjetrom s Vran planine.

Kad je riječ o morfologiji samoga jezera, ono je formirano u vrlo plitkoj depresiji i njegova površina danas iznosi oko 3,3 km². Većim dijelom je vrlo plitko, što pridonosi presušivanju tijekom ljeta, a malo je dublje kod nasipa koji sprječava otjecanje jezera u ponornu zonu.

Etimologija naziva Blidinjskoga jezera?

S obzirom na to da se lokalno koristi toponim Blidinje, ne samo za jezero, nego i za cijelo okolno polje, bilo je pokušaja objašnjenja tog toponima pridjevom „blid (blijed)“, kao visokog područja na kojemu se snijeg zadržava

Stočari koji su boravili ljeti na području današnjeg jezera bili su iz nižih dijelova Hercegovine gdje je uobičajen naziv za lokvu blinja. Čini se da su najniži dio polja u kojemu je najdulje zaostajala voda stočari nazivali blinja, od čega je poteklo ime za cijelo polje – Blidinje. I Skokov Etimološki rječnik bilježi blinju kao „naplavlenu nizinu na koju se voda stiče s brda i na njoj dulje ostaje“. Blinja je i u drugim slavenskim jezicima naziv za lokvu ili blatište, a podrijetlo navodno vuče iz praslavenskog jezika

va u nekim dijelovima i tijekom ljeta. Međutim, etimologija je sasvim drukčija. Na to me je upozorio pokojni Andrija Jurić iz Jablanice (rođ. 1921. godine) koji je cijeli radni vijek proveo kao lovočuvar na širem području Blidinje. Naime, stočari koji su tamo boravili ljeti bili su iz nižih dijelova Hercegovine gdje je uobičajen naziv za lokvu blinja. Čini se da su najniži dio polja u kojemu je najdulje zaostajala voda stočari nazivali blinja, od čega je poteklo ime za cijelo polje – Blidinje. I Skokov Etimološki rječnik bilježi blinju kao „naplavljenu nizinu na koju se voda stiće s brda i na njoj dulje ostaje“. Blinja je i u drugim slavenskim jezicima naziv za lokvu ili blatšte, a podrijetlo navodno vuče iz praslavenskog jezika.

Nije li, zapravo, Blidinjsko jezero bilo sezonska akumulacija vode pri otapanju snijega u proljeće ili velikih kiša u jesen? Uobičajena je to pojava na rubovima krških polja kada „provrije“ jer se krške kaverne napune vodom?

Da, do trenutka kada su ljudi intervenirali u prirodne procese to je bila samo sezonska akumulacija vode u najnižem dijelu polja. To je sasvim uobičajena pojava na velikom broju krških polja. Izvrstan primjer je obližnje Duvanjsko polje koje redovito plavi, iako ima jedan od najvećih ponora u dinarskom kršu. Plavljenje se događa u prilikama kada je dotjecanje vode veće od mogućnosti protoka kroz ponor. To je, kao što ste naveli, najčešće u proljeće i jesen kada se krško podzemlje napuni vodom zbog topljenja snijega i oborina te u takvim situacijama otjecanje vode s cijelog područja ovisi o protočnosti de facto samo jednog ponora.

Kada je podignuta današnja kamena brana ispod Ivan doca koja dijeli jezero ponora?

Današnja brana podignuta je 1990. godine, kao i brtvljenje ponora, nakon što je njihovim urušavanjem, jezero gotovo nestalo, što se može vidjeti i na satelitskim snimkama Landsat 5. Tada je dubina preostalog jezera iznosila samo 15 cm. Ta brana zapravo je jedini razlog postojanja Blidinjskog jezera danas. Na jezeru je znatno prije postojala još jedna brana koju je spomenuo Protić 1927. tijekom znanstvenih istraživanja jezera. Čini se da je njezina funkcija bila ista.

Na kraju, može li se reći da je Blidinjsko jezero samo umjetno jezero?

Današnje Blidinjsko jezero, u ovom obuhvatu nije ništa drugo nego umjetno jezero, što mu, naravno, ne umanjuje vrijednost. Pritom treba napomenuti da postoji vrlo velika mogućnost da je nakon otapanja ledenjaka krajem pleistocena (prije cca. 11.000 godina) na tom području postojalo jezero, ali u ovom trenutku ne znamo ništa više o tome. Tek bi trebalo istražiti je li postojalo i, ako jest, koliko dugo se zadržalo. Nadam se da ćemo jedno takvo istraživanje napraviti u skorije vrijeme.

Jeste li razbijanjem mita o Blidinjskom jezeru, što ste potkrijepili neoborivim dokazima, stekli „protivnike“ u stručnim krugovima?

Iako je u početku bilo vrlo teško plasirati takav rad, s obzirom na to da je ideja o nastanku jezera potpuno nova, do sada nisam imao suprotstavljenih mišljenja ni u znanstvenim krugovima, ni općenito u javnosti. Možda je najbolja potvrda bila kada su mi nakon izlaganja na znanstvenom skupu prišli potomci nekadašnjih stočara koji su živjeli na Blidinju i rekli otprilike „sve smo mi to znali, samo je netko morao dokazati i napisati“.

Nije li uloga znanstvenika upravo u tome da ruši mitove u korist istine?

To je svakako tako. Meni je bilo veliko zadovoljstvo što mi se pružila prilika da razbijem jedan takav mit. Ovakve teme, s dozom misterije, čovjeka vrlo lako privuku i drže ga pozornim dok ne nađe rješenje. Nadam se da će mi se i ubuduće pružiti prilika za takvo nešto. Moram napomenuti da su mi pri ovom istraživanju na usluzi bili mnogi ljudi, koji su nesebično darovali mnogo svoga vremena.

Na kojim projektima ste angažirani u posljednje vrijeme?

U posljednje vrijeme angažiran sam na projektu ProHeritage (HRZZ), voditelja doc. dr. sc. Igora Kulenovića, gdje se bavimo proučavanjem kulturnog krajolika podvelebitskog područja. Na tom projektu sam suradnik za geografiju i GIS. Osim toga, tu su i redovite znanstvene i nastavne obveze na Odjelu za geografiju, gdje sam zaposlen kao docent.

POČETKOM LIPNJA ZAVRŠENA SADNJA 1060 TRSOVA KOLEKCIJSKOG NASADA AUTOHTONIH SORTI VINOVE LOZE U BAŠTICI

Kolekcijom obuhvaćene 44 sorte vinove loze vinogradarskih podregija sjeverne Dalmacije i Dalmatinske zagore

Projekt je ostvaren suradnjom u znanstveno-nastavnom procesu Sveučilišta u Zadru i Agronomskog fakulteta u Zagrebu, uz podršku Upravnog odjela za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj Zadarske županije

Studenti preddiplomskog studija Primijenjene ekologije u poljoprivredi, pod nadzorom nastavnika i suradnika Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu Sveučilišta u Zadru i nastavnika Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na čelu s prof. dr. sc. Edijem Maletićem, 4. lipnja 2020. na Sveučilišnom dobru Baštica završili su sadnju kolekcijskog nasada autohtonih sorti vinove loze. Kolekcijski nasad podignut je s ciljem trajnog zbrinjavanja autohtonih sorti (banka gena), a kako bi se osigurali uvjeti za njihovu daljnju reprodukciju i gospodarsku evaluaciju. Kolekcijom su obuhvaćene 44 različite sorte vinove loze vinogradarskih podregija sjeverne Dalmacije i Dalmatinske zagore. U protekloj i ovoj godini zasađeno je ukupno 1060 trsova vinove loze. Neke od sorti već su poznate i čine značajan dio vinogradarske proi-

zvodnje (pošip, maraština, plavina...), dok su neke vrlo rijetke i tek se planira njihova revitalizacija (bilina privlačka, krivaja crvena, cipar...). Time je završena prva faza projekta podizanja kolekcijskog vinograda autohtonih sorti sjeverne Dalmacije. Projekt je ostvaren suradnjom u znanstveno-nastavnom procesu Sveučilišta u Zadru i Agronomskog fakulteta u Zagrebu, uz podršku Upravnog odjela za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj Zadarske županije. Osim doprinosa očuvanju autohtonih sorti vinove loze i jačanju suradnje između akademskih institucija, projekt će biti i prostor istraživanja studenata zajedničkog diplomskog studija Mediteranske poljoprivrede koji te dvije institucije pripremaju. Logističku potporu cijelom projektu daju i djelatnici Poslovnog centra Sveučilišta u Zadru.

NOĆ MUZEJA ODJEL ZA ARHEOLOGIJU PRVI PUT IZLOŽIO ARHEOLOŠKU GRAĐU

Svaki artefakt jednako je razumijevanje povijesti

Odjel za arheologiju ove se godine izložbom u sklopu svoje Studijske zbirke prvi put uključio u program Noći muzeja. Riječ je o manifestaciji koja se u Hrvatskoj održava već 15 godina zaredom i u kojoj sudjeluju gotovo svi muzeji i galerije, a događanju se priključuje i sve više drugih edukativnih i odgojno-obrazovnih ustanova.

60 godina postojanja

Kao jedan od najstarijih odjela na Sveučilištu u Zadru, u svojim gotovo 60 godina postojanja, osim nastavne, Odjel za arheologiju ima razvijenu i istraživačku djelatnost. Tijekom dugogodišnjega rada na mnogim arheološkim istraživanjima, prikupljena je brojna arheološka građa, od koje je dio prezentiran u izložbenom prostoru odjela. Riječ je o pokretnim arheološkim nalazima koji datiraju od vremena najstarije prapovijesti pa do novoga vijeka, a upravo je Noć muzeja bila prava prigoda da se ta izložba prezentira javnosti. Izložbu su popratile projekcije filmova i fotografija s različitih arheoloških istraživanja te posteri iz kojih su posjetitelji mogli doznati nešto više o samim lokalitetima s kojih potječu izloženi artefakti. Izložbu su otvorili prof. emeritus Brunislav Marijanović i voditeljica zbirke Filipa Jurković Pešić.

Otvorenje izložbe pobudilo je

izložbu su otvorili prof. emeritus Brunislav Marijanović i voditeljica zbirke Filipa Jurković Pešić, a popratile su je projekcije filmova i fotografija s različitih arheoloških istraživanja te posteri iz kojih su posjetitelji mogli doznati nešto više o samim lokalitetima s kojih potječu izloženi artefakti

interes javnosti, a, s obzirom na to da nam je prva godina, zadovoljni smo brojem posjetitelja te se nadamo da će dogodine na 16. po redu Noći muzeja interes biti još veći.

Najstarija razdoblja

Najstarija razdoblja prapovijesti prezentirana su u prve tri vitrine. Izložene kremene, kamene i koštane alatke datirane su od razdoblja srednjeg paleolitika pa do neolitika. Artefakti obuhvaćaju uporabne predmete, prije svega strugala, rezala, šiljke, ali i strelice izrađene od kremenja i lokalnih vrsta kamena. Predmeti iz vremena srednjeg paleolitika potječu s raznih arheoloških istraživanja i pregleda terena u okolici Zadra, ali i s nalazišta na zadar-

skim otocima, kao što su Silba i Dugi otok. Razdoblje gornjeg paleolitika i mezolitika zastupljeno je isključivo građom s lokaliteta Vlakno na Dugom otoku. Riječ je o pećini u kojoj djelatnici Odjela za arheologiju već godinama vrše arheološka istraživanja pa je tako do danas odrađeno 15-ak istraživačkih kampanja. Debeo kulturni sloj smješta Vlakno u krug malobrojnih nalazišta šireg jadranskog područja na kojemu je moguće pratiti razvoj posljednjih faza starijeg kamenog doba i njihov postupni prelazak u razdoblje mezolitika. Iz pećine Vlakno potječu i različite koštane alatke, a kao izrazito rijedak nalaz ističe se koštani harpun.

Neolitik ili mlađe kamenog doba vrijeme je velikih promjena koje su vezane uz poče-

tak zemljoradnje i stočarstva te podizanje stalnih naselja na otvorenom. Artefakti mlađeg kamenog doba potječu s brojnih sustavnih istraživanja neolitičkih naselja u okolici Zadra koje je Odjel za arheologiju vodio u posljednjih nekoliko desetljeća. Barice kod Benkovca, Smilčić te Pokrovnik kod Drniša dali su brojne kamene, koštane i keramičke nalaze koji nam približe dočaravaju svakodnevni život neolitičkog čovjeka.

Bakreno (eneolitik) i brončano doba prezentirani su nalazima s lokaliteta V. Lastvina kod Benkovca koje datira u razdoblje ranog eneolitika, ali i nalazima s istraživanja koje je odjel vršio u Slavoniji kao što su Tomašanci - Zdenci kod Đakova iz razdoblja srednjeg eneolitika i lokaliteta Krnjice 1 koje se datira u mlađe brončano doba.

Posljednje tisućljeće stare ere

Dvije žare s priložima koje potječu s tumula Jokina glavica u Krnezi kod Zadra označavaju

Godine 2018. u Nadinu je otkrivena bogata helenistička grobnica s reprezentativnim nalazima - grob 105. Reljefni krater i zdjelica koji se pripisuju istočnojadranskoj produkciji 2. i 1. st. pr. Kr. te primjerci ranosigilatnih reljefnih kupa s kraja 1. st. pr. Kr., samo su mali dio bogatih nalaza koje nam pruža ta grobnica

e važan za naših prostora

sam kraj brončanog doba i prelazak u željezno doba, odnosno posljednje tisućljeće stare ere. Izloženi su dijelovi nošnje i nakita - narukvice, ogrlice, perle i privjesci te sljepoočnicarke, neizostavni ukrasni predmeti tog vremena.

Razvoj fibula od vremena kasne bronce pa do samoga kraja željeznog doba prikazan je kroz 20-ak fibula koje, kao i ostali nalazi u toj vitrini, potječu s dva lokaliteta - željeznodobne nekro-

pole Ljubač-Venac i Nadina kod Benkovca. Nadin je smješten između Zadra i Benkovca, a riječ je o gradini koja je u željeznom dobu središte jedne od najvećih liburnskih općinskih zajednica s kontinuitetom života u rimsko doba. Djelatnici Odjela za arheologiju već godinama istražuju dijelove naselja i nekropole, a u posljednje tri godine lokalitet se sustavno istražuje u sklopu terenske nastave.

Godine 2018. u Nadinu je ot-

krivena bogata helenistička grobnica s reprezentativnim nalazima - grob 105. Reljefni krater i zdjelica koji se pripisuju istočnojadranskoj produkciji 2. i 1. st. pr. Kr. te primjerci ranosigilatnih reljefnih kupa s kraja 1. st. pr. Kr., samo su mali dio bogatih nalaza koje nam pruža ta grobnica.

Kraj 1. st. pr. Kr.

Antika kao razdoblje koje u našim krajevima počinje krajem 1. st. pr. Kr. potpadanjem pod rimsku vlast i ulaskom u sastav rimske provincije Ilirik, čime počinje intenzivna romanizacija domaćeg stanovništva, prezentirana je brojnim predmetima - ukrasne koštane igle, špatule, sonde, brončano ogledalo i drugi kozmetički predmeti. Nakit, privjesci, fibule, ali i žetoni i kockice za igru neizostavni su predmeti svakodnevnog života. Vitrina 9 dočarava nam bogatstvo rimskoga stola kroz fino posude tankih stijenki, terra sigillatu, staklene predmete, ali i grublje odnosno kuhinjsko posude.

Nalazi iz vremena antike sveprisutni su na ovim prostorima, tako da izloženi primjerci potječu s različitih lokaliteta, kako kopnenih, tako i podvodnih - od Nadina pa do Starigrada (rimskog Argyruntuma), a dobar dio keramičkih nalaza je s podvodnih istraživanja luke u Pakoštanima.

Razdoblje ranog srednjeg vijeka

Arheološka istraživanja tumula iz Krneze i Podvršja kod Zadra, koja su se u sklopu terenske nastave odvijala tijekom 2007. i 2008. godine, osim prapovijesnih, dala su i značajne nalaze koji datiraju u razdoblje ranog srednjeg vijeka. Na sva tri tumula pronađeni su grobovi poganskog horizonta dalmatinsko-hrvatske materijalne kulture iz 8. i prve polovice 9. st. Nalazi keramičkih posuda, uporabnih predmeta i nakita iz spomenutih grobova prikazuju razdoblje ranog srednjeg vijeka na našim prostorima, a iz istog razdoblja ističe se karolinški mač nađen u uništenom starohrvatskom grobu u Škabrnji koji datiramo u vrijeme druge polovice 8. st.

Zemunik - Gradina lokalitet je koji je 2014. godine istraživan u sklopu terenske nastave, a dao je brojne nalaze koji sežu od vremena neolitika pa sve do novoga vijeka. Mnogi od tih nalaza dio su ove zbirke, ali najzastupljenija je građa kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Dijelovi nošnje, jahaće i konjske opreme, britvice, noževi i dijelovi oružja, samo su dio brojnih predmeta koji dočaravaju svakodnevni život, ali i načine ratovanja tog vremena.

Kroz mnoštvo ulomaka keramičkih posuda prezentirani su različiti tipovi majoličkih posuda, od protomajolike do kasnijih majoličkih tipova iz 17. st., a također se kroz mnoge ulomke prikazuje razvoj gravirane keramike od 14. do 16. st.

Brojni su još artefakti s raznih lokaliteta izloženi u ovoj maloj zbirci i trebalo bi nam znatno više prostora da ih se spomene sve, ali svaki je neprocjenjiv i jednako važan za razumijevanje povijesti naših prostora.

Razdoblje gornjeg paleolitika i mezolitika zastupljeno je isključivo građom s lokaliteta Vlakno na Dugom otoku. Riječ je o pećini u kojoj djelatnici Odjela za arheologiju već godinama vrše arheološka istraživanja pa je tako do danas odrađeno 15-ak istraživačkih kampanja. Iz pećine Vlakno potječu i različite koštane alatke, a kao izrazito rijedak nalaz ističe se koštani harpun

Iza podcasta Acade-Mic su izv. prof. dr. sc. Marko Lukić i izv. prof. dr. sc. Tomislav Kuzmanović s Odjela za anglistiku kao voditelji te dr. sc. Gabrijela Vidić s Odjela za turizam i komunikacijske znanosti kao producentica.

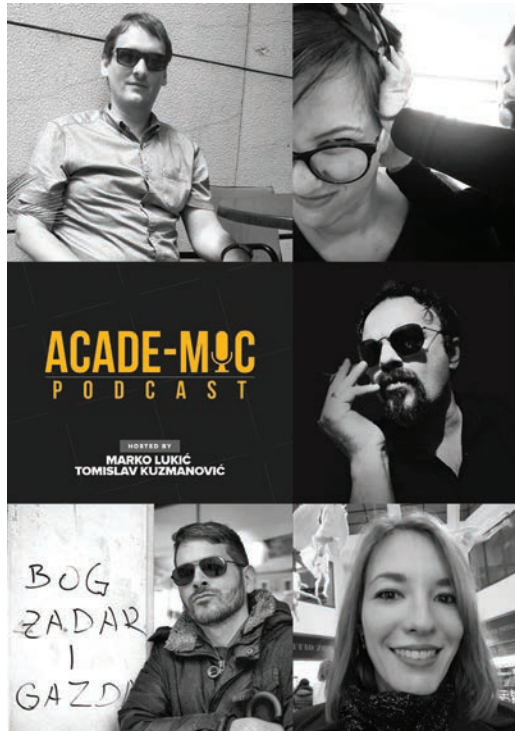
Možete li nam ukratko objasniti što je Acade-Mic Podcast i kojim se temama bavite? Kako i gdje ga snimate?

Kao što mu i ime sugerira, Acade-Mic Podcast posvećen je akademskim temama, odnosno to je platforma posvećena znanstvenicima i svima koji se bave znanošću ili ih ona na bilo koji način zanima. Pritom je Acade-Mic Podcast usmjeren na osobu koja stoji iza određene znanstvene discipline, znanstvenoga područja, polja, grane ili pak drugog oblika akademskog angažmana. U fokusu je, prije svega, razgovor, komunikacija i interakcija koja nadilazi isključivo znanstveni diskurs ili usko polje djelovanja našeg sugovornika. Danas se i prečesto zaboravlja da iza znanosti, iza istraživanja, iza znanstvenih radova i projekata stoji ljudi koji su upravo to - ljudi - koji razmišljaju o stvarima koje se nalaze izvan uskog područja njihova djelovanja i koji o tim stvarima, nazovimo ih jednostavno životom, imaju što reći i vrijedi ih poslušati, isplati se ući i u takvu razmjenu ideja i dobiti cjelovitiji uvid, možda od njih još ponešto naučiti i s njima učiti. Možda je pretenciozno, ali onaj tko tako usredotočeno promišlja o svojoj znanosti sasvim sigurno može pridonijeti i drugim stvarima. Dakle, da skratimo, želimo razgovarati s ljudima koji su u znanosti, ali ne nužno i o njihovoj znanosti.

„Operacija“ (snimanje, postprodukcija, marketing) pokrenuta je i odvija se u kućnoj radinosti. Ili pak u toj nekoj pomalo apsurdnoj i bez sumnje oprečnoj atmosferi prisnosti na daljinu koju tehnologije danas mogu ponuditi, a na koju nas je pandemija koronavirusa, odnosno kriza bez presedana u povijesti, jednostavno prisilila. Recimo da smo se spremili, opremili, (samo)osposobili, situaciju prigrlili, koliko god to čudno zvučalo, i naposljetku iskoristili kako bismo kreirali novu i, nadamo se, zanimljivu platformu za razgovor.

Što vas čini dobrim podcaste-

PODCAST ACADÉ-MIC, PLATFORMA POSVEĆENA ZNANSTVENICIMA I SVIMA KOJI SE BAVE ZNANOŠĆU ILI IH ONA NA BILO KOJI NAČIN ZANIMA

Odabir podcasta kao oblika virtualnog rituala ispijanja kave nametnuo se sam od sebe

U fokusu je, prije svega, razgovor, komunikacija i interakcija koja nadilazi isključivo znanstveni diskurs ili usko polje djelovanja našega sugovornika, želimo razgovarati s ljudima koji su u znanosti, ali ne nužno i o njihovoj znanosti, objašnjavaju voditelji izv. prof. dr. sc. Marko Lukić i izv. prof. dr. art. Tomislav Kuzmanović s Odjela za anglistiku te producentica dr. sc. Gabrijela Vidić s Odjela za turizam i komunikacijske znanosti

rima?

Dobri podcasteri nismo, niti nam je cilj biti dobrim podcasterima, cilj je razgovor, kao što smo već rekli, komunikacija i interakcija, naličje naših sugovornika. S druge strane, osim slušanja raznih podcasta, osobito znanstvenih, umjetničkih, već prema našim poljima djelovanja, ili riječju, akademskih, ali ne samo takvih, što je danas sigurno još jedan aspekt akademskog rada i znanstvenog istraživanja, i nemamo previše iskustva. U konačnici, nemamo čak ni poluprofesionalne uvjete rada, tako da nam je teško reći što bi to točno bio dobar podcast (pritom se to „dobar“ može svakako definirati, od kvalitete produkcije, zanimljivosti sadržaja, vidljivosti ili komercijalne isplativosti itd.). Međutim, ono što imamo, s čime računamo i sigurni smo da možemo i dalje isporučivati, dobri su i zanimljivi gosti i sugovornici te kvalitetni razgovori, iskrena pitanja, pozorno slušanje i inspirativni odgovori. Pritom se želimo i zabaviti i nasmijati, ali i zamisliti, promisliti o onome što je rečeno - bez toga ionako nema dobrog razgovora - i želimo to omogućiti i našim slušateljima.

Acade-Mic Podcast pokrenuli ste tijekom razdoblja lockdowna. Što vas je motiviralo da započnete takav projekt: riječ je o dosadi, nepoznatoj prilici ili nečemu trećem?

Vjerojatno je riječ o nedostatku ili izostanku razgovora i potrebi da se u njemu ipak sudjeluje, ili pak o prijelazu razgovora na drugi medij. Izolacija na koju smo bili prisiljeni pritom je naglasila želju za kontaktom, interakcijom koja nam je, silom prilika, oduzeta. Ako tome dodamo sklonost (ne)akademskom razgovoru, dobronamjnim prepirkama i raspravama, ili jednostavno ljubav prema boji vlastitih glasova - sve to bismo inače uspješno izbacili iz „sustava“ na jednoj dobroj kavi - odabir podcasta, kao oblika virtualnog rituala ispijanja kave, nametnuo se sam od sebe.

Zašto ste odabrali format podcasta? Smatrate li da su hrvatsko medijsko tržište i akademska zajednica zreli za takav oblik sadržaja?

Podcast, kao trenutačno gotovo u potpunosti slobodan i dostupan medij, vrlo uspješno živi i razvija se tijekom posljednjih de-

setak godina. Statistički podaci upućuju na gotovo milijun aktivnih podcasta u svijetu, s oko 30 milijuna epizoda, na više od stotinu jezika. Medij podcasta, naravno, razvija se i u Hrvatskoj te sve veći broj pojedinca i/ili organizacija pokreće neki oblik javnog djelovanja putem tog medija.

Akadska zajednica također naginje u tom smjeru, polako osvaja i taj medij, no, kao i uvijek, naša (mala) zajednica često je sramežljiva pa strpljivo iščekuje veće nacionalne ili svjetske pomake prije nego što se priključi nekom trendu. Upravo zbog te hermetičnosti drago nam je što unutar konteksta zadarske sveučilišne zajednice možemo na neki način istraživati, razvijati i predstavljati nešto novo i inovativno. Valja pritom naglasiti da se do sada nismo susreli sa sličnim sadržajem na nekom od visokih učilišta u Hrvatskoj.

Kome se obraćate u svojim epizodama, odnosno kome bi mogao biti zanimljiv takav sadržaj? Smatrate li da ste dobro odabrali svoje ciljno tržište?

„Ciljano tržište“ zanimljiv je termin jer sugerira da tržište doista postoji, a time i potencijalna materijalna korist, što u kontekstu našeg „proizvoda“ sasvim sigurno nije slučaj, niti nam je - to ne možemo dovoljno naglasiti - to primarni interes. No, šalu na stranu, riječ je o relativno uskoj niši, s obzirom na to da se podcast odvija na hrvatskom jeziku, pa je stoga Acade-Mic Podcast usmjeren na publiku povezanu s visokim obrazovanjem, odnosno akademskim svijetom.

Interes za našim sadržajima proizlazi iz akademske zajednice u kojoj su, prema informacijama koje su nam dostupne, odnosno prema komentarima koje primamo, podjednako zastupljeni i studenti i nastavnici. No, čini se da postoji interes i šire populacije: jednostavno, sugovornici i teme koje otvaramo u našim razgovorima zanimljivi su - i trebaju biti - i slušateljima izvan akademske zajednice.

Kojom dinamikom objavljujete nove epizode i kako birate sugovornike/goste? Možete li nam reći nešto o sugovornicima koje ste dosad ugostili u Acade-Micu?

Trenutačno epizode objavljujemo dvaput mjesečno, dakle, u dvotjednom ritmu. Takva je di-

namika određena prije svega našim obvezama, kao i obvezama, odnosno zauzetošću i dostupnošću naših gostiju, zatim tehničkim preprekama, ali i raznim drugim čimbenicima. Na kraju krajeva, svima je jasno da su ovi dani, tjedni, mjeseci, nadamo se ne i godine, i više nego neizvjesni. Pri odabiru sugovornika ne slijedimo neku ustaljenu proceduru - recimo da je izbor organski i ovisi o trenutku, o tome čime se u određenom trenutku sve troje bavimo, što nas zanima, što nam je u fokusu.

S obzirom na to da je projekt nov, većina sugovornika pripada našem akademskom krugu; to su ljudi s kojima smo u kontaktu, to su oni koji su nam nedostajali u svakodnevnom razgovorima. Krug će se, naravno, širiti, što će biti vidljivo već najesen. O dosadašnjim gostima i gošćama mogli bismo svašta ispričati, odnosno prepričati te razgovore, ali vjerojatno je ipak bolje poslušati naše goste na nekoj od platformi na kojima je podcast dostupan. Uostalom, malo je misli i situacija, malo je razgovora koji se mogu sažeti u nekoliko redaka.

Što se pokazalo kao najveći izazov i ograničenje pri snimanju Acade-Mica i općenito u cijelom tom projektu?

Najveći je izazov bio tehnički aspekt - i još uvijek je. Dakle, premda toga ispočetka i nismo bili sasvim svjesni, riječ je o nabavi osnovne opreme poput mikrofona, slušalica, snimača, softwarea koja kvalitetom treba zadovoljiti barem minimalne standarde (a to je u našem slučaju podrazumijevalo bespovratan, čak i pozamašan, financijski izdatak), nakon čega je trebalo naučiti kako se navedenom opremom koristiti, zatim savladati aplikacije i programe za uređivanje zvuka, pa procedura postavljanja snimljenih razgovora na različite platforme kako bi one postale dostupne slušateljima i, naravno, predstavljanje sadržaja i osiguravanje slušanosti.

Pritom sve to nije bilo problem naučiti i savladati, osobito u doba pandemije, no rezultat i dalje ovisi o kvaliteti internetske veze pa se tako, unatoč tome što su svi preduvjeti bili ispunjeni, znalo dogoditi da rezultat bude pomalo neadekvatan (mislimo samo na tehnički aspekt). No, možda je i to dio šarma; uostalom, nema razgovora bez ponekog

Medij podcasta, naravno, razvija se i u Hrvatskoj.

Akadska zajednica također naginje u tom smjeru, polako osvaja i taj medij, no, kao i uvijek, naša (mala) zajednica često je sramežljiva pa strpljivo iščekuje veće nacionalne ili svjetske pomake prije nego što se priključi nekom trendu. Upravo zbog te hermetičnosti drago nam je što unutar konteksta zadarske sveučilišne zajednice možemo na neki način istraživati, razvijati i predstavljati nešto novo i inovativno. Valja pritom naglasiti da se do sada nismo susreli sa sličnim sadržajem na nekom od visokih učilišta u Hrvatskoj

šuma u komunikaciji, zar ne?!

Dosad ste snimili šest epizoda, kakvi su dojmovi o dosad snimljenim epizodama i gostima s kojima ste razgovarali? Što ste naučili, što vas je iznenadilo, razveselilo, rastužilo, naljutilo...? Koliko ste zadovoljni dosadašnjim epizodama?

Dojam je pozitivan, dapače. S izuzetkom već spomenutih tehničkih i financijskih izazova (kao i uvijek kad se radi nešto novo), priprema podcasta sa svim svojim teškoćama i preprekama, mogućnost razgovora, razmjena ideja i dobrog raspoloženja u ovom zaista čudnom trenutku, pomalo paradoksalno, imali su vrlo zanimljiv i poticajan učinak.

Nešto što je počelo iz zabave - ili ipak iz potrebe za kvalitetnim ljudskim kontaktom i intelektualnom interakcijom - u doba kada je takav tip ponašanja prohibiran, omogućilo nam je da na zanimljiv, drukčiji način upoznamo one za koje smo mislili da ih već poznajemo. I da pritom nešto naučimo, i to na mnogo načina. Je li riječ o specifičnosti medija, o drukčijem, neformalnijem pa stoga i opuštenijem načinu komuniciranja, ili pak o spoju tih dvaju elemenata, rezultat su gotovo bez iznimke opuštene sugovornici koji razotkrivaju sebe, odnosno otkrivaju osobu koja stoji iza znanosti, iza predanog akademskog djelovanja. Zato ne možemo ne biti zadovoljni. Vrlo smo sebično ugodili sebi, ugodno s nekim razgovarali sat vremena i pritom omogućili anonimnom slušatelju uvid u svijet koji je tradicionalno zatvoren javnosti.

Koji su vam planovi vezani za Acade-Mic? Jeste li razmišljali o videoformatu, o budućim gostima? Što vidite kao priliku za razvoj?

U planu nam je i eksperiment s videoformatom. Problem su, kao što je to bio slučaj i s audi-

opodcastom, tehnička komponenta i preduvjeti, no radimo na tome. Videokomponenta nesumnjivo bi privukla još slušatelja, odnosno gledatelja, s obzirom na to da bi se time otvorila mogućnost kvalitetnijeg korištenja i drugih platformi, na primjer, YouTubea.

Popis budućih gostiju, baš kao i tema za razgovor, postaje sve

duži; ne želimo previše otkrivati prije reda, no svakako će doći s drugih sveučilišta, u Hrvatskoj i drugdje. U dosadašnjim smo epizodama razgovarali s kolegicama i kolegama koji se bave humanističkim znanostima, no zanimaju nas sugovornici, zanimaju nas razgovori koji polazište imaju u drugim znanstvenim kontekstima. Sigurni smo da će

ta razlikovnost i (pseudo)oprečnost humanistike i ostalih znanosti pridonijeti kvalitetnijem i dinamičnijem razgovoru.

Preko kojih kanala čitatelji Lanterne mogu dobiti više informacija o Acade-Micu i poslušati dosad snimljene i buduće epizode?

Predstavljanje Acade-Mica odvija se putem društvenih mreža i medija - Facebook, Instagram i YouTube - koji bilježe najviše aktivnih korisnika. Kako su nam slušatelji prilično heterogeni, osobito po pitanju njihove dobi i preferencija prema određenim medijima, važno je da budemo zastupljeni na te tri, kao što smo rekli, najčešće korištene platforme. To potvrđuju i različite statistike i dostupna nam izvješća

koja pokazuju kako „zreliji“ korisnici više koriste Facebook, dok su mlađe populacije aktivnije na Instagramu, a veliku količinu sadržaja konzumiraju upravo putem YouTubea. Komunikacija u smislu najava i predstavljanje novih epizoda, ali i drugih informacija, primarno se odvija putem Facebooka i Instagrama, a dosad objavljene, baš kao i buduće epizode Acade-Mic Podcasta mogu se pronaći na sljedećim platformama:

Stitcher (<https://www.stitcher.com/podcast/academic-podcast/>),

iTunes (<https://academic.libsyn.com/>),

Google Podcasts (<https://cutt.ly/ayDfu13>), i

Youtube (Acade-Mic - <https://www.youtube.com/channel/UC7m11TIWg1Nc9Ne2Se-B8uXQ>).

Dakle, u skladu sa svojim navikama i preferencijama, slušatelji mogu odabrati platformu koja im najviše odgovara ili kojom se najčešće koriste i poslušati naš podcast.

Nešto što je počelo iz zabave - ili ipak iz potrebe za kvalitetnim ljudskim kontaktom i intelektualnom interakcijom - u doba kada je takav tip ponašanja prohibiran, omogućilo nam je da na zanimljiv, drukčiji način upoznamo one za koje smo mislili da ih već poznajemo. I da pritom nešto naučimo, i to na mnogo načina. Zato ne možemo ne biti zadovoljni. Vrlo smo sebično ugodili sebi, ugodno s nekim razgovarali sat vremena i pritom omogućili anonimnom slušatelju uvid u svijet koji je tradicionalno zatvoren javnosti

MEMORABILIKA, ČASOPIS ZA POVIJEST, KULTURU I GEOGRAFIJU LIKE

Novi broj u godini velikih jubileja

Izašao je novi broj časopisa za povijest, kulturu i geografiju Like MemorabiLika (god. 2, br. 1) kojemu je nakladnik, uz Državni arhiv u Gospiću, i zadarsko sveučilište.

Časopis donosi 11 znanstvenih radova te mnoge zanimljive priloge.

„Ovaj broj MemorabiLike oblikovan je u godini u kojoj je Lika

obilježila dva, za njezinu prosvjetu i kulturu, važna jubileja: stotu godinu obrazovanja učitelja u Gospiću i dvadesetu obljetnicu osnutka Državnog arhiva u Gospiću“, napisao je u proslavu, među ostalim, glavni urednik MemorabiLike Ivica Matajia, ravnatelj Državnog arhiva u Zadru.

Pokretanje časopisa, što je

snažno podržalo Sveučilište u Zadru koje u svome sastavu ima Odjel za nastavničke studije u Gospiću, odnosno rektorica prof. dr. sc. Dijana Vican, doista je bio velik i važan događaj za Liku.

„Da nije Sveučilišta u Zadru, nikad ovakav časopis Lika ne bi dobila“, kaže glavni urednik Ivica Matajia.

GOSPIĆKI STUDENTI IZLAŽU U KNJIŽNICI VLADIMIRA NAZORA U ZAGREBU

Postavljena izložba Treći čovjek/drugi kadar

U izložima Knjižnice Vladimira Nazora u Zagrebu postavljena je izložba Treći čovjek/drugi kadar koju su izradili studenti druge godine Odjela za nastavničke studije u Gospiću Sveučilišta u Zadru pod mentorstvom doc. dr. art. Marijana Richtera. Knjižnica već godinama suraduje s Odjelom za nastavničke studije u Gospiću i doc. dr. art. Marijanom Richterom te je i ova izložba rezultat još jedne uspješne suradnje.

STUDENTSKO SAVJETOVALIŠTE 2. OŽUJKA OBILJEŽILO 12. ROĐENDAN

Prvih 12 godina bilo je ispunjeno radom, trudom i brojnim aktivnostima, a iduće će nam godine, vjerujemo, biti još uspješnije

Drugog ožujka 2020. godine obilježen je 12. rođendan Studentskog savjetovališta u Svečanoj dvorani Sveučilišta u Zadru. Nakon pozdravnih i prigodnih riječi prorektorice prof. dr. sc. Nedjeljke Balić-Nižić, voditeljice Studentskog savjetovališta, i doc. dr. sc. Marine Vidaković, prva voditeljica Studentskoga savjetovališta prof. dr. sc. Anita Vulić Prtorić održala je pozvano predavanje na temu 12 godina Studentskog savjetovališta: kako smo počeli, gdje smo sada?. U njemu se osvrnula na početke rada Savjetovališta, izazove pri njegovu osnivanju te brojne aktivnosti i projekte tijekom dugogodišnjega rada. Nakon zanimljivog predavanja, stručne suradnice Dolores Pranjić i Severina Mamić prisutne su upoznale s radom i postignućima Savjetovališta te planovima. Svečani program zaokružen je predavanjem izv. prof. dr. sc. Marine Nekić na temu Mentalno zdravlje vstudenata - što možemo učiniti? te radionicom Život u ritmu koju je vodila stručna vsuradnica Ivana Sučić Šantek. Proslavu je popratila studentska vokalna skupina A. K. A. Crescendo, a priređen je i prigodni domjenak za sve uzvanike.

12. rođendan Studentskog savjetovališta

Studentsko savjetovalište osnovano je s misijom pružanja psihološke pomoći i podrške studentima putem individualnih savjetovanja, radionica, predavanja i edukativnih materijala te podrške djelatnicima Sveučilišta koji su uključeni u rad sa studentima. I nakon 12 godine ta je misija glavna smjernica u radu Savjetovališta

Novost u radu Savjetovališta

Proslava rođendana bila je izvrsna prigoda da se svi podsjetimo kako je to izgledalo u početku, ali i da im se predstavi gdje je Savjetovalište danas. O tome kako su se snašli u neizvjesno doba aktualne pandemije bolesti COVID-19, svijetu online nastave, radionica i savjetovanja, odnosno kako su svoje aktivnosti prilagodili novim uvjetima, više će biti riječi u nastavku.

Studentsko savjetovalište osnovano je s misijom pružanja psihološke pomoći i podrške studentima putem individualnih savjetovanja, radionica,

predavanja i edukativnih materijala te podrške djelatnicima Sveučilišta koji su uključeni u rad sa studentima. I nakon 12 godine ta misija je glavna smjernica u radu Savjetovališta. Sve aktivnosti Savjetovališta imaju za cilj omogućiti brže i efikasnije studiranje te povećati razinu kvalitete života studenata, a koji kontinuirano iskazuju zadovoljstvo njihovim aktivnostima i uslugama.

Jedna od glavnih aktivnosti Studentskog savjetovališta je pružanje pomoći i podrške studentima s invaliditetom (uključujući studente s oštećenjima

vida, sluha, motoričkim poremećajima, kroničnim bolestima, psihičkim bolestima i poremećajima te specifičnim teškoćama u učenju kao, primjerice, disleksijom, disgrafijom, ADHD-om) radi efikasnijeg i uspješnijeg studiranja te poticanja kvalitetnijeg života tijekom studija. Kako bi se studentima s invaliditetom olakšalo studiranje bez kompromitiranja definiranih ishoda učenja, na temelju priložene dokumentacije i teškoća studenta izrađuje se individualizirana prilagodba studija. Od 2015. godine, kada je počela praksa pisanja pri-

lagodbi studija, pa do danas, prilagodbu je zatražilo 72 studenata, a samo u ovoj akademskoj godini 19. Ovim putem željeli bismo pohvaliti susretljivost i fleksibilnost naših nastavnika koji često upute studente na pokretanje postupka prilagodbe i pružaju im maksimalnu potporu za vrijeme studiranja. Također, ističemo angažman i podršku Uprave Sveučilišta u Zadru pri rješavanju specifičnih potreba naših studenata s invaliditetom (nabava opreme, prilagodba literature itd.).

Ono što je novost u radu Savje-

tovališta je grupa za podršku studentima s invaliditetom koja je pokrenuta u tekućoj akademskoj godini. Grupu, u suradnji s Anitom Rudić, prof. reh., vodi djelatnica Ivana Sučić Šantek, koja je i najčešće zadužena za osmišljavanje individualne prilagodbe načina studiranja za studente s invaliditetom.

U radnoj grupi unutar EU-CONEXUS-a

Uzimajući u obzir specifičnosti ovoga semestra, bitno je istaknuti da su se studenti s invaliditetom dobro snašli u praćenju on-line nastave te da su na raspolaganju imali asistivnu opremu, mogućnost dobivanja zvučnih zapisa predavanja te literaturu dostupnu na Merlinu.

Mali broj studenata s invaliditetom obratio se Savjetovalištu radi dodatne podrške u vezi s online nastavom, a individualiziranim pristupom došlo se do najadekvatnijeg rješenja. Za sva ostala pitanja, Savjetovalište im cijelo ovo vrijeme stoji na raspolaganju. Više o tome kako je nastava na našem Sveučilištu prilagođena studentima s invaliditetom za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 djelatnica Savjetovališta Ivana Sučić Šantek ispričala je i za portal studentski.hr.

Od ove godine Studentsko savjetovalište uključeno je u radnu grupu unutar alijanse EU-CONEXUS, čiji je glavni cilj identificirati specifične teškoće vezane za mobilnost studenata s invaliditetom.

Odlazak na studij pred mladu osobu stavlja brojne izazove. Uz mnoge psihološke i psihosocijalne promjene s kojima se suočavaju, poput odvajanja od postojeće socijalne mreže i stvaranja partnerskih odnosa, period studiranja karakteriziraju i financijski problemi, veća samostalnost, nedostatak strukture na koju su bili naviknuti u srednjoj školi te brojni akademski zahtjevi. Zbog svih tih promjena i izazova s kojima se suočavaju, studenti se nerijetko nađu pod većim emocionalnim pritiskom, koji može dovesti do teškoća s mentalnim zdravljem. Stoga je i usluga individualnog savjetovanja često tražena usluga u Savjetovalištu, a do sada ju je zatražilo 511 studenata s kojima su ostvarena 4733 sata individualnog savjetovanja. Uslugu individualnog savjetovanja

Radionica Kako napisati CV?

trenutačno pruža sedam savjetovateljica; stručne suradnice u Studentskom savjetovalištu te pet suradnica s drugih odjela sa Sveučilišta. Razlozi s kojima se studenti najčešće obraćaju su anksioznost i ili/panični napadaji, loše strategije nošenja sa stresom te cijeli niz teškoća u akademskom funkcioniranju. S obzirom na trenutačne okolnosti, savjetovanje se odvija putem online platformi, videopoziva i maila.

Radionice za studente

Studentsko savjetovalište tijekom cijele akademske godine organizira različite radionice za studente i sve zainteresirane. Većina ih se provodi tijekom ljetnog semestra u sklopu Proletnog ciklusa radionica koji se održava od 2016. godine, a koji je pokrenula tadašnja voditeljica Studentskog savjetovališta prof. dr. sc. Mira Klarin. U sklopu tog ciklusa do sada su održane 64 radionice u kojima je sudjelovalo više od 400 sudionika. Ove je godine u sklopu Proletnog ciklusa radionica održana radionica Ljutnja i kada ona postaje problem, a ciklus se planira nastaviti na jesen, ako epidemiološka situacija to dopusti.

Osim tih radionica, u ovoj akademskoj godini održane su i dvi-

je radionice iz ciklusa Karijerno savjetovanje pod nazivom Kako napisati CV? i Intervju za posao, dok je voditeljica doc. dr. sc. Marina Vidaković u veljači sudjelovala na manifestaciji USP Kasper pod nazivom Psihivalentinovo održavši radionicu Muke prvog spoja. Studentsko savjetovalište bilo je dio i 19. Tjedna mozga u organizaciji Odjela za psihologiju u sklopu kojega je planirana radionica Klima se mijenja, a ja? za učenike Medicinske škole Ante Kuzmanića, koju je trebala izvesti stručna suradnica Severina Mamić u ožujku ove godine, a koja je odgođena dok se epidemiološka situacija ne poboljša.

Radionice su edukativnog karaktera te usmjerene na osobni rast i razvoj. Za sudjelovanje na radionicama svi sudionici dobivaju potvrdu koju mogu priložiti svojoj diplomi, odnosno životopisu, što im može biti važno pri pronalasku posla te upućivati i na izvanakademski angažman tijekom studija. Voditelji radionica su djelatnici Savjetovališta, suradnici s drugih odjela, studenti volonteri te brojni suradnici iz vanjskih ustanova koji se uvijek rado odazovu na poziv za sudjelovanje. Organizaciju radionica do sada je uspješno vodila naša stručna suradnica Dolores Pranjčić.

I mediji prate rad Savjetovališta

U suradnji s Odjelom za psihologiju, Studentsko savjetovalište pridružilo se 13. Tjednu psihologije u sklopu kojega su stručne suradnice Severina Mamić i Dolores Pranjčić održale dvije radionice, a cijeli su program voditeljica Studentskog savjetovališta doc. dr. sc. Marina Vidaković i izv. prof. dr. sc. Marina Nekić s Odjela za psihologiju imale priliku predstaviti u javljanju uživo u emisiju Dobro jutro, Hrvatska. Da mediji prate rad Savjetovališta, svjedoči i prilog na Adriatic Televiziji koji je nastao u prosincu 2019. Godine, čiji je naglasak bio na osnivanju Grupe podrške za studente s invaliditetom te planove rada Savjetovališta.

Promidžbene aktivnosti Savjetovališta i ove akademske godine podrazumijevale su kreiranje novih letaka za studente. Najnoviji informativni leci usmjereni su prema boljem i efikasnijem učenju, a to su Kako uspješno učiti? Stilovi i strategije učenja, Motivacija i koncentracija te Prilagodba na studij. Uz navedene promidžbene letke, stručne suradnice, u suradnji s voditeljicom, organiziraju susrete i sastanke na različitim sveučilišnim odjelima kako bi upoznali studente s radom Savjetovališta te kako bi ih se pozvalo na volontiranje u radionicama i ostalim aktivnostima.

Aktivni i u virtualnom svijetu

Još od osnutka, kontinuirano se obilježavaju važni datumi tijekom cijele akademske godine kako bi se senzibiliziralo studente, ali i širu javnost, o važnosti brige za mentalno zdravlje te poticao razvoj tolerantrnijeg društva. Studentsko savjetovalište je 3. prosinca 2019. godine obilježilo Međunarodni dan osoba s invaliditetom predavanjem Studirati kao i svi Anite Rudić, prof. reh. U suradnji s Odjelom za psihologiju 10. prosinca obilježen je i Međunarodni dan ljudskih prava predavanjem izv. prof. dr. sc. Vere Čubela Adorić, pročelnice Sekcije za ljudska prava i psihologiju Hrvatskog psihološkog društva, pod nazivom (Ne)poštivanje ljudskih prava: socijalno-psihološka perspektiva. U

trenutku kada je počela nastava na daljinu, velik dio aktivnosti također se preselio u virtualni svijet pa su neki važni datumi ovaj put obilježeni prigodnim objavama na web stranici Savjetovališta i društvenim mrežama. Tako je obilježen Svjetski dan osoba s Down sindromom (21. ožujka), Nacionalni dan oboljelih od epilepsije (26. ožujka), Svjetski dan svjesnosti o autizmu (2. travnja), Svjetski dan zdravlja (7. travnja) te Svjetski dan mentalnog zdravlja majki (6. svibnja).

Studentsko savjetovalište u svibnju obilježava Mjesec mentalnog zdravlja. Budući da ga ove godine nisu mogli obilježiti na uobičajen način, družeći se sa studentima, organizirana je prva virtualna radionica Upravljanje stresom koju su vodile doc. dr. sc. Arta Dodaj, savjetateljica u Studentskom savjetovalištu, i izv. prof. dr. sc. Kristina Sesar. U svibnju je pokrenuta i suradnja pod nazivom Pandemija i ja koja je ostvarena s grupom studenata psihologije pod vodstvom prof. dr. sc. Anite Vulić-Prtorić. U želji da pomognu svojim kolegama, studenti su napravili više kvalitetnih edukativno-savjetodavnih materijala koje su uz pomoć djelatnica Savjetovališta prezentirali i ostalim studentima, kao i svima koji prate stranice Savjetovališta. Do sada je u sklopu te suradnje objavljeno pet interaktivnih prezentacija: Naša (virtualna) stvarnost, Naša socijalna mreža, Imamo li sve pod kontrolom?, Kako smo se osjećali tijekom pandemije? i Čemu nas je naučila pandemija?, a suradnja se nastavlja i dalje.

Online zdravstveno savjetovanje

S obzirom na to da su se svi, pa tako i studenti, iznenadno našli u situaciji povećane brige za svoje zdravlje i nagle promjene navika s ciljem njegova očuvanja, kako zbog pandemija, tako i zbog potresa u gradu Zagrebu i njegovoj okolici, Savjetovalište je nastojalo biti što prisutnije na svojim stranicama i kontinuirano pružati pomoć i podršku svojim studentima putem psihoedukativnih materijala koje su pripremile stručne suradnice. Iz tog razloga su u ožujku pripremljeni korisni savjeti za nošenje s anksioznošću i neizvjesnošću. Osim toga, svjesni da je i učenje posljednjih mjeseci bilo drukčije od onoga na što su studenti i nastavnici

navikli jer je u potpunosti prebačeno na e-platforme, studenti su dobili i pregled bitnih činjenica o održavanju nastave, preporuke o tome kako organizirati svoje učenje u novonastaloj situaciji te kako se motivirati u situaciji multikrizne.

U travnju ove godine ponovno je pokrenuto online zdravstveno savjetovanje Pitaj liječnika za studente, u suradnji sa Službom za školsku i adolescentnu medicinu Zavoda za javno zdravstvo Zadar. Pet liječnika, na čelu s liječnicom Nadijom Cavenago-Morović, dr. med. spec. škol. med. stavilo se na raspolaganje studentima na Sveučilištu, iako su trenutačno, bez sumnje, veoma opterećeni situacijom oko pandemije. Studenti im se mogu javiti na e-mail pitaj.lijecnika.ssunizd@gmail.com ako imaju bilo kakvu nedoumicu o tome kome se obratiti za liječničku pomoć i trebaju li i na koji način odabrati svoga liječnika u Zadru. Djelatnice Savjetovališta, na čelu s voditeljicom neizmjenno su im zahvalni što su pristali na suradnju i tako omogućili studentima da se u vrijeme velikih izazova i promjena u svakodnevici na koju su navikli imaju kome obratiti za pomoć.

Početkom 2020. godine provedeno je istraživanje pod nazivom Iskustvo savjetovanja i izazovi studiranja studenata na Sveučilištu u Zadru. Kao što i sam naziv kaže, cilj istraživanja bio je dobiti povratnu informaciju o najtraženijoj usluzi u Savjetovalištu te doznati s kojim se izazovima studenti svakodnevno nose. Planirano je dobivene rezultate prezentirati na ovogodišnjim Danima psihologije koji se održavaju u listopadu i tako uputiti širu javnost o važnosti brige za mentalno zdravlje te istaknuti ulogu koju Savjetovalište ima u tome. Istraživanje je osmislila i provela stručna suradnica Severina Mamić. Također, njezin angažman dominantan je u izradi različitih edukativnih sadržaja, vođenju radionica, kao i vođenju naših stranica na društvenim mrežama.

Kontinuirano usavršavanje

Kako kontinuiranim usavršavanjem i radom na sebi ni uspjeh ne može izostati, djelatnice Savjetovališta kontinuirano se usavršavaju na seminarima, radionicama i konferencijama. U tekućoj akademskoj godini sudjelovale su na 4. simpoziju Mladi i mentalno zdravlje: SLUŠAM TE koji je održan u Školi narodnoga zdravlja „Andrija Štampar“ u Zagrebu, završnoj konferenciji Erasmus+ projekta HAND in HAND pod nazivom Do We Need a Relational Revolution in Schools? Social, Emotional and Intercultural Competences for Inclusive Societies te na webinaru Making Youth Participation Visible u organizaciji SALTO-YOUTH mreže koji djeluje u sklopu programa Erasmus+ Youth te Europskih sna-

ga solidarnosti.

Plan za iduću akademsku godinu je i dalje raditi na kreiranju novih sadržaja za studente i djelatnike Sveučilišta, kontinuirano pružati podršku studentima putem individualnog savjetovanja, radionica i grupne podrške. Teško je u ovom trenutku predvidjeti koliko će na jesen moći nastaviti sa standardnim aktivnostima, no za sve postoji alternativa u vidu online radionica, savjetovanja i psihoedukacije.

Prvih 12 godina bilo je ispunjeno radom, trudom i brojnim aktivnostima, a iduće će nam godine, vjerujemo, biti još uspješnije. Voditeljica Savjetovališta sa stručnim suradnicama zahvaljuje svima koji si bili dio Studentskog savjetovališta u prvih 12 godina te s radošću iščekuje sve one koji će tek postati dio njega.

Severina Mamić,
mag. psych., stručna suradnica;
doc. dr. sc. Marina Vidaković,
voditeljica Studentskog savjetovališta

DOC. DR. SC. **SILVIJA BEKAVAC**, ODJEL ZA POVIJEST UMJETNOSTI, I IZV. PROF. DR. SC. **ŽELJKO MILETIĆ**, ODJEL ZA ARHEOLOGIJU, AUTORI DVOJEZIČNE KNJIGE „GENEZA, STRUKTURA I ULOGA OSLOBOĐENIČKIH TIJELA SEVIRA I AUGUSTALA“ U IZDANJU SVEUČILIŠTA U ZADRU

Prikupili smo kompletnu epigrafsku građu iz svih raspoloživih relevantnih baza i počeli iščitavati spomenik po spomenik i konačno je svako ono „Zašto?“ dobilo i svoje „Zato!“

U knjizi je, ističu autori, sadržan velik broj zaključaka, primjedbi i opservacija postavljenih iz nove perspektive, u rasponu od detalja do ukupnog sintetskog zaključka. Svaki od zaključaka rezultat je analize stotina natpisa, literarnih izvora i arheoloških podataka i raspravljani su punim znanstvenim diskursom, tako da ih je čitatelju koji ne posjeduje specijalistička znanja zahtjevno predstaviti na popularan način. Stoga zahvaljujemo predstavljacima na Antičkim danima, prorektorici prof. **Balić Nižić** i prof. **Maršiću**, koji su se potrudili da kolegama, studentima i svim zainteresiranima prenesu doprinos naše studije

Doc. dr. sc. Silvija Bekavac, Odjel za povijest umjetnosti, i izv. prof. dr. sc. Željko Miletić, Odjel za arheologiju, autori su dvojezične knjige „Geneza, struktura i uloga oslobođeničkih tijela sevira i Augustala“ u izdanju Sveučilišta u Zadru.

O mnogim pitanjima još ne postoji konsenzus, bilo zbog težine pojedinih problema, nedostatne evidencije u izvorima, različitih pristupa i konteksta. Stoga smo se u potpunosti usredotočili na izvore, a znanstvenu literaturu koristili smo da bismo konfrontirali naše s postojećim zaključcima. S problemima smo se mogli nositi i razumijevati ih jer su nam metodološke zasade pružili profesori, znanstvenici koji su nekad predavali upravo na Odjelu za arheologiju: Mate Suić, Branimir Gabričević, Julijan Medini i Nenad Cambi, kaže prof. dr. sc. Miletić

Kako je došlo do vaše suradnje na toj knjizi i zašto?

Ž. Miletić: Tijekom diplomskog studija arheologije Silvia Bekavac pokazivala je izvrsnost i posebno zanimanje za antički period. Stoga je bila prirodan odabir za novačko mjesto na projektu MZOS, čiji sam voditelj bio, a samim time i mentor pri izradi disertacije na našem doktorskom studiju Arheologija istočnog Jadrana. Tema projekta bila je religija u rimskoj provinciji Dalmaciji, a sukladno tome, tema doktorske radnje bila je religijska slika u Saloni, glavnom gradu provincije. Bio sam zadovoljan, jednako kao i članovi povjerenstva za obranu prof. Miletićević Bradač iz Zagreba i naš kolega u Zadru, prof. Maršić, beskompromisnim pristupom problemima u složenoj arheološko-sociološkoj studiji. Jedan od problema, gdje ja takav stav dobrodošao, bio je odnos sevira i sevira Augustala te njihove uloge u rimskom društvu kolonije Salone. Granica međusobnih odnosa često je zamagljena i u svjetskoj literaturi, što je djelomice posljedica još uvijek stožernog, ali starog istraživanja Lili Ross Taylor, a o točnoj ulozi tih udruženja postoje kontradiktorni stavovi. Kolegica Bekavac je kroz analizu natpisa iz Salone i komparativni materijal iz nekoliko velikih kulturnih središta u Carstvu na oba pitanja decidirano odgovorila, premda i sama svjesna da apsolutne istine u znanosti ne postoje. Brojne druge teme koje se odnose na ta dva kolegija nije obrađivala jer nisu bile bitne za raspravu u doktoratu, ali njihov golem potencijal za istraživanje nagnao me da novoj doktorici znanosti predložim da napišemo knjigu o sevirima i sevirima Augustalima u Dalmaciji, što se brzo pretvorilo u radnju o stvaranju tih kolegija, njihovoj strukturi i ulozi na razini cijeloga Carstva. Nakon nekoliko godina vrtoglavog rada i studiranja, knjiga je bila gotova.

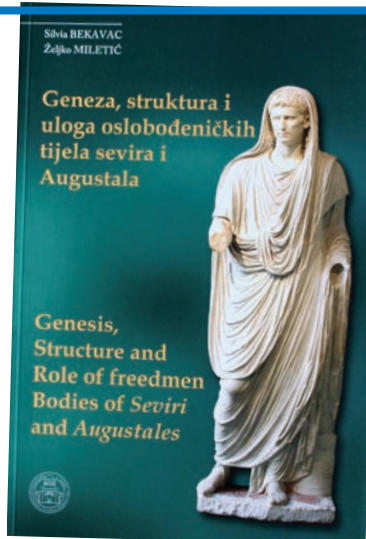
Pojmove teme kojom se bavite u knjizi često ne razumiju čak ni oni koji su upućeni u an-

tiku. Tko su, dakle, seviri, tko su Augustali, a tko seviri Augustali?

S. Bekavac: Znamo li da se seviri i seviri Augustales u raznim varijantama imena javljaju na tisućama rimskih natpisa, čini se čudnim da nije lako ustanoviti je li riječ o jednom, dva ili čak više tijela. Više od devedeset posto natpisa na nadgrobnim je spomenicima, a u njima se samo navede da je pokojni oslobođenik za života bio član jednog od tih kolegija šestorice muškaraca, bez dodatnih podataka. Njihova brojnost omogućila nam je odrediti disperziju i koncentraciju dvaju kolegija sevira i sevira Augustala, što je bio prvi korak koji je doveo do čvrstog zaključka da su oni različiti. Na temelju toga izveli smo raspravu.

Ž. Miletić: Manja skupina natpisa bogatih podacima bila nam je korisnija. To su popisi članova kolegija i službeni dokumenti o aktivnostima poput organiziranja igara, darivanja sugrađana i podizanja carskih skulptura. Otkrića carskih hramova i, naročito schola, tj. sjedišta u kojima se kolegiji sastaju i zasjedaju, kao i poznavanje Augustova djelovanja na stvaranju carskog kulta omogućili su nam zaključak da su oba tijela, seviri i (seviri) Augustali, nastala da bi se odgovorilo potrebi ponovnog uređivanja narušenih odnosa pripadnika različitih društvenih slojeva. Zakonima su određena prava i obveze bivših robova prema patronu, gdje im je mjesto (čak i doslovno, npr. gdje sjede u kazalištu i amfiteatru) u rimskom društvu te koje poslove i aktivnosti smiju obavljati. Kako je istodobno s reformom statusnih odnosa te kao i proces uvođenja carskog kulta, a August je postao vrhovni svećenik, upravitelj i organizator ukupne religije, to su Augustali osmišljeni da budu njegov propagatori u oslobođeničkom sloju, ali i u gradskim društvima Italije i provincija.

S. Bekavac: Seviri su pretežno također oslobođenici (ponekad i građani), pa kao ni Augustali

nisu smjeli biti u gradskoj upravi. Nema potvrda da je njima povjereni zadaća rada na promidžbi carskog kulta pa im je preostalo da se u komunalnoj zajednici afirmiraju davanjem darova, od gradnje javnih objekata, preko organiziranja igara do priređivanja objeda tijekom festivala.

Seviri Augustali ili samo Augustali su, kako dokazuje, uključeni u carski kult, ali nisu svećenici. Može li ih se usporediti s nekim suvremenim udruženjima, usporedbe radi?

Ž. Miletić: Teško je uspoređivati Augustale sa suvremenim udruženjima jer je rimsko društveno uređenje bitno drukčije od društva modernih demokracija u kojima postoji ustavna jednakost ljudi. Profil tadašnje rimske mnogobožacke religije različit je od religijske i svjetonazorske slike europskih država 21. st. Mislim da se paralela, naročito u odnosu prema svećenicima, može povući sa srednjovjekovnim bratovštinama. Njihovi ciljevi bili su pobožan život u komuni, bratska pripomoć, skrb o crkvi. Kroz pripadnost bratovštinama članovi su gradili kršćanski identitet, pozicionirali se, a voditelji udruženja, prokurator, postizali visok društveni prestiž. Bratimi nisu bili svećenici, ali su aktivno sudjelovali u liturgiji i obredima, naročito u procesijama. Seviri Augustali na nekoliko natpisa označeni su kao cultores, oni koji

su prijatelji i štovatelji cara i carske kuće. Takav odnos rezultat je duboko uvriježenog respektiranja onih koji su stariji, ugledniji i boljeg podrijetla s jedne strane, a s druge proizlazi iz klijentskog odnosa u velikoj rimskoj porodici koju prema vani predstavlja pater familias, a u kojoj ima mjesta i za robove i oslobođeničke zavisne osobe. Car August, sin božanskog Cezara, simbolički bio je otac obitelji cijelog rimskog naroda. Uz izvrsne Augustove organizacijske i reformatorske sposobnosti, bilo je lako kanalizirati oduševljenost Rimljana carskom osobom i osobnošću. Istaknuti oslobođenici ustrojili su u Augustale sa zadaćom širenja carskog kulta i promidžbe imperijalne moći. Nositelji sakralnih obreda u kultu bili su svećenici i sakralni kolegiji. Oslobođenici to nisu mogli biti, zbog „manjkavog“, robovskog podrijetla.

S. Bekavac: U rimskom periodu imamo više primjera udruženja srodnih oslobođeničkim sevirima Augustalima. Božica Kibela u Rim je uvedena iz Pergamskog kraljevstva, zajedno sa svećenicima. U Saloni je imala brojne sljedbenike, koji su organizirali udruženja - kognacije za koje znamo iz desetak natpisa. I sama sam pridonijela istraživanju razvoja tih vjerničkih udruženja koja su se najviše brinula o održavanju i opremanju hramova. Dendrofori su bili drukčiji, profesionalni „ceh“ zanatlija koji su se bavili drvima, od sječe do stolarskih radova. Oni su sudjelovali u velikom proljetnom festivalu boga Atisa, tako da su u svečanoj povorci unosili okićen borić koji je simbolizirao nebeskog zaštitnika. Cijeli je niz vjerničkih udruženja koncepcijski sličan Augustalima koji su, što je važno, bili inovacija samoga cara Augusta.

Kako carski kult, najvažniji segment rimske religije, povezuje sve slojeve društva?

S. Bekavac: Iako su rimski gradovi imali određenu autonomiju u odnosu na središnju vlast, Rim je bio centralizirana država, na

čijem je čelu bio moćni car. Čak i u udaljenim provincijama simboli vlasti bili su vidljivi svuda, a oni su postavljeni zbog prikazivanja carske moći, koja se isticala i kroz carski kult. Gradovi u svojim nazivima nose i imena careva, a iznad gradskih vrata postavljane su bikovske glave koje su simbolizirale prosperitet i sreću koju donosi carski mir. Na žrtvenicima ispred hramova prikazivana je Vučica s Romulom i Remom. Vojnici su nosili odličja s portretima careva koji su vrhovni vojni zapovjednici. Glavni vizualni medij u Carstvu je kovani novac s prikazom careva na prednjoj strani i njihovim postignućima na stražnjoj. Gradovi naručuju skulpture pripadnika imperijalne obitelji i postavljaju ih u svetišta ili na javne prostore. Preko hramova i skulptura, prikaza na novcu i državnih simbola car je bio sveprisutan. Koliko je bilo divljenje puka, vidimo iz činjenice da su na privatnim portretima diljem Carstva „obični“ ljudi prikazivani tako da njima slične, a imali su frizure kao carevi i carice.

Ž. Miletić: Carski kult razvio se iz kulta predaka julijevske dinastije. Cezar, a zatim i njegov posvojeni sin, car August, nagomilali su cijeli niz državnih dužnosti, što im je omogućilo da imaju vodeću riječ u upravljanju državom, vojskom, religijom i brojnim drugim aspektima života. Carevi su mogli dodjeljivati pojedincima i zajednicama građansko pravo, oni su osnivali gradove. Stanovnici su osjećali tu carsku moć pa je, djelom zbog divljenja ali i zbog svijesti da ovisi o njoj, bilo razumljivo da štaju carsku osobu koja im je mogla dodijeliti mnoge povlastice i bolji položaj u društvu. Na temelju odluke Senata da je Cezar Božanski, August i carevi iza njega kultom su premrežili prostor Rima i Italije i provincija, kao i sve slojeve društva na čijem su vrhu elitni građani senatori. U Rimu je osnovano lobističko svećeničko udruženje sodales Augustales u koje su ulazili pripadnici carske obitelji i istaknuti senatori. Carski kult organiziran je i za pere-

Doc. dr. sc. Silvija Bekavac

Doc. dr. sc. Silvija Bekavac rođena je 1983. godine. Osnovnu školu završila je u Brelima, a srednju jezičnu gimnaziju u Makarskoj. Godine 2009. diplomirala je studij povijesti i arheologije na Sveučilištu u Zadru. Tijekom studiranja dobitnica je dvije Rektorove nagrade. Doktorsku disertaciju „Rimska religija i kultovi u društvenoj strukturi pretkršćanske Salone“ obranila je 2015. godine na doktorskom studiju Arheologija istočnog Jadrana u Zadru.

Od 2011. zaposlena je na Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru, a od 2018. i na Odjelu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru na radnome mjestu docenta, gdje je uključena u nastavu u sklopu kolegija Umjetnost drevnih civilizacija i antičke Grčke, Umjetnost Rima i antike na tlu Hrvatske, Zaštita spomenika kulture II i Rimska arhitektura na istočnoj obali Jadrana.

Moja priča o izboru arheologije je, kaže docentica Bekavac, klasični kliše koji uključuje Indianu Jonesa i Laru Croft u kombinaciji s izraženim istraživačkim i avanturističkim duhom.

gine, slobodne ljude bez građanskog prava, koji čine glavninu stanovništva provincija. Po gradovima Italije i provincija stvoreni su također građanski svećenici carskog kulta (flamines i sacerdotes), a za oslobođenike je stvoren kolegij sevira Augustala. Svi su bili uključeni u carski kult.

U kakvom su položaju seviri Augustali u odnosu na svećenike?

Ž. Miletić: Seviri Augustales nisu svećenici jer ste u rimskoj službenoj religiji za tu službu trebali biti libertus et ingenuus tj. slobodan i slobodno rođen. U nekim velegradovima koji su gospodarski bili moćni, bilo je mnogo robova, stoga i snažna oslobođenička zajednica. U njima su pronađeni podaci na natpisima iz kojih smo zaključili da su Augustali bili središnje tijelo jednog šireg udruženja, augustalske korporacije, u čijim aktivnostima sudjeluju osobe iz raznih društvenih slojeva, od robova koji su blagajnici, preko oslobođenika Augustala, do građana koji su patroni. U popisima članova korporacije (album) na nekoliko natpisa spominje se svećenik, sacerdos Augustalis, koji je građanskog statusa. Znači, svi u korporaciji involvirani su u carski kult tako što obavljaju različite poslove, ali nositelji sakralnih obre-

da bili su svećenici. Oslobođenici, bivši robovi, to nisu mogli biti, ali kao slobodni ljudi mogli su se javno moliti, davati žrtve, naručivati carske skulpture, organizirati domjenke za carski rođendan i dijeliti raznovrsne darove u sličnim prigodama. Kad su Augustali stupali na dužnost, uplaćivali su honorarnu sumu u gradsku blagajnu, a gradsko vijeće moglo je odrediti kako će se novac iskoristiti, uvijek za opću dobrobit stanovnika grada. To nije moralo biti za carski kult, ali uvijek je bilo u carevu čast i slavu.

Zašto su seviri Augustali hijerarhijski jači od sevira i kako je došlo do toga?

S. Bekavac: Prije nego što zaključimo da su seviri Augustales važniji od sevira, treba reći da uvijek ima iznimki od statističkog prosjeka. Tako, na primjer, u nekoliko gradova u Italiji seviri Augustali nisu oslobođeničko tijelo, nego ga čine građani. U više gradova sjeverne Italije imamo suprotnu situaciju, gdje su seviri miješano građansko-oslobođeničko tijelo. Ako u tim gradovima imamo i Augustale koji su oslobođenici, oni su tada hijerarhijski niži. Na temelju neusporedivo veće brojnosti Augustala na natpisima iz Carstva, očito su oni dominantan oslobođenički kolegij, neusporedivo popularniji od

sevira. Posljedica je to okolnosti i svrhe nastanka u doba cara Augusta, koji je tijelo Augustala osmislio kao jednu od ključnih poluga za razvoj institucije carskog kulta. Svi su respektirali ljude koji provode carske političko-religijske zamisli, a Augustali su potisnuli sevire u borbi za stjecanjem društvenog prestiža jer su, osim kulturnih, i oni provodili popularne svjetovne aktivnosti npr. darivanje sredstava sugrađanima.

Kako su se oslobođenici, koji su bili robovi, mogli uspeti u društvenoj hijerarhiji robovlasničkog Rima ili je to pitanje kupovanja ugleda? Ako su to oslobođenici mogli zbog bogatstva, kako su se mogli obogatiti? Ta slika odudara od uobičajene predodžbe o rimskim oslobođenimcima?

S. Bekavac: Rimsko pravo definiralo je robovski sloj, ali odnos društva i prava prema robovima s vremenom se mijenjao i poboljšavao, zakon ih je čak štutio od ponekih surovih i nepravednih gospodara. Unatoč postojanju robova, nitko ropstvo nije smatrao prirodnim stanjem pa je valjda zbog takvog nazora stvorena zakonska mogućnost da se rob oslobodi. Rim je bio robovlasnička država, ali ne s jednakim intenzitetom na svim područjima i u svim epohama, a robovi su uživali različite statuse i nije svima bila predodređena ista sudbina.

Ž. Miletić: Rimljani su, naročito od Drugog punskog rata, na golemim posjedima senatora imali brojne ropske družine, a teške poslove robovi su obavljali i drugdje. Njihov život bio je kratak i bez nade za poboljšanjem. Međutim, bilo je i robova koji su bili u mnogo boljem položaju jer su obavljali gazdi važne poslove, kao upravitelji imanja, osobni tajnici, bibliotekari, financijski stručnjaci i sl. U rimskoj društvenoj piramidi pojedini robovi bili su moćniji od siromašnog dijela građanstva te su činili kandidate iz kojih se „regrutirao“ gornji bogati sloj oslobođenika. Stekavši slobodu ostali su vezani uz bogate patrone i zahvaljujući njihovom zaleđu, vlastitim vještinama i vezama u financijsko-trgovačkim krugovima, nastavili zgrtati dobit za njega i sebe. Za poneke građane upravo su ti oslobođenici bili pojam „rimstva“. Među šaćicom najbogatijih ljudi u doba cara Klaudija nekoliko je oslobođenika, a car Trajan je za finan-

Seviri su pretežno također oslobođenici (ponekad i građani), pa kao ni Augustali nisu smjeli biti u gradskoj upravi. Nema potvrda da je njima povjerena zadaća rada na promidžbi carskog kulta pa im je preostalo da se u komunalnoj zajednici afirmiraju davanjem darova, od gradnje javnih objekata, preko organiziranja igara do priređivanja objeda tijekom festivala, objašnjava doc. dr. sc. Bekavac

ciranje vojne ekspedicije u Daciju posuđivao novac od oslobođenika, da bi se tim ratom strahovito obogatio. Najveći broj oslobođenika nije bio bogat, a neki su propali u siromaštvo.

Morali su, dakle, kupovati svoj ugled i mjesto u društvu?

S. Bekavac: Oslobođenici su se borili za svoj imidž na razne načine, a u rimskom cenzitivnom društvu sigurno je bilo važno bogatstvo koje određuje položaj pojedinca kao političkog bića ili vojnika. Julijejsko-klaudijevski carevi imali su u vlastitim oslobođenimcima snažno uporište, naročito za državne administrativne poslove, a zahvaljujući bogatstvu poslužili su im i kao tampon-zona prema pojedinim senatorima. Građanski strah od gubljenja povlastica, kao i mrlja robovskog podrijetla oslobođenika otežavali su njihovo uklapanje u građansko društvo.

Ž. Miletić: U Petronijevu „Sattirikonu“ vidimo izrugivanje i ciničan prijezir građanske elite prema Trimalhionu, novopečenom bogatom oslobođeniku bez manira, i njegovoj ženi goropadnici. Svejedno, nitko se nije bunio na večere i darove koje je obilato dijelio taj isti skorojević. Slični odnosi i modeli postoje u gradovima diljem Carstva. Oslobođenici koji su postali Augustali najlakše su se integrirali s građanstvom, pogotovo njihovi potomci.

Sinovi bogatih oslobođenika, kako tvrdite, za razliku od očeva, brzo napreduju na društvenoj ljestvici?

Ž. Miletić: Ta činjenica dobro je uočena i u našoj literaturi, a u knjizi mi smo nastojali odrediti mehanizme napredovanja oslobođeničkih obitelji. Iznimno, već su ugledni oslobođenici, redom Augustali, mogli probiti barijeru i sudjelovati u radu gradske uprave, premda im to načelno nije bilo dopušteno. Imamo primjere gdje se oni direktno postavljaju u gradsko vijeće jer su odlukom vijećnika (dekuriona) dobili takozvana ornamenta decurionalia. Njihovim sinovima, slobodno rođenim građanima, ulaz u političku i gospodarsku elitu širom je otvoren. Zahvaljujući bogatstvu bez kojeg se nisu mogli kandidirati, oni ulaze u gradsko vijeće i postižu najviše gradske dužnosti.

S. Bekavac: Sinovi su i dalje vezani uz carski kult, ali više ne kao sevir Augustali, nego kao patroni augustalskih korporacija, a u

Izv. prof. dr. sc. Željko Miletić

Izv. prof. dr. sc. Željko Miletić rođen je 1962. u Šibeniku. Radi kao izvanredni profesor na Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Osnovnu i srednju školu završio je u Šibeniku. Studij arheologije i povijesti umjetnosti upisao je 1981. na Filozofskom fakultetu u Zadru, a diplomirao 1986. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je 1986. poslijediplomski studij arheologije. Magistarsku radnju „Topografija salonitanskih nekropola“ izrađenu pod mentorstvom prof. dr. Marina Zanovića obranio je 1989. Na Filozofskom fakultetu u Zadru 1997. doktorirao je pod mentorstvom prof. dr. sc. Nenada Cambija s temom „Mitražam u rimskoj provinciji Dalmaciji“.

nekim velikim gradovima čak i augustalskog reda (vijeća) formiranog po uzoru na dekurionski građanski red. Vrlo često gradsko vijeće odobrava im podizanje počasnih spomenika ili, nakon smrti, dodjeljuje počasno javno mjesto za podizanje nadgrobnog spomenika. Najbogatiji među njima mogli su postati vitezovi, građanski sloj koji je po bogatstvu odmah ispod senatorskog. To im je omogućavalo da uđu u popise carske administracije i eventualno svoju karijeru prođu kroz više važnih državnih položaja. Nekoliko tisuća vitezova sačinjavalo je caru odanu društvenu grupu.

Kako su problematiku sevara i sevara Augustala riješili strani stručnjaci?

Ž. Miletić: O mnogim pitanjima još ne postoji konsenzus, bilo zbog težine pojedinih problema, nedostatne evidencije u izvorima, različitih pristupa i konteksta. U znanosti ionako ne postoje apsolutne istine i sve podliježe preispitivanju. Nekoliko izvrsnih, modernih i krupnih sinteza autora Duthoya, Gradela, Abramenska, Fishwicka i drugih usmjerilo je pravce istraživanja i raščistilo s nekim prethodnim zabudama, što je, naizgled paradoksalno, otvorilo dodatne probleme i proširilo krug raspravnih tema. Svježina arheologije i klasičnih studija počiva na svakodnev-

nom otkrivanju novih povijesnih izvora, ponekad i spektakularnih, što omogućuje rekonstrukciju segmenata života u antičko doba. Stoga smo se u potpunosti usredotočili na izvore, a znanstvenu literaturu koristili smo da bismo konfrontirali naše s postojećim zaključcima. S problemima smo se mogli nositi i razumijevati ih jer su nam metodološke zasluge pružili profesori, znanstvenici koji su nekad predavali upravo na Odjelu za arheologiju: Mate Suić, Branimir Gabričević, Julijan Medini i Nenad Cambi.

Koji je novum u vašoj sintezi o ulozi oslobođeničkih tijela?

S. Bekavac i Ž. Miletić: Bit ćemo neskromni i reći da je u knjizi sadržan velik broj zaključaka, primjedbi i opservacija postavljenih iz nove perspektive, u rasponu od detalja do ukupnog sintetskog zaključka. Neke postignute zaključke već smo naveli. Spomenimo da smo usto rekonstruirali strukturu sevara i Augustala i odredili njihovo mjesto unutar augustalskih odnosno sevirskih korporacija. Odredili smo ulogu augustalskih kvinkvena, duplikarija i kuratora. Dopunili smo modele financijskog djelovanja oslobođeničkih tijela. Predložili smo originalnu teoriju o razlikama između flamera i sacerdotia, tj. dvije kategorije carskih svećenika. Odredili smo vrstu i sadržaj nekih dvojbenih spo-

menika. Obogatili smo znanja o Augustovoj ulozi u organiziranju carskog kulta i promjenama koje su nastupile u doba Flavijevaca. Svaki od zaključaka rezultat je analize stotina natpisa, literarnih izvora i arheoloških podataka i raspravljani su punim znanstvenim diskursom, tako da ih je čitatelju koji ne posjeduje specijalistička znanja zahtjevno predstaviti na popularan način. To što bismo mogli nazvati manom ove knjige dodatan je razlog da zahvalimo predstavljacima na Antičkim danima, prorektorici prof. Balić Nižić i prof. Maršiću, koji su se potrudili da kolegama, studentima i svim zainteresiranima prenesu doprinos naše studije.

Metodološki, kako ste došli do rezultata svojih istraživanja?

S. Bekavac: Najvažniji metodološki moment bio je onaj kada smo odlučili privremeno ostaviti postrani sve što su suvremeni autori napisali o sevirima i Augustalima te krenuli u analizu tekstova (literarnih, pravnih i natpisnih) koje su o tome napisali sami Rimljani. Prikupili smo kompletnu epigrafsku građu iz svih raspoloživih relevantnih baza i počeli iščitavati spomenik po spomenik. Tim pristupom, rješenja su se počela postupno kristalizirati i konačno je svako ono „Zašto?“ s početka cijele priče dobilo i svoje „Zato!“, odnosno postavljena pitanja dobila su svoje odgovore.

Jeste li koristili epigrafske natpise ne samo s područja Hrvatske, nego i iz inozemstva?

Ž. Miletić: Najveća količina analizirane građe iz drugih je provincija, naročito galskih i hispanskih, kao i iz Italije. Na tim prostorima otkriveni su i sadržajno najbogatiji epigrafski spomenici. Od prvobitne zamisli da pišemo samo o spomenicima iz provincije Dalmacije brzo smo odustali, ali smo i naše natpise iz Salone, Narone, Jadera, Senije i drugih gradova iskoristili, a nekoliko ih je veoma intrigantnih.

Na temelju neusporedivo veće brojnosti Augustala na natpisima iz Carstva, očito su oni dominantan oslobođenički kolegij. Posljedica je to okolnosti i svrhe nastanka u doba cara Augusta, koji je tijelo Augustala osmislio kao jednu od ključnih poluga za razvoj institucije carskog kulta. Svi su respektirali ljude koji provode carske političko-religijske zamisli, a Augustali su potisnuli seviru u borbi za stjecanjem društvenog prestiža jer su, osim kulturnih, i oni provodili popularne svjetovne aktivnosti npr. darivanje sredstava sugrađanima, navodi doc. dr. sc. Bekavac

DR. SC. SMILJAN GLUŠČEVIĆ PODVODNA ARHEOLOGIJA

Prvi udžbenik podvodne arheologije u jugoistočnoj Europi

Sveučilište u Zadru objavilo je knjigu Podvodna arheologija dr. sc. Smiljana Gluščevića. Knjiga ima oko 350 stranica i isto toliko crteža, fotografija, manjih i većih tablica itd., a zanimljiva je činjenica da rijetke kulture i narodi imaju knjigu (udžbenik) iz podvodne arheologije.

- Knjiga ima sve ono što je nužno da bi studenti tog studija shvatili podvodnu arheologiju. To je prvi udžbenik podvodne arheologije, koliko znam, barem u jugoistočnoj Europi. Nema ga ni Grčka, ni Bugarska ni Rumunjska. Sličan udžbenik imaju Italija i Britanija, ali ipak je ovo nešto drugo - kaže podvodni arheolog Smiljan Gluščević.

Kako je došlo do ideje da objavite udžbenik?

To je zasluga profesora Lea Marušića, tadašnjeg pročelnika Odjela za pomorstvo Sveučilišta u Zadru, koji je dva puta aplicirao za projekt Europske unije Tempus. Prvi put nije uspio, ali zahvaljujući njegovu velikom trudu, drugi put su pristigla sredstva za projekt Tempus, odnosno osnivanje novog studija Podvodne znanosti i tehnologije u sklopu Pomorskoga odjela Sveučilišta u Zadru. Naravno, za to trebate imati mnogo stručnjaka različitih profila, od građevinara, oceanografa, ihtiologa, biologa, ekologa pa tako i arheologa itd.

Vi ste se prihvatili rada na udžbeniku?

Tijekom dvije godine razvijao

se projekt Tempus, i to tako da je bilo potrebno, s obzirom na to da RH u to vrijeme nije bila članica EU, pronaći nekoga unutar EU da bude nominalni nositelj projekta. Prof. Marušić našao je suradnike na Sveučilištu Plymouth u Velikoj Britaniji i u Morskoj biološkoj postaji u Piranu - kao dijelu Nacionalnog instituta za biologiju u Sloveniji.

Jedan sastanak na samom početku održan je na Sveučilištu u Zadru, gdje su svi članovi, suradnici na projektu, ljudi iz Plymoutha i Slovenije i većina nas s hrvatske strane, održali predstavljanje tema na kojima radimo.

Poslije toga održane su radionice, dva puta u Plymouthu,

po jednom u Sloveniji i Zadru, nakon čega je bilo predviđeno da se, kad završi projekt Tempus, pokrene novi studij u sklopu Odjela za pomorstvo. Međutim, koliko znam, zbog nekih prostornih problema to je prebačeno na Odjel za ekologiju, agronomiju i akvakulturu. Nakon nekoliko godina implementacijom projekta Tempus započeo je novi studij u sklopu Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu, na kojemu sam nekoliko godina, do umirovljenja, predavao Uvod u podvodnu arheologiju.

To je bilo namijenjeno samo za studente novog studija Podvodnih znanosti i tehnologija. Dakle, studenti tog studija slušali su, i danas slušaju, i klimatologiju,

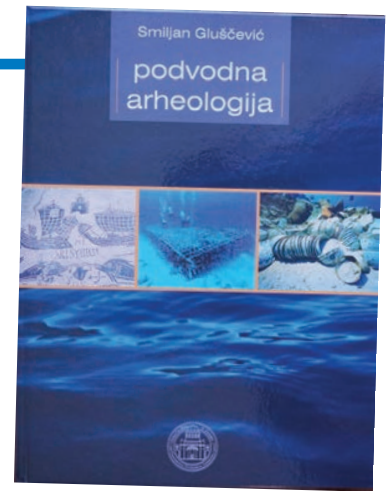
i biologiju, i oceanografiju pa tako i arheologiju i druge znanosti kako bi u konačnici mogli biti podrška stručnjacima u nekoj od tih struka.

U sklopu projekta Tempus bilo je planirano objaviti i udžbenik iz podvodne arheologije?

U sklopu cijelog projekta Tempus i studija Podvodnih znanosti i tehnologija bilo je planirano izdavanje nekoliko udžbenika za svaki od kolegija na tom studiju, poput Uvoda u oceanografiju, biologiju, podvodnu arheologiju itd. Međutim, kako sam postao ravnatelj Arheološkog muzeja u Zadru, što podrazumijeva i cijele

Zahvaljujući trudu profesora Lea Marušića, tadašnjeg pročelnika Odjela za pomorstvo Sveučilišta u Zadru, pristigla su sredstva EU za projekt Tempus, osnivanje novog studija za Podvodne znanosti i tehnologije u sklopu Pomorskoga odjela Sveučilišta u Zadru. U sklopu projekta i studija bilo je planirano izdavanje nekoliko udžbenika za svaki od kolegija na tom studiju, poput Uvoda u oceanografiju, biologiju, ekologiju, pa i podvodnu arheologiju itd. Međutim, kako sam postao ravnatelj Arheološkog muzeja u Zadru, što podrazumijeva i cijele dane rada na administrativnim poslovima, moj rad na udžbeniku stajao je četiri-pet godina

Podne točnoj Europi

le dane rada na administrativnim poslovima, moj rad na udžbeniku stajao je četiri-pet godina.

Kako je u međuvremenu bilo dosta novih istraživanja, trebalo je sve to uklopiti u udžbenik, ali i tehničke inovacije koje su se u međuvremenu počele koristiti na nekim lokacijama i koje su uvedene i kod nas... Uslijedilo je recenziranje, lektoriranje i na kraju tiskanje knjige koja je objavljena krajem prošle godine. Da sam knjigu završio na vrijeme, prije nego što sam postao ravnatelj, onda bi to više imalo smisla. Danas informatizacija ide velikim koracima naprijed, tako da sve postaje dostupno na internetu. Ipak, važno je znati da je implementirano mnogo naših lokaliteta, ali i načina rada i tehničkih inovacija, tako da ni po čemu ne zaostajemo za svijetom.

Vi ste, kako kažete, druga generacija podvodnih arheologa. Kako ste postali podvodni arheolog?

U Hrvatskoj sam pripadnik druge generacije podvodnih arheologa, dok prvoj pripadaju i akademik Nenad Cambi (on je bio i jedan od recenzenata), pokojni profesor Brusić s našega odjela u Muzeju, s kojim sam radio 20 godina, te pokojni Zlatko

Gunjača iz Šibenika.

Poslije studija pokojni prof. Janko Belošević, s obzirom na to da sam bio iznimno dobar student, ponudio mi je mjesto u Arheološkom muzeju, tako da sam nominalno prvi u bivšoj državi 1979. godine koji je zaposlen na mjestu podvodnog arheologa. Svi drugi radili su ili kao arheolozi, konzervatori ili ronionci, ali meni je to bilo „formacijsko“, radno mjesto - podvodni arheolog.

U vašim istraživanjima pod morem što vas je, ne uzimajući u obzir Apoksiomena, najviše fasciniralo?

Arheologija je takva da vam svaki pronađeni novi komadić nekog predmeta, makar to bio rub čaše, keramički ulomak, novčić... pričinja zadovoljstvo.

Istraživao sam nekoliko godina

Implementacijom projekta Tempus počeo je novi studij u sklopu Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu, na kojemu sam nekoliko godina, do prije dvije godine kad sam umirovljen, predavao Uvod u podvodnu arheologiju. To je bilo namijenjeno samo za studente novog studija Podvodne znanosti i tehnologije. Studenti tog studija slušali su, i danas slušaju o podvodnoj građevini, ekologiji, biologiji, oceanografiji pa tako i o podvodnoj arheologiji i drugim znanostima kako bi u konačnici mogli biti podrška stručnjacima u nekoj od tih struka

brod na Silbi iz sredine 1. stoljeća, i to s minimalnim sredstvima. Ni na jednom brodu koji je nađen u Jadranu do tog otkrića nije pronađeno 70 rebara. To je prvi pronađeni brod s teretom kamena, prvi brod s dvije brončane posude, vjerojatno prvi brod s određenim tipom brodske pumpe... Sve je to ostalo do kraja neistraženo jer Ministarstvo kulture jedno proklamira, a stvarna do djela sredstava je nešto potpuno drugo. Ali, to je neka sasvim druga priča.

Nadalje, imate luku u Zatonu koju je pronašao i počeo istraživati prof. Brusić. On je tamo otkrio dva broda koja se mogu atribuirati Liburnima. Pronašao je čak i izvore u kojima se govori o načinu izrade tih plovila, ne s metalnim zakovicama, nego šivanjem, konopima od lana ili brnistre. Poslije sam ja našao i treći

brod. Sve smo mi to uspjeli dokumentirati, na nalazištu je bilo brdo keramičkog, staklenog, metalnog materijala, novčića, kamena, svašta.

Kad je riječ o kulturnim slojevima, luka u Zatonu, prema mojim saznanjima, najistraživanija je luka na Mediteranu. To je bila luka antičkoga Nina jer je Nin i onda bio nizak, a more još pliće, u Nin nisu mogli doploviti veći brodovi pa su luku napravili dva kilometra dalje. Osim toga, do Nina biste morali obići cijeli otok Vir, što je dodatnih 25 milja. Onom brzinom plovidbe bio je to velik i nepotreban gubitak vremena.

Nemoguće je nabrojiti i barem dio lokaliteta na kojima sam radio, svaki je drukčiji, često iz različitog vremena, ali i različite destinacije. Impresivno je npr. bilo vidjeti i austro-ugarski brod „Baron Gautsch“ koji je 1914. godine potonuo ispred Rovinja, najbrži brod, ne samo za to vrijeme. Zbog neopreznosti časnika na palubi potopila ga je vlastita mina i potonuo je na 40 metara dubine. Iako je taj brod pod zaštitom, kao i mnogi drugi, sve se to nemilice pljačka... Bolje je o tome ne razmišljati, samo izludite. A pljačka podvodnoga blaga i arheoloških artefakata bila je enormna i onda, i danas je.

Dr. sc. Smiljan Gluščević

Smiljan Gluščević rođen je 1952. u Metkoviću. U Zadru je 1972. godine upisao studij arheologije i povijesti na Filozofskom fakultetu. Nakon studija zaposlio se u Arheološkom muzeju u Zadru na mjestu podvodnog arheologa, gdje je proveo cijeli radni vijek. Gotovo sve do mirovine bio je voditelj Odjela za podvodnu arheologiju, a bio je i ravnatelj Arheološkog muzeja u Zadru od 2010. do 2014. U zvanju znanstvenog savjetnika bio je naslovni docent na Pomorskom odjelu Sveučilišta u Zadru.

O svom profesionalnom izboru i putu govori:

- U 6. razredu osnovne škole u Metkoviću moj nastavnik iz hrvatskoga, koji je u Zadru završio studij, pitao nas je tko će se čime baviti, što ćemo studirati. Moj prijatelj, danas u mirovini u samostanu u Gracu, Niko, rekao je da će biti svećenik, a ja sam rekao da ću studirati povijest. Bio je

veoma iznenađen našim vrlo decidiranim stavom u tim godinama. Moja teta predavala je zemljopis i povijest u Metkoviću. Predavala je i na otoku Ižu 1950-ih godina, nakon što je završila Pedagošku akademiju. Imala je mnogima poznatu knjigu Gustava Schwaba Najljepše priče klasične starine, debelu knjigu priča antičkih legendi koje su pretočene u tekst. Išao sam u 2. razred osnovne škole kad sam pročitao tu knjizurinu, ali sve mi se pomiješalo: više nisam znao tko je kome što. Međutim, pročitao sam je. S devet godina pročitao sam Odiseju, umjesto u stihovima, čitao sam priču o Odiseju, i to na ćirilici jer sam je, ne znam otkud i od koga, imao. Još uvijek imam tu knjigu. Možete zamisliti koji je to napor bio, ali pročitao sam je. Na moj interes za starine utjecale su i obiteljske priče. Moj djed je u Zadru završio preparandiju 1891. godine, učiteljsku školu. On je, uz latinski, govorio još dva-tri jezika, stric i teta također su bili školovani nastavnici, moja majka bila je učiteljica razredne nastave, a otac veletrgovac.

Javno predavanje i glazbeni recital

ADRIANA PLACENTIJA:

HISTORIA DEL TANGO ARGENTINO

— Povijest argentinskog tanga

SVEČANA DVORANA
SVEUČILIŠTA U ZADRU
SRIJEDA, 22. 1. 2020.
U 20:00 SATI

Ulaz besplatan

Koncertni
ured Zadar

TANGO MAJSTOR ADRIÁN PLACENTI NA SVEUČILIŠTU U ZADRU U SIJEČNJU 2020. GODINE

Zadarsku publiku razveselio je tango pjesmama, a zadarskim studenticama španjolskog jezika i književnosti održao predavanje o povijesti tanga

Kulturni imaginarij Argentine te nadasve Buenos Airesa nezamisliv je bez imena kao što su Carlos Gardel, Osvaldo Pugliese, Aníbal Troilo te Astor Piazzolla, umjetnika koji su tijekom dvadesetog stoljeća učinili tango najpoznatijim argentinskim glazbenim izričajem. Tango je i glazba i ples, ali njegovi su počeci, bez obzira na već stoljetno postojanje, još uvijek predmetom izučavanja

i polemika, kao i sama etimologija imena.

Dugo se njegovo porijeklo romantiziralo i vezivalo uz opskurna predgrađa Buenos Airesa i Montevidea, sumnjive muškarce, tzv. compadritos, kao i uz žene koje su živjele onkraj tradicionalnih društvenih konvencija te prostorije prepune dime u kojima su brojni imigranti iz raznih dijelova svijeta oplakivali svoju migrantsku sudbinu.

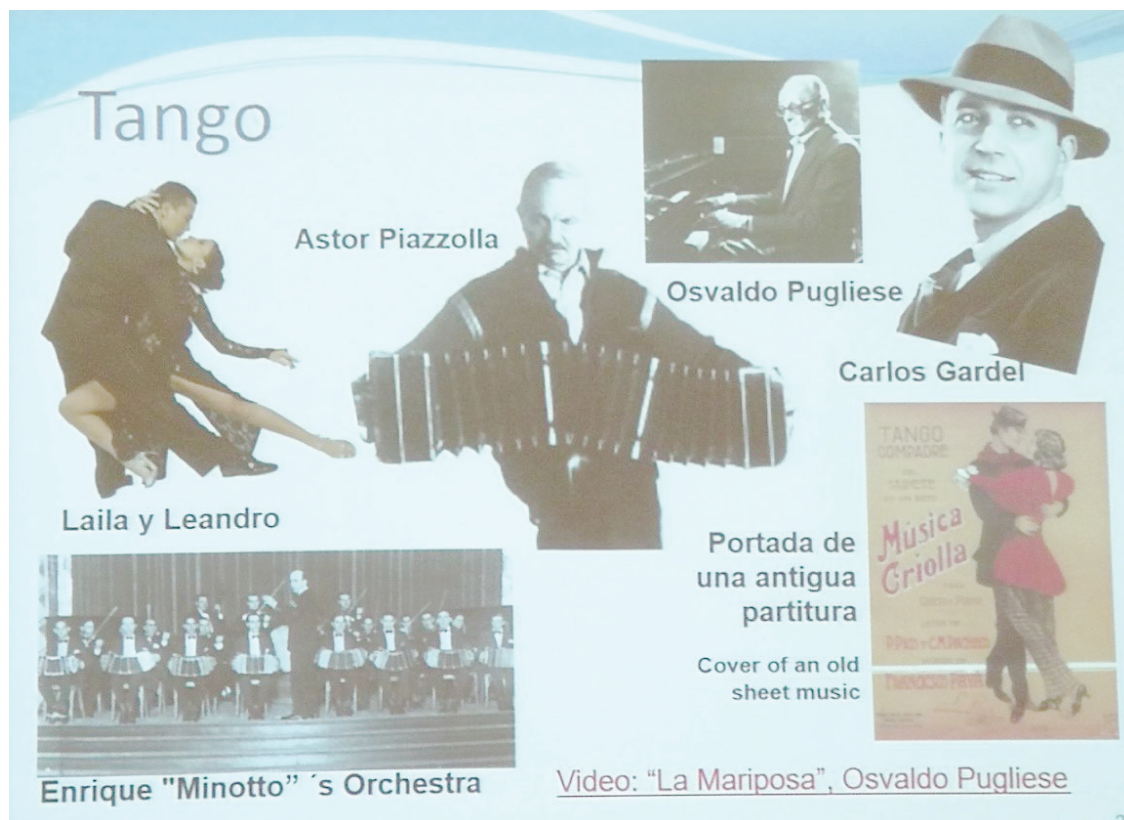
Upravo je migracija, prema jednoj od teorija, ključna za razvoj tanga s obzirom na to da je Argentina krajem XIX. i početkom XX. stoljeća primila nekoliko milijuna imigranata, i to uglavnom iz Europe. Obeshrabreni i razočarani argentinskom ekonomskom situacijom u koju su polagali sve svoje nade, nostalgiju i bol katalizirali su kroz prve tango pjesme. U početku je to bila glazba za ples, ponekad s

improviziranim tekstovima, da bi se postupno razvijala tijekom cijelog dvadesetog stoljeća.

Preteče tanga

Jorge Luis Borges, nezaobilazno ime argentinskog književnog kanona, posvetio je tangu i milongi brojne eseje i teorijske rasprave, a pisao je i tekstove za pjesme. Nedavno su objavljenje četiri konferencije koje je 1965.

Sveučilište je imalo čast ugostiti cijenjenog argentinskog skladatelja, pijanista i tanguera Adriána Placentija. Placenti, autor brojnih djela, među kojima se posebno ističe Tango Suite Puertas Abiertas, i istraživač je na Akademiji Lunfarda u Buenos Airesu (Academia Porteña del Lunfardo), kao i autor nekoliko istraživačkih radova o tangu

Borges dao na temu tanga (El tango. Cuatro conferencias, Lumen, 2016.), u kojima gradi genealogiju Argentinaca i „argentinštva“ upravo kroz povijest tanga. Tango je za Borgesa ultimativni izraz argentinskog identiteta od gauča do compadrita.

Borges, uostalom, smatra da tango nikad nije bio ples naroda jer je nastao u bordelima, a u počecima su ga čak plesali isključivo muškarci s obzirom na to da su žene zazirale od plesa zbog njegove povezanosti s prostitucijom. Upravo je ta rubna povijest tanga fascinirala Borgesa, autora Opće povijesti gadosti, među ostalim.

Sveučilište u Zadru imalo je čast ugostiti cijenjenog argentinskog skladatelja, pijanista i tanguera, Adriána Placentija u siječnju 2020. godine. Placenti, autor brojnih djela, među kojima se posebno ističe Tango Suite Puertas Abiertas, i istraživač je na Akademiji Lunfarda u Buenos Airesu (Academia Porteña del Lunfardo), kao i autor nekoliko istraživačkih radova o tangu. Osim u Buenos Airesu, nastupao je u nekoliko zemalja Sjeverne Amerike i Europe te ovaj put i u Zadru u Koncertnoj dvorani. Placenti je zadarsku publiku ra-

Jorge Luis Borges, nezaobilazno ime argentinskog književnog kanona, posvetio je tangu i milongi brojne eseje i teorijske rasprave, a pisao je i tekstove za pjesme. Za Borgesa tango je ultimativni izraz argentinskog identiteta od gauča do compadrita. Međutim, osoba koja je zaslužna za to što se tango još uvijek izvodi i sluša, zasigurno je Astor Piazzolla koji je šezdesetih godina prošlog stoljeća revolucionirao tango te je od plesne glazbe, tango učinio koncertnom glazbom

zveselio tango pjesmama, a zadarskim studenticama španjolskog jezika i književnosti održao je predavanje o povijesti tanga.

Ukratko, iznio je nekoliko pretpostavki o nastanku tanga. Među ostalim, kao preteče tanga Placenti spominje habanero, španjolsko-kubanski ples i pjesmu, zatim andaluzijski tango te mjuzikl i zarzuelu. Tango se kroz etape koje se obično nazivaju stara garda (guardia vieja), nova garda (guardia nueva), zatim avangarda, period mirovanja te nedavna renesansa, mijenjao i razvijao, najprije kao instrumentalna glazba kvarteta i trodijelna glazbena kompozicija pa kao glazba za sekstet i orkestar. Instrumenti koji su se koristili u počecima su gitara, flauta, violina te bandoneon, vrsta harmonike.

Razvoj tanga

Početak dvadesetog stoljeća tango se počinje i pjevati, a na scenu stupa Carlos Gardel, jedan od najpoznatijih pjevača tanga. Tekstovi su vrlo često ljubavne tematike prepuni melankolije i argentinskog patosa. Međutim, osoba koja je zaslužna za to što se tango još uvijek izvodi i sluša, zasigurno je Astor Piazzolla koji je šezdesetih godina prošlog stoljeća revolucionirao tango te je od plesne glazbe, tango učinio koncertnom glazbom. Piazzolla je tradicionalnom tangu pridodao elemente jaza i klasične glazbe osuvremenivši tango koji tada doživljava novi procvat.

Slijedi period mirovanja u kojem se zahvaljujući globalizaciji rock glazba nametnula kao dominantni žanr u Argentini te je interes za stvaranje tango glazbe postupno jenjavao. To se mijenja krajem XX. stoljeća kada se događa nova revolucija u tangu i njegova fuzija s elektro-glazbom. Grupe kao što su Gotan Project, Bajofondo ili Narcotango djeluju i dandanas te stavljaju djela klasičnih argentinskih tango stvaraatelja u suvremene kontekste.

Ostaje nam za vidjeti kako će se tango razvijati te na koji će način komunicirati s novim glazbenim žanrovima.

Nakon predavanja, Placenti je s mađarskom violinisticom Katalinom Bartha izveo nekoliko skladbi za zadarske studentice i ostalu publiku.

Vedrana Lovrinović,
mag. philol. hisp.

STUDIRANJE U DOBA KORONE KAKO JE STUDIRATI NA DALJINU, ONLINE

Novo iskustvo, ali ništa dramatično

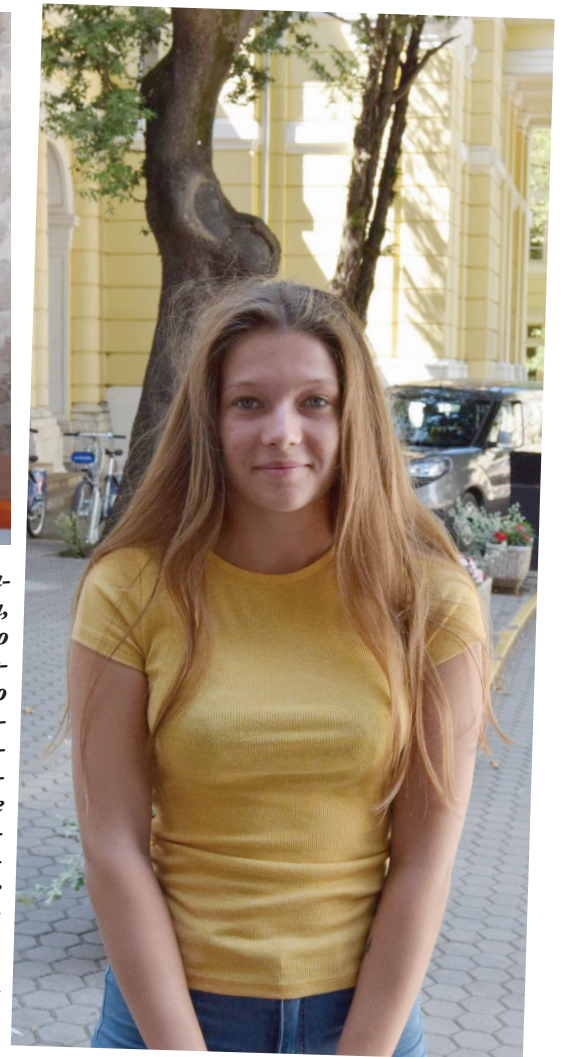
Studenti su, umjesto u predavaonicama, pred svojim računalima pratili videopredavanja i rješavali zadatke. Tek nakon popuštanja mjera i zakazivanja ispita, većina ih se pojavila u Zadru, nakon što su gotovo tri mjeseca bili sa svojim obiteljima

Bio sam u Metkoviću cijelo vrijeme dok se nisu otvorile međuzupanijske linije. Bilo je neobično studirati na takav način, nema društva, druženja, govori student Ante Senta

Iako je u početku bilo prilagođavanja i rješavanja problema u hodu, na kraju se sve uspjelo stići napraviti. Ostali su mi još završni ispit i završni rad. Stignem sve na vrijeme, kaže studentica Kristina Kusturić koja je od 20. ožujka do kraja svibnja bila u rodnom Đakovu

Nisam bila u Zadru tri mjeseca, predavanja smo imali online, a ispite normalno, što je bilo jedino nepromijenjeno u odnosu na prošlu godinu. Bilo je teže nego na prvoj godini jer je lakše popratiti predavanje kada si fizički na satu, kaže studentica Marija Magdalena Ožanić

Pandemija koronavirusa spriječila je uobičajeno odvijanje nastave na Sveučilištu u Zadru. Umjesto u predavaonicama, studenti su na svojim računalima pratili videopredavanja ili rješavali zadatke. Tek nakon popuštanja mjera i zakazivanja ispita, većina ih se pojavila u Zadru, nakon što su gotovo tri mjeseca bili sa svojim obiteljima.

- Bio sam u Metkoviću cijelo vrijeme dok se nisu otvorile međuzupanijske linije. Bilo je neobično studirati na takav način, nema društva, druženja, no malo sam se više posvetio kući, uredio vrt koji je tri-četiri godine stajao zapušten. Većina profesora

prilagodila se novoj situaciji održavanjem videopredavanja, neki su slali zadatke i kontrolirali njihovo izvršavanje pa smo ipak uspjeli privesti godinu kraju. Novo iskustvo, ali ništa dramatično - govori nam student Ante Senta.

Iako su ispiti završili, planira ostati u Zadru tijekom ljeta, ako nađe sezonski posao. Dosta je onih koji su tijekom razdoblja zatvaranja zbog pandemije zatvorili svoje obrte ili očekuju manje posla, pa traže i manje radnika.

- Najesen opet možemo raditi na daljinu, zgodnije je kad se ne mora fizički biti na predavanjima. U svakom slučaju, ostajem u Zadru, ovdje sam već četiri

godine i imam i drugih životnih razloga za ostanak - zaključuje Senta.

Mariju Magdalenu Ožanić zatekli smo nakon posljednjeg studentskog obroka u ovoj akademskoj godini. Odmah nakon polaganja ispita ta studentica Podvodnih znanosti i tehnologije uputila se u Samobor, gdje će s obitelji biti do rujna, a možda i dulje ako epidemiološka situacija bude nepovoljna.

- Nisam bila u Zadru tri mjeseca, predavanja smo imali online, a ispite normalno, što je bilo jedino nepromijenjeno u odnosu na prošlu godinu. Bilo je teže nego na prvoj godini jer je lakše popratiti predavanje kada si fi-

zički na satu. Bude li se na jesen opet održavala nastava na daljinu, ostajem u Samoboru - kaže Marija Magdalena.

Kristina Kusturić također je od 20. ožujka do kraja svibnja bila u rodnom Đakovu. Iako je u početku bilo prilagođavanja i rješavanja problema u hodu, na kraju se sve uspjelo stići napraviti.

- Ostali su mi još završni ispit i završni rad, ionako si daš malo više vremena za to jer nose osam bodova. Stignem sve na vrijeme - kaže Kristina.

Do listopada će ostati u Zadru, gdje je našla sezonski posao, nakon čega se vraća u Đakovo, a zatim natrag u Zadar na diplomski. Sretno!